

บทที่ 4 ผลของการวิจัย

ในบทนี้ได้เสนอผลของการวิจัยไว้ 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 จะเป็นการเสนอข้อมูลชุมชนเมืองพิษณุโลก ได้แก่ สภาพทางเศรษฐกิจ ทางสังคมและวัฒนธรรม การอพยพย้ายถิ่น และการเลือกอาชีพของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ส่วนที่ 2 เป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงาน และส่วนที่ 3 เป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับกลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ชุมชนเมืองพิษณุโลก สภาพทางเศรษฐกิจ ทางสังคมและวัฒนธรรม การอพยพย้ายถิ่น และการเลือกอาชีพของกลุ่มผู้ใช้แรงงาน

ลักษณะทั่วไปของจังหวัดพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลก เป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ควบคู่กับประวัติศาสตร์ชาติไทย เคยเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงโบราณ โดยมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น สองแคว สระหลวง หรือเมืองออกแตก เป็นต้น และพิษณุโลกในอดีตได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีความพร้อมในด้านที่ตั้งและวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่พม่าต้องพยายามยึดเมืองพิษณุโลกก่อนจะรุกรานกรุงศรีอยุธยา เพราะเมืองพิษณุโลกมีลักษณะโดดเด่นที่น่าสนใจทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม ประกอบกับเป็นเมืองสำคัญยิ่งของหัวเมืองฝ่ายเหนือที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ที่เหมาะจะเป็นแหล่งเสบียงและเป็นแหล่งยุทธศาสตร์ในการทำสงครามได้ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมืองพิษณุโลกได้ควบคุมดูแลบริหารงานในเขตรับผิดชอบที่มี พิจิตร สุโขทัย สวรรคโลก และอุตรดิตถ์ เป็นเมืองในปกครอง

จังหวัดพิษณุโลกเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งประกอบด้วย 8 จังหวัด ได้แก่ พิษณุโลก นครสวรรค์ สุโขทัย กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ อุตรดิตถ์ พิจิตร และอุทัยธานี โดยมีจังหวัดพิษณุโลกเป็นศูนย์กลางทางการคมนาคม ที่เชื่อมต่อกับภาคเหนือตอนบน ภาคกลาง

และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของส่วนราชการที่สำคัญ เช่น หน่วยงานระดับภาค ระดับเขต และได้ถูกกำหนดให้เป็นเมืองในโครงการพัฒนาเมืองหลัก ดังจะได้กล่าวต่อไป

จังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบัน

ลักษณะโดยทั่วไป จังหวัดพิษณุโลกมีเนื้อที่ประมาณ 10,815.85 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 6.37 ของภาคเหนือและร้อยละ 2.1 ของประเทศ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรร้อยละ 35.18 พื้นที่ป่าประมาณร้อยละ 23.14 และพื้นที่ว่างเปล่า แหล่งน้ำ ที่อยู่อาศัย และอื่น ๆ ร้อยละ 14.67

อาณาเขต ติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

- ทิศเหนือติดต่อกับอำเภอน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์ และประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
- ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเมืองพิจิตรและอำเภอสว่างงาม จังหวัดพิจิตร
- ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
- ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย และอำเภอรามกระด่าย จังหวัดกำแพงเพชร

การคมนาคมขนส่ง

จังหวัดพิษณุโลก เป็นจังหวัดที่มีเครือข่ายการคมนาคมขนส่งเชื่อมระหว่างจังหวัดและภาคต่าง ๆ ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบของจังหวัด เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดใกล้เคียงทั่วไปในด้าน สถานที่ตั้งและศูนย์กลางการคมนาคมขนส่ง กล่าวคือ

1. การคมนาคมขนส่งทางบก จังหวัดพิษณุโลกเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งทางรถยนต์และทางรถไฟของภาคเหนือตอนล่าง โดยมีการเชื่อมโยงกับจังหวัด ใกล้เคียงของภาคเหนือตอนบน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางได้โดยสะดวก ดังนี้

2. ทางรถไฟ มีขบวนรถไฟโดยสาร ผ่านขึ้น - ล่อง วันละ 38 ขบวน และขบวนรถสินค้า 14 ขบวน นอกจากนี้ยังมีรถไฟสายด่วน (สปรินเตอร์) เดินทางไป - กลับ วันละ 4 เที่ยว

3. ทางรถยนต์ หลังจากปี 2536 เมื่อสร้างเส้นทางพิษณุโลก - นครสวรรค์ ระยะทาง 130 กิโลเมตร ได้ก่อสร้างเสร็จเรียบร้อย ทำให้การเดินทางจากกรุงเทพฯ - นครสวรรค์ - พิษณุโลก เดินทางได้โดยตรง ส่งผลให้จังหวัดพิษณุโลกกลายเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางรถยนต์

4. ทางอากาศ จังหวัดพิษณุโลกมีท่าอากาศยานพาณิชย์ที่เครื่องบินขนาดกลางสามารถลงได้โดยมีเส้นทางติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน ตาก น่าน แพร่

5. ทางน้ำ แม่น้ำที่สามารถใช้ในการเดินทางหรือขนส่งได้ 2 สายคือ แม่น้ำน่าน และแม่น้ำยม แต่จะใช้ได้เฉพาะฤดูที่มีน้ำมากเท่านั้น เพราะในฤดูแล้งน้ำน้อยการขนส่งจะไม่สะดวก

สภาพทางสังคม

การปกครองและประชากร

การปกครอง : การบริหารราชการแผ่นดินในจังหวัด มีทั้งการบริหารราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ดังนี้

1. การบริหารราชการส่วนกลาง : มีส่วนราชการ / หน่วยงาน ทั้งระดับภาคและระดับเขต ตั้งหน่วยปฏิบัติงานในพื้นที่รวม 115 หน่วยงาน เป็นพลเรือน 69 ส่วนราชการ ตำรวจ 3 ส่วนราชการ ทหาร 10 ส่วนราชการ และรัฐวิสาหกิจ 33 หน่วยราชการ

2. การบริหารราชการส่วนภูมิภาค

ระดับจังหวัด มีส่วนราชการประจำจังหวัด 32 หน่วยงาน โดยมีสำนักงานคลังจังหวัดเป็นหน่วยงานกลางในการบริหารราชการเป็นศูนย์ประสานงานกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน

ระดับอำเภอ แบ่งออกเป็น 9 อำเภอ 93 ตำบล 912 หมู่บ้าน

1. อำเภอเมืองพิษณุโลก มีจำนวน 20 ตำบล 148 หมู่บ้าน มีประชากร 257,931 คน
2. อำเภอบางระกำ มีจำนวน 11 ตำบล 119 หมู่บ้าน มีประชากร 95,918 คน
3. อำเภอพรหมพิราม มีจำนวน 12 ตำบล 112 หมู่บ้าน มีประชากร 94,827 คน
4. อำเภอบางกระทุ่ม มีจำนวน 9 ตำบล 86 หมู่บ้าน มีประชากร 55,880 คน
5. อำเภอวังทอง มีจำนวน 11 ตำบล 133 หมู่บ้าน มีประชากร 121,481 คน
6. อำเภอวัดโบสถ์ มีจำนวน 6 ตำบล 57 หมู่บ้าน มีประชากร 38,258 คน
7. อำเภอนครไทย มีจำนวน 11 ตำบล 130 หมู่บ้าน มีประชากร 88,871 คน
8. อำเภอเนินมะปราง มีจำนวน 7 ตำบล 61 หมู่บ้าน มีประชากร 64,480 คน
9. อำเภอชาติตระการ มีจำนวน 6 ตำบล 66 หมู่บ้าน มีประชากร 35,359 คน

3. การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น : มีหน่วยงานการปกครองท้องถิ่น 3 รูปแบบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 1 แห่ง คือ เทศบาลเมืองพิษณุโลก สุขาภิบาล 12 แห่ง และสภาตำบล 90 แห่ง ในพื้นที่ 9 อำเภอ

ประชากร : ปี 2540 จังหวัดพิษณุโลกมีประชากรทั้งสิ้น 853,005 แยกเป็นชาย 425,256 คน และหญิง 427,749 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 78 คน/ตร.กม. (ในเขตเทศบาลมีความหนาแน่นเฉลี่ย 4,282 คน/ ตร.กม.) ส่วนมากจะอาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองมาก

ที่สุด ประมาณร้อยละ 22.8 รองลงมาคือ อำเภอวังทอง จำนวน 122,895 คน สำหรับอำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอชาติตระการ มีราษฎร จำนวน 35,359 คน

สภาพการศึกษา

จังหวัดพิษณุโลกจัดการศึกษาให้แก่ประชากรในจังหวัดตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา มีสถานศึกษารวมทั้งสิ้น 558 แห่ง เป็นของรัฐบาล จำนวน 536 แห่ง และเป็นสถานศึกษาของเอกชนอีก 22 แห่ง มีมหาวิทยาลัยจำนวน 1 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยนเรศวรได้ทำการเปิดสอน รวม 7 คณะ ได้แก่ คณะมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะแพทยศาสตร์ มีบุคลากรทางการศึกษาทั้งสิ้น 9,579 คน อัตราส่วนนักเรียนต่อครูเป็น 19:1

สภาพเศรษฐกิจ

รายได้ประชากรต่อคน : จากการประมาณของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดพิษณุโลก แสดงให้เห็นว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรในจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งในปี 2534 ประมาณ 21,757 บาท น้อยกว่ารายได้เฉลี่ยของภาคเหนือเล็กน้อย และต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยทั้งประเทศร้อยละ 44 โดยเป็นลำดับที่ 5 ของภาคเหนือตอนล่างและเป็นลำดับที่ 8 ของภาคเหนือทั้งหมด (17 จังหวัด)

โครงสร้างเศรษฐกิจโดยรวม : โครงสร้างเศรษฐกิจจะแบ่งออกเป็น 3 ภาคใหญ่ๆ คือ

1. ภาคเกษตรกรรม ประกอบด้วย กสิกรรม ปศุสัตว์ ประมง ป่าไม้ บริการทางการเกษตรและการแปรรูปสินค้าเกษตรอย่างง่าย
2. ภาคอุตสาหกรรม จำแนกออกเป็น การก่อสร้าง การทำเหมืองแร่ และย่อยหิน และอุตสาหกรรม
3. ภาคบริการ ประกอบด้วย การไฟฟ้า และการประปา การคมนาคมขนส่ง การค้าส่งและค้าปลีก การธนาคาร ประกันภัยและที่อยู่อาศัย และการบริการอื่นๆ

การเกษตรกรรม

ด้านการเกษตร

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด (ประมาณร้อยละ 58.5 ของแรงงานทั้งหมด) มีอาชีพทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ในปี 2535 มีพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกประมาณ 2.6 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 43 ของพื้นที่ทั้งหมด เป็นพื้นที่ทำนาประมาณร้อยละ 56.1 ของพื้นที่ทำการเพาะปลูก รองลงมาคือ เป็นพื้นที่ทำไร่คิดเป็นร้อยละ 37.4 พื้นที่ปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้นประมาณร้อยละ 5.8 พืชสำคัญที่มีการเพาะปลูก คือ ข้าวและพืชไร่ต่าง ๆ และพืชน้ำมันยังเป็นแหล่งผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญในภาคเหนือและของประเทศอีกด้วย

การอุตสาหกรรม

เนื่องจากสัดส่วนของผลผลิตจากภาคอุตสาหกรรม ต่อผลิตภัณฑ์รวมของจังหวัด พืชผลก่อนขึ้นขี้ด้า คือ เหล็กประมาณร้อยละ 11 และอัตราการขยายตัวก่อนขึ้นขี้ด้าผันผวน แต่มีศักยภาพที่จะพัฒนาให้มีสัดส่วนของผลผลิตต่อผลิตภัณฑ์รวมมากขึ้น เนื่องจากวัตถุดิบทางด้านเกษตรมีมากและสามารถนำมาจากแหล่งใกล้เคียงได้ง่าย อันเป็นผลมาจากความได้เปรียบทางด้านที่ตั้งและศูนย์กลางทางคมนาคมของภาคเหนือตอนล่าง นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์การศึกษาที่จะพัฒนาฝีมือแรงงานที่จะตอบสนองต่อความต้องการของอุตสาหกรรม รวมทั้งมีการพัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่เอื้ออำนวยต่ออุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง

อุตสาหกรรมที่สำคัญ ได้แก่ สิ่งทอ เครื่องจักรกลการเกษตร ผลิตภัณฑ์ขึ้นรูปเครื่องจักร แปรรูปผักผลไม้ อาหารสัตว์ เจริญในเพชร และโรงงานทำตะเกียบ

ภาคบริการและการท่องเที่ยว

ภาคบริการประกอบด้วย การบริการด้านไฟฟ้า การประปา โรงแรม การคมนาคมขนส่ง การค้าส่ง และการค้าปลีก การธนาคาร ประกันภัย ที่อยู่อาศัย และการท่องเที่ยว ซึ่งภาคบริการเป็นภาคหลักของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของพืชน้ำมัน การค้าปลีก - ส่ง เป็นธุรกิจที่ทำรายได้มากที่สุด รองลงมาคือ ภาคการเกษตรและภาคอุตสาหกรรมตามลำดับ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวที่นับว่าจังหวัดพืชน้ำมันมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ สวยงาม และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ

1. วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร (วัดใหญ่) เป็นวัดที่สำคัญที่สุดของจังหวัดพิษณุโลก ภายในวิหารของวัดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรชินราช หรือที่ชาวเมืองพิษณุโลกเรียกว่า หลวงพ่อใหญ่

2. ศาลสมเด็จพระนเรศวร ตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม เดิมคือพระราชวังจันทร์ สถานที่พระราชสมภพเมื่อปี 2098 และเป็นที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ศาลนี้เป็นที่เคารพนับถือของชาวพิษณุโลกเป็นอย่างมาก นักท่องเที่ยวจำนวนมากแวะมาเยี่ยมชมและสักการะเป็นประจำทุกปี

3. พระราชวังจันทร์ เป็นสถานที่สมภพของสมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระเอกาทศรถ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพิษณุโลกพิทยาคม โดยเมื่อเดือนมีนาคม 2535 กรมศิลปากรได้ขุดค้นพบแนวเขตพระราชฐานพระราชวังจันทร์ในบริเวณโรงเรียน นับว่าเป็นการขุดค้นทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ครั้งที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก

4. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าสิบเอก ดร.ทวี - พิมพ์ บุณยเขตต์ เป็นสถานที่รวบรวม ศิลปพื้นบ้าน ตั้งแต่ชิ้นเล็ก ๆ จนถึงชิ้นใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เครื่องใช้ในครัวโบราณและเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ จ่าทวีเก็บสะสมของเหล่านี้ด้วยมองเห็นคุณค่าของพื้นบ้าน และภูมิปัญญาไทยจะสูญไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เก็บสะสมเล็ก ๆ น้อย ๆ จนกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ให้ความรู้แก่คนทั่วไป

5. เรือนแพ เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของพิษณุโลกที่จอดอยู่สองฝั่งน้ำหน้าเมืองตั้งเรียงรายไปตามลำน้ำจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ ชีวิตชาวแพเป็นชีวิตที่เรียบง่าย นักท่องเที่ยวนิยมถ่ายภาพไว้เป็นที่ระลึก เพราะเป็นภาพที่สวยงามและหาดูได้ไม่ง่ายนัก

6. เขาสมอแครง ตั้งอยู่ที่ตำบลวังทอง อำเภอวังทอง ห่างจากที่ว่าการอำเภอ 3 กิโลเมตร จากตัวเมืองพิษณุโลกไปตามสายพิษณุโลก - หล่มสัก ประมาณ 14 กิโลเมตร เขาสมอแครงมีความสูง 200 เมตร ด้านซ้ายมือจะมองเห็นทิวเขาขนาดเล็กอยู่ริมทาง บนเขามีสระน้ำที่มีน้ำให้ใช้ตลอดปี เรียกว่า สระสองพี่น้อง ด้วยเหตุนี้คนโบราณจึงได้สร้างวัดไว้ถึง 7 วัด บัดนี้เป็นวัดร้างไปหมดแล้ว คงเหลือแต่วัดพระพุทธบาท

7. สวนรุกขชาติสุโกธยาน ห่างจากตัวเมือง 33 กิโลเมตร ตามถนนสายพิษณุโลก - หล่มสัก สร้างขึ้นเพื่อรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ คราวเสด็จประพาสภาคเหนือในบริเวณสวนรุกขชาติสุโขทัยเป็นที่ตั้ง น้ำตก วังนกแอ่น

8. อุทยานแห่งชาติน้ำตกชาติตระการ ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลก 145 กิโลเมตร ก่อนถึงอำเภอชาติตระการเล็กน้อย นับเป็นน้ำตกที่สวยงามที่สุดในจังหวัดพิษณุโลก เป็นน้ำตกที่ตกจากหน้าผาที่เป็นชั้นถึง 7 ชั้น นอกจากนั้นยังมีถ้ำไม้ป่าและพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ขึ้นอยู่บริเวณน้ำตกมากมาย ซึ่งล้วนแต่สวยงามน่าชม

9. อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง มีพื้นที่ 789,000 ไร่ ครอบคลุมจังหวัดเพชรบูรณ์และจังหวัดพิษณุโลก สภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อนเป็นต้นน้ำ ลำธารหลายสาย ที่ไหลลงสู่แม่น้ำน่าน

จากอดีตถึงปัจจุบัน พิษณุโลกมีลักษณะเด่นทางด้านที่ตั้งของจังหวัดที่เอื้อต่อการคมนาคม และการเป็นศูนย์กลางการศึกษา การเศรษฐกิจ ประกอบกับมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก ส่งผลต่อความสามารถในการพัฒนา จนได้รับเลือกเป็นเมืองในโครงการพัฒนาเมืองหลัก ทำให้ตัวเมืองพิษณุโลกมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ยังผลให้มีการอพยพเข้ามาทำงานในเมืองมากขึ้นเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพของผู้ที่เคยอยู่ในภาคเกษตรมาก่อน เช่น ขับขี่สามล้อ ขนของ เป็นแรงงานทั่วไป เป็นต้น โดยการอพยพเคลื่อนย้ายนั้นมีลักษณะมาจากอำเภอและจังหวัดข้างเคียง เช่น จังหวัดพิจิตร สุโขทัย นครสวรรค์ อุตรดิตถ์ และเป็นลักษณะการอพยพตามญาติพี่น้องที่เคยเข้ามาอยู่ก่อนจนมีอาชีพเป็นหลักแหล่ง ซึ่งผู้อพยพต้องพบกับสภาวะการขาดทุนจากการประกอบอาชีพเดิม โดยเฉพาะด้านการเกษตร และมีแรงงานส่วนเกินในครอบครัวที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้เป็นเหตุให้อพยพตามมา บางส่วนอพยพเพราะต้องการแสวงหาโอกาสในการทำงานและโอกาสทางการศึกษาที่สามารถหาได้ง่ายในเขตเมือง และบางส่วนอพยพหลังฤดูกาลทำเกษตรกรรม ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปทั้งแถบชานเมืองและในตัวเมืองพิษณุโลก ที่คนในชุมชนมาจากหลายถิ่น หลายอาชีพ และมีสถานภาพทางสังคมต่าง ๆ กันไป ทำให้การประกอบอาชีพในชุมชนเมืองพิษณุโลกมีหลากหลาย มีการกระจายแหล่งที่อยู่อาศัยทั่วไปตามลักษณะการขยายตัวของเมือง มีความเป็นอยู่แบบสังคมเมืองที่มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ มีสิ่งอำนวยความสะดวกและแหล่งบันเทิงที่ให้คนอาศัยซื้อหาของใช้ของกินมากมาย แข่งขันกันทำมาหากิน ระยะเวลาในการประกอบอาชีพของกลุ่มอาชีพแรงงานทั่วไปในชุมชนเริ่มตั้งแต่เช้ามีดจนถึงดึก การประกอบกิจกรรมใด ๆ มีพื้นฐานของการมีผลประโยชน์แลกเปลี่ยนแทบทั้งสิ้น และมีการทำงานในระบบการ

และไม่มีองค์การอยู่มากมาย ซึ่งสภาพก็เหมือนกับแหล่งพัฒนาทั่ว ๆ ไป ที่มีการเติบโตของโครงสร้างพื้นฐานควบคู่กับการหลั่งไหลเข้าเขตการพัฒนาของกลุ่มคน

ในความเป็นอยู่ที่มีกลุ่มคนจากหลายถิ่น หลากอาชีพ มารวมกัน การป้องกันปัญหาด้านหนึ่ง คือ การจัดระเบียบในชุมชน โดยเทศบาลเมืองพิษณุโลกที่มีหน้าที่ปกครองในเขตเทศบาลเมืองพิษณุโลก จัดให้มีชื่อชุมชนขึ้นเพื่อให้เห็นเป็นกลุ่มเดียวกัน โดยมีกลุ่มย่อย ๆ ประกอบกัน การประกอบกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน คือ การทำบุญกลางบ้านในบางชุมชน การจัดขยะมูลฝอย การพัฒนาชุมชนโดยทั่วไป ซึ่งองค์กรหน่วยงานของรัฐมีบทบาทมากต่อการรวมกลุ่ม ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ไม่ใช้เวลานาน เสร็จสิ้นในวันเดียว ที่มีไม่บ่อยนัก

สภาพบ้านเรือนในเขตกลางเมืองเป็นลักษณะตึกแถว และบ้านทรงสมัยใหม่ ที่ใช้เนื้อที่มากหรือน้อยแล้วแต่ฐานะของเจ้าของบ้าน ส่วนใหญ่เป็นผู้มีอาชีพรับราชการและ ค้าขาย ที่โดยทั่วไปผู้มีอาชีพค้าขายคือชนเชื้อสายจีน การทำงานในบ้านจะมีแม่บ้านหรือคนรับใช้รับผิดชอบแทนตนเพราะเวลาส่วนใหญ่จะหมดไปกับการทำงาน รวมทั้งการดูแลบุตรหลานก็เป็นหน้าที่ของแม่บ้านหรือคนรับใช้ด้วยในตัว การใช้เสื้อผ้าหาซื้อได้ตามห้างสรรพสินค้าและอาหารการกินก็หาซื้อสำเร็จจากตลาดโดยไม่ต้องเสียเวลาในการทำ เครื่องอำนวยความสะดวกมีไว้ตอบสนองความต้องการมากมายที่หาซื้อได้จากแหล่งเงินผ่อนและเงินสด และสำหรับเขตที่ดินที่เป็นบริเวณที่ราชพัสดุจะเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่อพยพมาจากที่อื่นและผู้ที่อยู่พิษณุโลกมาแต่ดั้งเดิมแต่มีฐานะยากจน ลักษณะที่พักเป็นเรือนไม้เก่า ๆ ใต้ถุนต่ำ และบางแห่งเป็นลักษณะของการใช้เศษไม้และฟากกล่องตีปิดข้างฝาอยู่รวมกันเป็นแถวไม่มีบริเวณ มีสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยน้ำคร่ำส่งกลิ่นเหม็น และต่างมีอาชีพในการใช้แรงงานต่าง ๆ กันไป และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเช่าที่ดินเพื่อปลูกสร้างที่พักเป็นรายปี การกินอาหารและการใช้เสื้อผ้าบางกลุ่มทำงานนอกเวลาตามร้านอาหารเพื่อแลกสิ่งของและอาหารเพื่อลดรายจ่าย และบางกลุ่มซื้ออาหารกินตามร้านค้าลักษณะเพิงข้างทางในราคาถูก การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกไม่ค่อยมีให้พบเห็น

ในแถบชานเมืองยังมีลักษณะความเป็นอยู่แบบชนบทให้เห็น มีการตั้งบ้านเรือนในละแวกญาติ พี่น้อง และมีลักษณะของการเป็นเจ้าของบ้านและเจ้าของที่ดินเป็นบางส่วน บางส่วนจัดสร้างเป็นบ้านเช่า มีทั้งคนพิษณุโลกโดยกำเนิดและ ย้ายเข้ามาเพื่อประกอบแรงงานในชุมชนเมือง คนในชุมชนหลังเลิกงานจะจับกลุ่มคุยกันบ้างและบางกลุ่มมีการปลูกพืชผักสวนครัว เก็บขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามบ้านที่พอมีบริเวณ แต่ส่วนใหญ่เข้ามาเป็นแรงงานทั้งในโรงงาน

อุตสาหกรรม ห้างสรรพสินค้า สถานประกอบการทั่วไป และรับจ้างแบบไปเช้า – เย็นกลับ และทำงานราชการและเอกชนในระดับวิชาชีพบางส่วน ลักษณะการกินอยู่ การใช้เสื้อผ้า เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เหมือนกับคนสองกลุ่มในเขตกลางเมือง สิ่งเหล่านี้ทำให้มองเห็นความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเมืองทั้งสิ้น

ส่วนที่ 2 การปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในชุมชนเมือง

การนำเสนอข้อมูลในตอนนี ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลการเข้าสู่อาชีพ สถานภาพทางสังคม การดำรงอยู่ด้านความสัมพันธ์กับครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมอาชีพ ความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้นทางอาชีพ ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน รายได้ การบริโภคอาหาร การใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการประหยัดคอดอม ของกลุ่มอาชีพคนยาม กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน กลุ่มอาชีพกรรมกรก่อสร้างและกลุ่มอาชีพคนถือสามล้อรับจ้างในชุมชนเมือง และการวิเคราะห์การปรับตัวตามประเด็น ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ใช้แรงงานกลุ่มคนยามจำนวน 7 ราย กลุ่มคนรับใช้ในบ้านจำนวน 4 ราย กลุ่มกรรมกรก่อสร้างจำนวน 6 ราย และกลุ่มคนถือสามล้อรับจ้างจำนวน 4 รายดังรายละเอียดต่อไปนี้

กลุ่มอาชีพคนยาม

สมหวัง อายุ 21 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ไม่ได้เรียนต่อเพราะอยากทำงาน เป็นโสด บ้านพักอาศัยอยู่อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ที่บ้านสมหวังทำนา แต่เขาอยากมาทำงานในเมือง จึงเข้ามาทำงานก่อสร้างได้ระยะหนึ่ง เพื่อนชวนมาสมัครเป็นยามเพราะรู้จากบริษัทว่าต้องการยามเพิ่ม สมหวังเห็นว่าเป็นงานเบา ก็เลยสมัครตามเพื่อน สมหวังเป็นยามมา 3 ปีแล้ว บริษัทส่งสมหวังประจำที่โรงพยาบาล ต้องเข้าเวรวันละ 12 ชั่วโมง แล้วแต่ว่าจะเป็นกะเช้าหรือบ่าย สมหวังเดินทางไป – กลับบ้าน เช้า- เย็น ไม่เข้าบ้านอยู่ในเมืองเพราะค่าเช่าแพง ถ้าเข้างานกะบ่ายก็กลับบ้านตอนเช้า ถ้าเข้างานตอนเช้าก็กลับบ้านตอนบ่าย บางครั้งก็รับจ้างเพื่อนยามด้วยกันเข้าเวรเพราะถูกขอร้อง อีกอย่างสมหวังบอกว่า “ก็ไม่รู้จะกลับบ้านไปทำอะไร ได้เงินเพิ่มก็เอา รายได้ต่อเดือนของตัวเองถ้าไม่รับจ้างอยู่เวร 3,000 บาท รายจ่ายไม่ต้องจ่ายอะไรมาก เพราะอยู่กับพ่อ แม่ ของใช้ต่าง ๆ และเครื่องอำนวยความสะดวก ก็มีพร้อมที่บ้าน ก็เพียงแค่ควบคุมค่าใช้จ่ายส่วนตัวให้พอชนเดือนเท่านั้นเอง บางครั้งก็จะยืมเงินพ่อ แม่ ใช้ก่อน พอเงินออกจึง

ค่อยใช้คืน ตั้งแต่ทำงานเป็นยาม ไม่ค่อยได้คุยกับที่บ้านเลย เพราะเวลางานไม่ตรงกับคนอื่น กลับไปบางครั้งเขาก็เข้านอนกันหมดแล้ว บางทีเขาอยู่ แต่เราก็อยากพักผ่อน ถ้าพบพ่อก็จะย่ำเตือนเสมอให้ระวังตัวเพราะไม่เคยทำงานในเมือง พวกเพื่อนบ้านก็มีคุยกันบ้างแต่ไม่บ่อยเหมือนเมื่อก่อน เรื่องส่วนใหญ่ก็ถามทุกข์ สุข ตามปกติ เมื่อก่อนยังได้กินเหล้าเฮฮากันบ้าง เดียวนี้ห่างออกมาเพราะเราทำงาน กลับมาถึงบ้านก็มีมดและต้องการพักผ่อน...” ในที่ทำงานสมหวังบอกว่า “ส่วนใหญ่ทำงานก็ไม่ค่อยได้คุยกับใคร จะได้คุยกับเพื่อนยามด้วยกันก็ตอนพักกินข้าว คุยกันเรื่องทั่วไป เช่น การจราจรในเมือง จำนวนผู้มาใช้บริการของโรงพยาบาล ฯลฯ ส่วนผู้มาใช้บริการที่สถานพยาบาลก็ได้คุยบ้างกับคนที่เขาพักหาย บางคนก็มีญาติมาพักประจำในโรงพยาบาล เขาก็จะซื้อขนม นมกล่อง มาฝากบ้างเพราะได้พบทักทายกันบ่อย แล้วเราก็ดูแลรถยนต์ที่เขานำมาเป็นพิเศษ เพราะคุ้นกัน แท้จริง ๆ แล้วเรื่องคุยกับผู้ใช้นั้น บริษัทยามเขาห้ามเพราะเกรงว่าจะเสียงาน แต่ถ้าแขกถามเรื่องนิด ๆ หน่อย ๆ ก็พอคุยได้ ถ้าหากคุยแล้วบังเอิญผู้ตรวจเวอร์ หรือหัวหน้ายามพบเข้า อาจโดนตำหนิได้” อาหารการกิน สมหวังนำไปจากบ้านเพราะทำงานไม่มีเวลาไปซื้อ ทางโรงพยาบาลจัดให้เหมือนกัน ซึ่งเป็นอาหารแบบเดียวกับคนไข้ ถ้าไม่อยากกินก็ฝากพวกดูแลคนไข้ซื้อ แต่ไม่บ่อยนัก ส่วนใหญ่สมหวังจะนำอาหารมาจากบ้าน เรื่องเครื่องแต่งกาย สมหวังบอกว่า “ถ้าเสื้อผ้าใส่ไปไหน มาไหน ก็ปกติเหมือนตอนทำงานก่อสร้าง แต่ก็ดูที่ขี้หูดคล้าย ๆ ของแพงที่ใช้กัน เพราะบางครั้งคนเราก็ดูกันที่ขี้หูด ชุดทำงานทางบริษัทจะเลือกผ้าและสั่งตัดให้ แล้วหักจากเงินเดือนทุกสิ้นเดือนจนกว่าจะหมด เงินเดือนจะถูกหักเป็นค่าประกันสังคมเอาไว้เป็นสวัสดิการตอนเราป่วยใช้ด้วย แต่เราทำงานที่โรงพยาบาล เขาก็ตรวจให้ฟรี ไม่คิดค่าใช้จ่าย คงเห็นเป็นคนที่เดียวกัน แต่ก็ดีที่มีประกันสังคม เพราะถ้าเกิดออกจากงานหรือย้ายไปทำที่อื่นก็ยังพอมีเงินช่วยเหลือตัวเองได้บ้างเวลาเจ็บป่วย” ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เช่น เรื่องการย้ายที่ทำงาน เวียนเวรสวัสดิการต่าง ๆ หัวหน้ายามจะเป็นผู้ประชุมทุก ๆ เดือน แทนบริษัทจากที่หัวหน้ายามไปร่วมประชุมมา และการพูดคุยกับหัวหน้ายามนอกเหนือการประชุมแล้วก็มีบ้าง ถ้ากินข้าวกลางวันพร้อมกัน แต่ก็อยู่ที่ตัวของยามเองด้วย ถ้าบางคนไม่ค่อยพูด ค่อยคุย ถามไถ่กับหัวหน้ายาม หัวหน้ายามเองก็จะวางตัวเฉย ๆ มีงานหรือธุระจึงจะคุยกับคนยาม สำหรับสมหวังบอกว่า “เราต้อง

พูดคุยตามได้ ทำความคุ้นเคยกับหัวหน้าไว้บ้าง เพื่อต้องขอความช่วยเหลือบางอย่างจากเขาบ้าง การทำงานที่ โรงพยาบาลไม่มีปัญหาอะไร ไม่เหมือนเพื่อนยามที่ไปทำงานห้างสรรพสินค้า เคยคุยกัน เพื่อนเล่าให้ฟังว่า มีปัญหากับยามด้วยกัน เพราะเป่านกหวีดไม่รู้เรื่องทำให้รถแซกติด พูดมากก็ทะเลาะกัน แล้วก็เกรงใจหัวหน้าด้วย” สมหวังเล่าต่อว่า “มีโอกาสเปลี่ยนงานเหมือนกัน ถ้าทำไม่ดี จะถูกส่งไปอยู่ป้อมยามที่หมู่บ้านจัดสรร ไม่ค่อยอยากไปอยู่เพราะเงินเดือนถูก ส่วนใหญ่จะเป็นพวกอายุมาก ๆ แล้วแถมอยากอยู่สงบ ๆ บริษัทเขาก็จะส่งไปอยู่ที่นั่น บางคนก็ทะเลาะกับเพื่อนร่วมงาน ก็โดนย้ายไปอยู่ที่นั่นเหมือนกัน” ในส่วนของการเตรียมคนเข้าทำงาน สมหวังบอกว่า “บริษัทจะจัดอบรมให้ก่อนการปฏิบัติงาน เกี่ยวกับการโบกรถเข้าที่จอด เป่านกหวีด ระยะเวลาการทำงาน วิธีการเข้าออกจากรถ” จะมีการอบรมทุกปี ในส่วนของการพูดคุยระดับกลุ่มยาม เพื่อต่อรองค่าจ้างแรงงาน สวัสดิการต่าง ๆ สมหวังบอกว่า “...ไม่มีหรอกเวลาคุยกันส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องทั่วไปบ้าง...เรื่องตลกขบขันบ้าง...ส่วนใหญ่ก็พอใจในเงินเดือนกันเพราะความรู้เท่านี้...เป็นยามงานสบาย ๆ กว่าก่อสร้าง...ที่พักก็อยู่ในรั้วที่ดีแล้ว...”

สนธิ อายุ 26 ปี จบระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นชาวจังหวัดสุโขทัย ยังไม่มีครอบครัว ที่บ้านเขาน่าเขาทำ มีรายได้ไม่มากนัก จึงเดินทางเข้าจังหวัดพิษณุโลก เพื่อหางานทำ เห็นบริษัทประกาศรับสมัครจึงเข้าสมัครได้เป็นยาม บริษัทส่งสนธิประจำที่ห้างสรรพสินค้า ทำมาได้ 3 ปีแล้ว ได้รับเงินเดือน 3,000 บาท บางเดือนจะได้ประมาณ 3,500 บาท เพราะรับจ้างเข้าเวรแทนเพื่อน สนธิบอกว่า “...ไม่ค่อยได้กลับบ้าน เพราะเวลาไม่ค่อยมี นาน ๆ จึงจะกลับสักครั้ง ซึ่งก็ต้องอาศัยกลางวันติดกับวันหยุด...ส่วนใหญ่ก็เขียนจดหมายถึงพ่อ แม่ เล่าทุกข์ สุข...” ส่วนเพื่อนร่วมงานสนธิบอกว่า “...ก็มีเวลาสังสรรค์กันบ้าง แต่ไม่ค่อยนักเพราะต่างคนต่างอยากพักผ่อน อีกอย่างรายได้ก็น้อยด้วย ส่วนใหญ่ก็นั่งกินกันนิด ๆ หน่อย ๆ ผกกกับพวกรวมกันเข้าบ้านอยู่เดือนละ 2,500 บาท เหลือกัน 4 คน เข้าคนเดียวไม่ได้เพราะรายได้ก็น้อย การอยู่รวมกันก็ไม่ค่อยเท่าไร แรก ๆ ก็มีบ้างที่ต้องระงับการอยู่การกิน เพราะต่างคนต่างเพิ่งรู้จักกัน เช่น การนอนกรน เคยกรนต้องระงับ...แต่เดี๋ยวนี้คุ้นกันแล้วไม่เท่าไร...อีกอย่างผมรู้สึกไม่เห็นใจเพื่อน ๆ นะเพราะเราก็กมาจากที่อื่น ๆ กัน ไม่อย่างนั้นก็คงไม่ได้มาอยู่ด้วยกัน...ซึ่งผมก็คิดว่าเขาคิดอย่างผม...” สำหรับเรื่องงานสนธิบอกว่า “...สบาย ถ้ายังเข้าเวรผลัดเดียวกันกับพรรคพวกที่พกดด้วยกันก็ยังทำงานสนุก เพราะเข้าหากันดี อยู่กับพวกอื่นก็ไม่ค่อยเท่าไร บางคนก็ไม่ถูกกันเพราะเรื่องการโบกรถแล้ว

ทำให้รุดคิด ยามที่นี้รู้จักกันหมด แต่ไม่คุ้นกันก็ทำให้ขาดความเข้าใจในการทำงาน บางคนทำงานมานาน อายุก็มาก ก็จะหลบ ๆ หลีก ๆ ปล่อยให้พวกเราทำ พอว่าให้ก็โกรธ กลุ่มผมจะมี 3-4 คน ที่ทำงานด้วยกัน แต่ก็ไม่ค่อยได้ทำงานพร้อมกันเพราะต้องเวียนไปทำส่วนอื่น ๆ ...ผมไม่ค่อยพบปัญหาอะไร...พวกที่มีปัญหากันบางคน ลาหยุดงานเวลาที่ต้องเข้าเวรตรงกันก็มี แต่ก็ไม่มีที่คู่ส่วนใหญ่ก็ปรับเข้าหากันได้เวลาทำงาน ผมไม่แบ่งแยก เข้าได้กับทุกคน เพราะบางโอกาสต้องเข้าเวรพร้อมกัน ก็ต้องพึ่งพาอาศัยกัน...” สำหรับคนต่างชนชั้นทางอาชีพ สนิทกล่าวว่า “...เราไม่ค่อยได้พบเขาหรอก เขามีหลายแผนก การประชุมก็หัวหน้าเราจะไปประชุมมา แล้วก็นำมาแจ้งเราอยากได้อะไร หรืออี้อัดเรื่องอะไรก็ระบายกับหัวหน้า...ผู้มาใช้บริการของห้างฯ ก็พอเขามาทำธุระของเขาเสร็จก็กลับกันแล้ว ไม่ได้มีการพูดคุยหรืออะไรต่อกัน...” สำหรับเพื่อนบ้านของสนิท “...เพื่อนบ้านผมก็คือ...พรรคพวกที่อยู่ด้วยกัน...ข้างบ้านจริง ๆ ก็พอมีบ้างแต่ก็ไม่คุ้นกันเท่าไร... แต่ก็ทักทายกันเวลาเดินผ่านบ้าง คนที่นี้ต่างคนต่างอยู่...อีกอย่างอาจเป็นเพราะเวลาทำงานเราไม่เหมือนคนอื่น แต่ก็พยายามจะรู้จัก เพราะจะได้พึ่งพาอาศัยกัน...มีร้านค้าแถวบ้านที่ทักทายพูดคุยกันประจำ...เค้าจะถามความเป็นมาของเรา...แล้วก็เตือนให้ปิดบ้านเก็บของให้ดี ๆ เพราะอาจหายได้ ก็เชื่อเขาเพราะเขาอยู่มาก่อน คนอื่น ๆ ก็ต่างคนต่างอยู่ไม่ได้คุยกัน...” สนิทเล่าถึงค่าใช้จ่ายของตนเองว่า “...ผมอยู่คนเดียวไม่มีครอบครัว ที่มีได้ก็วิทยุ หม้อหุงข้าวใบเล็ก มอเตอร์ไซด์ เอาไว้ขับไปทำงาน พวกแฟ็บ สบู่ ยาสีฟัน ในเมืองก็มีให้เลือกเยอะ แต่ก็ใช้ที่เราเคยใช้ ไม่เปลืองเพราะอยู่คนเดียว อาหารก็รวมเงินกันกับพวกที่เข้าบ้านอยู่ด้วยกัน เป็นเดือน ๆ ละ 400 บาท ต่อคน ซื้อข้าวสารเป็นถังมาไว้หุง หม้อหุงข้าวก็ใช้ของผม ถ่านน้ำ - ไฟ เฉลี่ยกันกับค่าเช่าบ้าน ถ้าเดือนไหนค่าข้าวไม่พอก็นำเงินมารวมกันอีก แต่ส่วนใหญ่จะพอ หุงข้าว เย็น กับข้าวจะไม่ทำเองเพราะต้องหาเครื่องครัวยุ่งยาก จะซื้อสำเร็จประเภทแกงถุงมากินรวมกัน ซื้อร้านข้างทางที่เป็นขาประจำกินราคาถูกหน่อย แล้วรวมกันกิน กลางวันห้างฯ จะมีข้าวให้ เราต้องหากับข้าวไปเอง...เรื่องเหล้า บุหรี่ ไม่ต้องพูดถึงถ้าเล่นมันด้วยก็ไม่มีเหล้าพออยู่แน่ แต่ก็นาน ๆ พอมิบ้าง...”

สำหรับการแต่งกายสนิทบอกว่า “...ผมก็ยังอยากใส่กับเขาเหมือนกันแบบมีชีห่อ...แต่ก็ต้องดูสภาพตัวเองก่อน...ที่ทำได้ก็ไม่แพงนัก...แบบธรรมดา รายได้น้อยซื้อของแพงใส่ได้ยากก็อดข้าว...จะซื้อเสื้อผ้าที่ใช้ได้นาน ๆ ราคาถูก ๆ ชีห่อไม่ต้องดีให้เหมาะกับสภาพของเรา คนอื่น ๆ ก็อย่างนี้แหละ ไม่มีใครกล้าใช้ของแพง...ที่บริษัทตัดชุดทำงานให้แล้วหักเงินเดือนจนกว่าจะหมด...”

สำหรับการรักษาพยาบาลสนิทบอกว่า “...บริษัทจะทำประกันสังคมให้ หากเจ็บป่วยก็เข้ารักษา

พยาบาลได้ เจ็บป่วยเล็กน้อยก็หาขายกินเอง โรงพยาบาลที่รักษาเราก็ดูแลแต่ว่าบริษัทจะตกลงรับเป็นโรงพยาบาลไหน แต่ที่บริษัทจะใช้บริการของรัฐ จะรักษาได้เฉพาะตัวเราเองเท่านั้น คนในครอบครัวรักษาไม่ได้ ต้องจ่ายเงินเอง เค้าจะมีบัตรประกันสังคมให้ เราก็ดูไปอื่นให้ทางโรงพยาบาลส่วนเค้าจ่ายเงินกันอย่างไรเราไม่รู้...” ตั้งแต่สนิทมามาเป็นยามได้รับการอบรมเกี่ยวกับมารยาทการโบกรถ การเป่านกหวีด การกักขังเมื่อเกิดอุบัติเหตุ การแจ้งเหตุด่วนเหตุร้าย ทุกสิ้นปีซึ่งสนิทบอกว่า “...เจ้าหน้าที่ที่มาอบรมเรา ทางบริษัทจะเป็นคนหามา ก็คือได้รู้จักกับตำรวจบ้าง หมอ พยาบาลบ้าง เวลาเขาให้การอบรมก็แปลกดี ถ้าไม่มาทำอาชีพนี้ก็คงไม่พบอะไรแบบนี้...” และจากการเข้าไปที่บริษัทรักษาความปลอดภัยและที่ทำงานของคนยาม ผู้วิจัยพบว่ามามีรูปภาพเนื้อหาการปฏิบัติงานติดอยู่ที่ผนัง น่าจะเป็นการกระตุ้นการทำงานของคนยามได้ทางหนึ่ง

น้ำเริ่ม อายุ 49 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ภูมิลำเนาเป็นคนจังหวัดพิษณุโลกบ้านอยู่แถบชานเมือง ปัจจุบันเป็นหัวหน้ายามโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่ง มียามอยู่ในความรับผิดชอบ 2 คน แต่ก่อนน้ำเริ่มเคยเป็นยามที่กรุงเทพ 7 ปี แต่สู้ค่าครองชีพไม่ไหวเลยอพยพครอบครัวกลับมาอยู่พิษณุโลกและประกอบอาชีพยามเหมือนเดิมจนเข้าปีที่ 5 ซึ่งการเข้าเป็นยามโรงพยาบาลนี้น้ำเริ่มไปสมัครเองที่บริษัทรับสมัครยาม เมื่อบริษัทรับก็ขอเลือกทำงานที่โรงพยาบาลโดยน้ำเริ่มบอกว่า “...พอไปสมัครเขาพุดคุยถามไถ่ประสบการณ์ เขาก็ตกลงรับเลยไม่ต้องรอนาน...” น้ำเริ่มบอกกล่าวในการพุดคุยกันว่า การทำงานไม่หนักหนาอะไรเพราะโรงพยาบาลมีคนไม่พลุกพล่านเหมือนห้างสรรพสินค้า นื่อง ๆ คนยามที่อยู่ด้วยกันก็จะแบ่งหน้าที่กันไปตามชั้นจอดรถ 1 คน คอยดูบัตร เข้า – ออก หน้าทางเข้าชั้นจอดรถอีก 1 คน ส่วนน้ำเริ่มดูแลบริเวณหน้าอาคารโรงพยาบาลโดยคอยสังเกตการเข้า – ออก ของญาติผู้ป่วย อำนาจความสะดวกเวลาเมื่อเหตุฉุกเฉินคือช่วยดูแลทางเดินรถพยาบาลไม่ให้มีการติดขัด ซึ่งน้ำเริ่มบอกว่า “สบาย ๆ เพราะเวลาเมื่อเหตุฉุกเฉินส่วนใหญ่เขาจะรู้กันเพราะเสียงหวอรถพยาบาลดังมาก และก็ไม่มีบ่อยนัก ส่วนการเข้า – ออกของญาติผู้ป่วยก็ธรรมดา โรงพยาบาลไม่น่ากลัวเหมือนตามห้าง ๆ ที่มีอุบัติเหตุบ่อย ๆ โรงพยาบาลส่วนใหญ่ญาติผู้ป่วยจะเข้า – ออกมากช่วงเย็น เข้า – กลางวันก็มีแต่น้อยมาก ผมก็จะไปยืนมนื่อง ๆ ยามในช่วงเช้า – กลางวัน เพื่อเขามีอะไรอยากถามไถ่ บอกกล่าว แล้วก็คอยกำชับให้นื่อง ๆ ทำงานให้เต็มที่ ทำดี ๆ เพราะโรงพยาบาลเขาก็เอื้อเฟื้อเรื่องข้าวปลาอาหารอยู่แล้ว ก็ต้องยิ่งทำให้ดีมากขึ้น ๆ บางครั้งก็ยกตัวอย่างกรณีคนเกรแล้วโดนย้ายไปอยู่ตามป้อม

บ้านจัดสรรที่มีเงินเดือนน้อย แต่น้อง ๆ ผมทุกคนก็รับผิดชอบงานดี ๆ ทุกคน เพียงแต่พูดคุยสู่กัน ฟัง เพื่อทบทวนความจำเท่านั้นเองไม่มีปัญหาอะไร เวลากินข้าวกลางวันจะกินรวมกัน ก็จะคุยกัน เรื่องทั่ว ๆ ไป บางครั้งก็จะคุยกันเรื่องงานบ้าง เช่น เปลี่ยนพลัดเวรจากกลางคืนเป็นกลางวัน กลางวันเป็นกลางคืน ช่วงไหนใครรับต่อ เรื่องปกครองไม่มีปัญหาอีกอย่างมีน้อง ๆ ในดูแลแค่ 2 คน คุยกันรู้เรื่อง เราเป็นหัวหน้าก็ต้องให้ความเป็นกันเองกับน้อง ๆ จะได้อยู่กับสบาย ๆ น้อง ๆ ก็ ดี ยิ่งเราเป็นกันเองสังเกตดูยิ่งเกรงใจเรา...” ในส่วนของการเตรียมคนในการทำงานนั้น น้ำเริ่ม บอกว่า “...บริษัทจะฝึกอบรมให้ในเรื่องของการป้องกันและการกู้ภัยเมื่อมีอุบัติเหตุเกิดขึ้น โดยจะมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านนี้มาฝึกอบรม เช่น โรงพยาบาล หน่วยดับเพลิง การแจ้งเหตุด่วน เหตุร้าย การฝึกจะใช้เวลา 1 วัน โดยหน่วยงานต่าง ๆ จะอบรมแบบทำให้ดูแล้วให้คนยามทำตาม ซึ่งน้ำเริ่มบอกว่า “...ก็ดีเพราะบางอย่างพวกยามเองก็ไม่ได้รู้เรื่องในการปฏิบัติ ยามทุกคนจะต้องเข้า รับการฝึกโดยทางบริษัทเค้าจะแจ้งให้ทราบ...” น้ำเริ่มได้รับเงินเดือน 4,500 บาท น้อยกว่าเมื่อ ทำงานที่กรุงเทพ แต่น้ำเริ่มบอกว่า “...น้อยกว่ากรุงเทพแต่ก็พอมีเหลือเก็บเพราะอยู่ที่นี้บ้านเรา ไม่ต้องเช่า ดึกว่าแต่ก่อนมาก อยู่กรุงเทพนานไม่ค่อยมีเงินเหลือและของเป็นชิ้นเป็นอันที่เห็นก็มี เพียงหม้อหุงข้าว...” น้ำเริ่มมีลูกชาย หญิง 2 คน ปัจจุบันมีงานทำและมีครอบครัวหมดทุกคน นาน ๆ จะได้เจอกัน และคุยกันบ้าง บางทีลูก ๆ ก็ซื้อกับข้าวมาให้บางทีก็มาเยี่ยมเงินใช้ แต่ก็ได้กิน ส่วนแฟนลุงเริ่มเก็บผักที่ปลูกพืชทำสวนครัวข้างบ้านมัดส่งแม่ค้าปลีกล้วยที่ตลาด พอมีรายได้ 30 – 40 บาท บริเวณบ้านก็มีเพื่อนบ้านเก่า ๆ ตั้งแต่ก่อนน้ำเริ่มไปทำงานที่กรุงเทพ การพบปะพูดคุยใน ส่วนของน้ำเริ่มเองมีการทักทายถามทุกข์สุขกันตามปกติแต่การสังสรรค์เฮฮาจะมีนาน ๆ ครั้ง ตาม วันหยุดของน้ำเริ่ม เพราะการทำงานของน้ำเริ่มที่ไม่มีเวลาอิสระมากนักและหลังเลิกงานก็ต้องการ พักผ่อนเพื่อออกแรงไว้ทำงานในวันต่อ ๆ ไป อีกอย่างน้ำเริ่มบอกว่า “...ไม่รู้สึกแปลกนะ เพราะ ผมเคยอยู่กรุงเทพมานาน กลับมาอยู่บ้านก็เลยไม่ค่อยมีเรื่องคุยกับพรรคพวกมากนัก ยิ่งใหม่ ๆ แทบไม่ต้องคุยกันเลย เพราะไม่รู้จะคุยอะไร เคียวนี่ดีขึ้น ถ้าได้นั่งดื่มกินก็จะคุยเรื่องที่เคยอยู่ กรุงเทพให้ฟัง บางทีก็คุยตลกขบขันกันไปตามเรื่อง เลยไม่รู้สีกว่าเรากับเพื่อนบ้านมีความใกล้ชิด สนิทสนมกันเปลี่ยนไปหรือเปล่า เพราะพวกเขาก็มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เหมือนเดิม แต่เราเองไม่ ค่อยมีเวลาพูดคุยกับเขามากนัก เวลาว่างทำบุญกลางบ้านถึงได้ร่วมกิจกรรมกันเต็มที่ แต่ความรู้ สึกของผมเองอบอุ่นกว่าอยู่กรุงเทพเยอะ แฟนผมสิเขาจะมีเวลาอยู่กับพรรคพวกมากกว่า บางครั้ง มีเรื่องอะไรใหม่ ๆ แปลก ๆ ก็จะรู้จากเขาที่เล่าให้ฟัง แฟนผมกับพวก ๆ จะเอามาช่วยกันช่วยเก็บผัก

เช่น โหระพา กระเพราะ พริก ที่ปลูกไว้ข้างบ้าน แล้วช่วยกันทำส่งแม่ค้า เขาก็จะได้คุยกันมากกว่าผม เวลาที่มีเรื่องขอความช่วยเหลือกัน เช่น ยืมเงิน แพนตัดสินใจไม่ได้ก็ต้องบอกผมก่อน ก็มีบ้างให้ยืมเงินกันแต่ส่วนน้อยเพราะเราเองก็รายได้ไม่มากนัก ก็ดูคนที่รักษาเวลาคืนตามกำหนดเอาไว้เพื่อพึ่งเขาพึ่งเรา บางทีขอให้ทำบุญรวมกันหรือบริจาคของทำบุญก็ช่วย ๆ กันไปเพราะคนบ้านเดียวกัน...” ส่วนเรื่องอาหารนั้น แพนน้ำเริ่มเก็บผักขายจึงมีวัตถุดิบในการประกอบอาหารอยู่ตามบ้าน จะซื้อบ้างก็เพียงเนื้อหมู เนื้อไก่ บ้างเท่านั้น เวลาน้ำเริ่มไปทำงานโรงพยาบาลก็จะมีให้แต่น้ำเริ่มก็นำข้าวไปทำงานด้วยเพราะกลัวไม่อิ่ม แพนน้ำเริ่มจะเป็นคนปรุงให้ หุงข้าววันละ 2 ครั้ง คือ เช้ากับเย็น

เกี่ยวกับเรื่องค่าใช้จ่ายในครอบครัวน้ำเริ่มเล่าว่า “...สบู ยาสีฟัน แป้ง ก็ซื้อข้าง ๆ บ้านที่เขาขายของชำ หมดที่ก็ซื้อที่ บางครั้งก็ซื้อกันไว้ก่อน พอเงินเดือนออกก็จ่ายกัน นาน ๆ ครั้ง เพราะเกรงใจเขาเหมือนกัน เขาซื้อของก็ต้องใช้เงินหมุนเวียน ถ้าเกี่ยวกับเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ก็พอมีติดมาบ้างจากเมื่ออยู่กรุงเทพฯ หือไม่คืนก็ แต่ก็ยังพอใช้ได้ ที่เห็น ๆ ก็มีหม้อหุงข้าวตอนนี้กำลังผ่อนโทรทัศน์ เพราะเพิ่งจะผ่อนตู้เย็นหมดไป ตู้เย็นต้องผ่อนก่อนโทรทัศน์เพราะสำคัญกว่าไว้เก็บแช่ของกันเน่า เสีย ถ้าจะพูดว่าอะไรไม่ค่อยสำคัญ ก็อยู่ที่เรานะ เพราะพอมีเครื่องใช้ไฟฟ้า ค่าไฟก็แพงตาม ยัดตีที่ไม่ต้องเข้าบ้านอยู่ โทรทัศน์ที่แรกก็ว่าจะไม่เอา สงสารแฟนบางทีต้องไปอาศัยอยู่กับเพื่อนบ้านเพื่อจะดูทีวีที่บ้านเขา ลำพังผมไม่เท่าไร เพราะบางครั้งเข้าเวรกลางคืน ถ้าเข้ากลางวัน ก็นอนพักผ่อนช่วงกลางวัน จะดูข่าวต่าง ๆ ก็อาศัยหนังสือพิมพ์ทางโรงพยาบาลเอง ทุกวันนี้เวลาไปทำงานก็ใช้รถมอเตอร์ไซด์ ผ่อนเขาเอาเป็นอย่างแรกตั้งแต่กลับมาอยู่บ้าน จะว่าไปมันเหมือนแขนขา เวลาจะไปไหน เพราะแต่ละที่มันอยู่ไกล ๆ ทั้งนั้น ยิ่งเมืองกำลังขยายด้วย...” การใช้เครื่องแต่งกาย น้ำเริ่มบอกว่า “...หาซื้อตามตลาดนัด อยู่กรุงเทพฯ ก็นาน ๆ ไปเดินจัดจรรกันที่หาของถูก ๆ ใช้ แต่ก็ดูทันสมัยเหมือนคนเมืองเขาหน่อย ให้พอใส่แล้วดูดี ทุกวันนี้แฟนเองก็ใส่ผ้าถุงเวลามัดผักเพราะนั่งสบายดี เรื่องข้าวของเครื่องใช้สำหรับแต่งกายไม่ยุ่งยากหรอก พอได้ก็พออย่าให้ขาดวัน ดูไม่ดี ไม่ให้อายเขาก็ใช้ได้แล้ว ชุดทำงานบริษัทตัดให้แล้วหักเงินเดือนไปจนกว่าจะหมด เดือนนี้ทำมานานมี 2 - 3 ชุดแล้วพอ...” น้ำเริ่มเล่าต่อถึงการใช้บริการของสถานพยาบาลว่า “...ทำงานบริษัทเขามีประกันสังคม ถ้ารักษาพยาบาลเลยไม่ต้องห่วง ส่วนแฟนให้ทำบัตรประกันสุขภาพกับทางราชการที่อนามัยตำบลเขาทำให้เพื่อยามฉุกเฉินเจ็บป่วย ลำพังผมเองเคยป่วยหมอที่โรงพยาบาลรู้จักกัน เราดูแลเธอเวลาจอดตอนทำงาน เขาก็ตรวจและให้ยาฟรี

บางครั้งก็ปรึกษาเขาเวลาแฟนเจ็บนิด ๆ หน่อย ๆ เขาก็เอื้อเฟื้อยาบ้าง...” น้ำเริ่มเล่าถึงความไม่พอใจเรื่องเงินเดือนของยามหรือเรื่องที่ยามไม่พอใจบริษัทว่า “...ไม่เคยได้ยินนะ...เวลาเขาคุยกันส่วนใหญ่ก็จะเป็นเรื่องตลกขบขัน...เรื่องงานในแต่ละวัน...แล้วก็ดูยิ้มแย้มแจ่มใสพอใจการงานดี...”

น้ำชด อายุ 48 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นคนจังหวัดพิษณุโลก บ้านอยู่แถบชานเมือง ปัจจุบันเป็นหัวหน้ายามห้างสรรพสินค้า แต่ก่อนเคยทำงานก่อสร้างมาก่อน พอบริษัทประกาศรับสมัคร จึงมาสมัคร ทำมาจนถึงเดี๋ยวนี้ 17 ปีแล้ว น้ำชดเล่าว่า “แต่ก่อนทำงานก่อสร้าง...งานก่อสร้างพอแก่ตัวแล้วทำไม่ไหว...แต่ยามแก่ตัวยังทำได้ เพราะงานไม่หนักหนาอะไร...เข้ามาแรก ๆ เขาก็ให้เป็นลูกน้องก่อน พอทำนานเข้าก็ได้เลื่อนเป็นหัวหน้า คนเข้าใหม่ก็มาเป็นลูกน้องเราต่อไป...” ปัจจุบันน้ำชดนำภรรยามาเป็นยามด้วย มีรายได้ 2 คนรวม 8,000 บาท น้ำชดมีบ้านของตนเองไม่ต้องเช่า ปลุกพืชผักสวนครัวรอบบริเวณบ้าน ถ้ามีเวลาในวันหยุดก็จะออกหาปลาตามแหล่งน้ำ การมาเป็นยามด้วยกันทั้งสามี ภรรยา น้ำชดบอกว่า “...แฟนก็เป็นยามเหมือนกัน...ก็ได้คุยกันทั้งที่บ้าน และที่ทำงาน...ที่บ้านก็คุยปกติ...แต่เวลาอยู่ในระหว่างทำงานก็คุยเป็นงานเป็นการมากกว่า...หากเข้าเวรตรงกันก็ต่างคนต่างช่วยเหลือตัวเอง จะรอให้เค้าทำเรื่องส่วนตัวของเราให้คงไม่ได้ เพราะเค้าก็คงเหนื่อยเหมือนเรา...” ครอบครัวของน้ำชดมีบริเวณบ้านอยู่ในละแวกเดียวกับบ้านพ่อ แม่ ซึ่งลูกชายของน้ำชดจะได้รับการดูแลจาก ปู่ ย่า และมีอาคอยรับ – ส่งที่โรงเรียน เพราะน้ำชดและภรรยาต้องไปทำงาน บ้านน้ำชดมีค่าใช้จ่ายต่อวันประมาณ 100 บาท การสังสรรค์เฮฮากับเพื่อนบ้านของน้ำชดและภรรยาไม่ค่อยมีบ่อยนัก เพราะการทำงานที่ไม่ตรงกับคนอื่น จะมีเพียงการปฏิสัมพันธ์กันเวลาออกจากบ้านจะไปทำงาน ถ้าน้ำชดต้องเข้าเวรตอนกลางวัน ประกอบกับบริเวณบ้านของน้ำชดอยู่ในละแวกเดียวกับบ้านพี่น้องเครือญาติเป็นส่วนใหญ่ จากที่น้ำชดเล่าให้ฟังว่า “ทำงานอย่างนี้ ต้องตัดบางอย่างออกไปบ้าง เพราะเราใช้เวลาในการทำงานนาน อดนอนมาก ๆ ทำให้อ่อนเพลีย เรายังต้องการพักผ่อนให้มาก...เรื่องเที่ยวตัดไปได้ เพราะไม่มีเวลา กับเพื่อน ๆ หรือญาติพี่น้องในหมู่บ้าน เจอกันก็ทักทายกัน ถึงเวลาเราก็ไปทำงาน...” ในส่วนของการสร้างความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้นทางอาชีพ น้ำชดบอกว่า “การพูดคุยกับนายจ้างนั้น พวกยามไม่ค่อยได้พบเขาหรอก เพราะเวลารับเงินเดือนก็จะมีแผนการเงินเป็นคนจ่าย ในส่วนของแขกที่มาใช้บริการของห้าง ๆ ก็เป็นระเบียบของทางบริษัทที่ห้ามคุยกับแขก และเพื่อน ๆ ร่วมงานที่ทำแผนกอื่นในห้างฯ ก็ห้ามคุยกัน ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย แต่ก็อดไม่

ได้หรอก บางครั้งก็คุยกันบ้าง จะไม่ให้คุยกับใครเลยทั้งวันคงไม่ไหวก็ปล่อย ๆ บ้าง...แต่อย่าทำบ่อย...คนตรวจยามมาเจอเค้าจะว่าทันที...ถ้าหนัก ๆ เข้าก็โดนย้ายไปอยู่ป้อมข้างนอก...” ในส่วนหน้าที่รับผิดชอบกับตำแหน่งหัวหน้ายามนั้น น้ำซดเล่าว่า “...ระเบียบก็ไม่เข้มงวด ถ้าเรารู้จักปฏิบัติตัว...คนที่ทนไม่ไหวก็ลาออกไป...ระเบียบก็ไม่มีอะไรมาก เข้างานให้ตรงเวลา อย่าขาดงาน บางคนมาทำงานสายบ่อย ๆ เค้าก็หักเงินเดือน นักเข้าทนไม่ไหวก็ลาออกไป บางคนก็แกล้งป่วยเพื่อลาไปหาหมอ...ป่วยหนัก ๆ ไม่ค่อยมี...มีแต่มาเห่แล้วมาทำงานไม่ได้...แต่ก็มีอาการให้เห็นเหมือนกัน...เราต้องคอยดูแลลูกยาม และต้องรู้ว่าใครไม่ถูกกับใคร ต้องคอยสังเกต บางทีมันก็แกล้งกัน ทำให้รตติด มันไม่คิดเฉพาะในนี้ มันคิดออกไปข้างนอก ถนนใหญ่ก็พาลคิดไปด้วย คนไม่ถูกกันก็แยก บางคนเข้ากันได้งานก็ไปสะดวก...” น้ำซดเล่าต่อว่า “...ระเบียบที่ยามควรรู้ก็คือ...การขาดงานห้ามขาดไปเลย ๆ เพราะถ้าขาดไปเลย ๆ โดยไม่เขียนใบลาล่วงหน้าจะโดนตัดเงิน และห้ามหยุดในเดือนนั้น...ยามต้องเข้าเวรตลอด 24 ชั่วโมง แบ่งเป็น 2 ผลัด ๆ ละ 12 ชั่วโมง อยู่ที่ใครจะเข้ากลางวัน หรือกลางคืน จะสับเปลี่ยนกัน...แต่ทุกคนจะมีวันหยุดอาทิตย์ละ 1 วัน แล้วแต่ใครจะหยุดวันไหน...และการรักษาพยาบาล บริษัทจะมีสวัสดิการให้โดยทำประกันสังคม หากเจ็บป่วยก็สามารถเข้ารักษาพยาบาลได้ ซึ่งแล้วแต่ทางบริษัทจะตกลงกับโรงพยาบาลของรัฐหรือเอกชน การรักษาพยาบาลจะทำการรักษาได้เฉพาะส่วนของยามเท่านั้น ครอบครัวจะไม่ได้...” กับพรรคพวกยามด้วยกัน จะเจอกันในแต่ละวันตอนกินข้าวกลางวัน และเวลาที่น้ำซดออกเดินตรวจยาม การพูดคุยกันมีบ้างแต่จะเกี่ยวกับเรื่องงานเป็นส่วนใหญ่เพราะปกติทำงานกันคนละจุดอยู่แล้วก็ต่างคนต่างปฏิบัติหน้าที่ไป น้ำซดเองก็คอยเดินตรวจความเรียบร้อยของการทำงานเท่านั้น เลิกงานก็ดอกรับตรอกงานแล้วต่างคนก็ต่างกลับบ้าน ในสิ้นปีห้าง ๆ จะมีปิดเทศกาลเลี้ยงสังสรรค์กันของพวกพนักงานจึงจะได้ร่วมเฮฮากัน ตามปกติไม่มี ในทุกสิ้นเดือนน้ำซดจะเข้าประชุมกับผู้จัดการห้าง ๆ เพื่อรับแนวทางการปฏิบัติงานต่าง ๆ เช่น กำหนดการฝึกอบรม ยาม ความต้องการของห้าง ๆ ต่อการทำงานของยาม ฯลฯ ซึ่งการอบรมยามนั้นน้ำซดบอกว่าจะมีทุกปี และน้ำซดเองก็ไม่เคยได้ยินลูกน้องโอครวญเรื่องรายได้เลย มีเพียงแต่ลุ้นกันว่าเงินเดือนนี้จะเหลือเท่าไร เพราะบางคนก็รับจ้างอยู่เวรกันเอง ในส่วนที่คิดว่าห้างจะเอาเปรียบหรืออะไรอื่น ๆ ไม่เคยได้ยิน

บริเวณบ้านน้ำซดใช้ปลูกพืชผักสวนครัวด้วย จึงมีวัตถุดิบในการประกอบอาหารไว้บริโภคที่บ้านและนำมารับประทานที่ทำงานเพราะห้าง ๆ ไม่จัดอาหารให้ ซึ่งภรรยาซดจะเป็น

คนปรุงโดยลูกปรุงอาหารตอนเช้ามีดี อาหารที่ต้องจ่ายเพิ่มคือพวกเนื้อสัตว์ แต่ก็นับว่าลดรายจ่ายในการบริโภคได้ส่วนหนึ่ง แต่บางวันที่ซื้ออาหารร้านข้างทางผ่านไปทำงานเสริมเพราะทำไม่ทัน และจากการสังเกตการใช้เสื้อผ้าของน้ำซดและภรรยาที่ผู้วิจัยได้ไปเยี่ยมที่บ้านในวันหยุดนั้น พบว่าในบ้านมีตู้เสื้อผ้าไม้เก่า ๆ หนึ่งหลัง และจากการใช้เสื้อผ้าที่น้ำซดและภรรยาใส่อยู่ในวันพบกับผู้วิจัย มีลักษณะกลางเก่ากลางใหม่ ไม่มียี่ห้ออะไร และจากการสัมภาษณ์ทราบว่า ครอบครัวน้ำซดจะซื้อเครื่องแต่งกายตามตลาดนัดเป็นส่วนใหญ่ จะมีบ้างบางเทศกาลที่หาซื้อตามห้างสรรพสินค้า โดยน้ำซดบอกว่า “...นาน ๆ เราจะซื้อตามห้างสรรพสินค้าสักครั้ง แต่ก็เลือกแบบใส่ได้นาน ๆ เหมือนให้รางวัลกับชีวิต...จะซื้อบ่อยไม่ได้รายได้และภาระเรานั้นไม่ไปด้วยกัน...” น้ำซดยังเล่าต่อว่า “ปัจจุบันยังผ่อนมอเตอร์ไซด์มือสองอยู่...เพราะราคาถูกหน่อย ถ้าไม่ตัดสินใจเอา ก็จะไปทำงานไม่ทัน...เพราะเดี๋ยวนี้รถติด อีกอย่างถ้าไม่ผ่อนคงไม่มีโอกาสได้ใช้ของ...แต่ก่อนก็ผ่อนโทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องซักผ้า...หม้อหุงข้าวซื้อเงินสดจากที่เหลือนเงินเก็บไว้ระยะแรก ๆ ในเมืองมีของให้เลือกเยอะ...แต่เราก็ต้องดูว่าสามารถซื้อได้แค่ไหน...บางอย่างก็ซื้อตามที่เค้าโฆษณาในทีวีบ้าง...ตามที่เรายังไม่เคยใช้...”

ผู้วิจัยได้เข้าไปคุยกับพี่เจด โดยที่พี่เจดไม่รู้ตัวว่ากำลังถูกสัมภาษณ์ และผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าหัวหน้าคนยามเกิดความสงสัย จึงเข้าแจ้งแก่หัวหน้าคนยามถึงวัตถุประสงค์ในการทำงานเพื่อส่งอาจารย์ และแจ้งแก่พี่เจดในครั้งต่อมาได้ข้อมูลดังนี้

พี่เจด อายุ 38 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีครอบครัวแล้ว เป็นคนในตัวเมืองพิษณุโลกตั้งแต่ดั้งเดิม ก่อนมาเป็นยามเคยทำงานก่อสร้างมาก่อน ปัจจุบันพี่เจดเป็นยามที่ห้างสรรพสินค้าแห่งหนึ่งมาได้ 4 ปีแล้ว โดยการชักชวนจากเพื่อนให้มาสมัคร พี่เจดรู้สึกว่าเป็นงานที่สบายกว่างานเก่า เพราะไม่ได้ใช้แรงมาก แต่ระยะเวลาทำงานจะนานกว่างานเก่า เข้างาน 09.00 – 10.00 น. และอยู่ในเวลายาม 12 ชั่วโมง มีเวลาพักทานอาหาร 1 ชั่วโมง เนื่องจากคือดูแลความเรียบร้อยบริเวณจอดรถ ป้องกันทรัพย์สินให้ถูกค้ำและของห้าง ๆ พี่เจดบอกว่า “ ได้เจตคนมากไม่จำใจ คนที่ลาออกไปส่วนมากทำงานมานาน แต่เงินเดือนไม่ขึ้นก็เลยลาออก อีกประเภทก็คือไม่ปฏิบัติตามระเบียบ บางคนก็อายุมากแล้วก็ยังทำตัวไม่เหมาะสม กินเหล้าแล้วไม่มาทำงาน ซึ่งบริษัทเค้าก็ให้โอกาสลงเวลาได้ถึง 10 นาฬิกา ถ้าเกินกว่านั้น ถือว่าขาดงาน และจะไม่มีสิทธิได้หยุดงาน จนกว่าจะทำงานครบวันที่ขาดไป 1 เดือน ถ้าขาดโดยไม่เขียนใบลา เค้าจะปรับ 400

บาท จากเงินประกัน 500 บาท” ด้านการทำงานของพี่เจ็ดทุกวันนี้ ก่อนเข้าทำงานต้องไปดอกรับตรลงเวลา ซึ่งจะมีหัวหน้ายามคอยดูว่ามีใครลงเวลาสายบ้าง ก็จะถูกตักเตือน ดูจากบัตรจะมีตัวเลขสีแดง ถ้ามาทำงานสายบ่อย ๆ ก็จะถูกตัดเงินเดือน หัวหน้าจะคอยรายงานให้ฝ่ายบุคคลทราบทุกวัน “ แต่พี่เจ็ดก็ยังไม่พบใครที่ถูกตัดเงินเดือน เวลาที่ห้างต้องการให้ยามทำงานอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากหน้าที่ ห้างฯ จะสั่งหัวหน้าแล้วหัวหน้าจะนำมาบอกต่อในลักษณะของการประชุม หัวหน้ายามต้องเข้มงวดกับยามเพราะมีคนตรวจยามที่คุมหัวหน้ายามอีกทอดหนึ่ง คนตรวจยามจะไม่แต่งกายชุดยาม แต่จะแอบปะปนกับลูกค้าเพื่อคอยสังเกตการทำงานของหัวหน้ายามและยาม และในการตรวจสอบการทำงานของคนยามมีหลายวิธีดังที่พี่เจ็ดเล่าว่า “...นายจ้างจะใช้โทรศัพท์สอบถามการทำงานของเร่ว่าปฏิบัติงานบกพร่องหรือไม่ หรือบางครั้งก็มาตรวจด้วยตัวเอง ถ้าเราทำงานตามคำสั่ง ตามหน้าที่ก็ไม่กังวล บางคนเค้าไปตรวจไม่ทำอะไร ก็โดนตำหนิ และก็มีผลต่อการขึ้นค่าแรง อย่างผมทำงานกับหัวหน้า นายจ้างจะทราบจะทำอะไรบ้าง...” ด้านครอบครัว พี่เจ็ดบอกว่า “ เวลาเลิกงานกลับบ้าน ลูกก็นอนแล้ว ไม่มีเวลาได้คุยกัน เราจะคอยถามความเป็นไปจากแม่เขา แม่เขาก็จะคอยปลอบลูกเวลาลูกถามว่าพ่อไปไหน อยากเจอ แฟนจะคอยปลอบและสอน จนลูกเข้าใจว่าพ่อต้องทำงาน ยิ่งเพื่อนบ้านไม่ต้องพูดถึง แต่ก่อนทำงานก่อสร้างกลับมาจะได้ดื่มเหล้าคุยกันบ้าง เพราะเหนื่อยมาบ้างที่ก็อยากเหล้าช่วยเสริมแรง แต่พอมายืนยาม ไม่เหนื่อย แต่ต้องใช้ความอดทนในการทำงาน พอลูกกลับบ้านก็อยากพักผ่อน ออมแรงไว้ทำงานวันต่อไป พ่อเพื่อนบ้านเขาคื่น เราก็นอน นาน ๆ พบกันที เช่น วันที่เราลางาน วันหยุดที่ต้องทำงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน หรือบางครั้งก็ออกไปทอดแหแถว ๆ คลองข้างบ้านด้วยกัน แต่ไม่บ่อยนัก วันปกติก็ได้แต่พักตากันเวลาเราออกไปทำงาน” ด้านภรรยาของพี่เจ็ด ปัจจุบันค้าขายของทอดอยู่หน้าบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อช่วยลดรายจ่ายอาหารเย็นไปได้บ้าง พี่เจ็ดบอกว่า “ ลูกเข้าโรงเรียนแล้ว มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น แฟนก็เลยทอดลูกขึ้นบ้าง เกี้ยวบ้างขาย ก่อนเขาทำของขายก็ต้องไปส่งลูกไปโรงเรียนก่อน ส่วนเราบางครั้งเขาก็ช่วยดูแลเรื่องเสื้อผ้าให้ แต่จะดูแลส่วนใหญ่ เพราะเขาก็มีงานของเขาทำต่างคนก็ต่างเหนื่อยจะไปให้เขาทำให้อย่างไรข้างเดียว” พี่เจ็ดเองต้องนำอาหารไปทานเองที่ห้าง ๆ ด้วยเพราะห้าง ๆ ไม่ได้จัดให้ ซึ่งบางวันภรรยาทำให้แต่บางวันพี่เจ็ดต้องไปหาซื้อเองตามร้านที่ราคาไม่แพงนัก จะมีร้านประจำ” เกี่ยวกับเงินเดือน พี่เจ็ดได้รับเดือนละ 3,200 บาท แต่ก่อนจะใช้เงินเดือนพอดี แต่พอลูกของพี่เจ็ดโต สามารถเข้าโรงเรียนได้แล้ว ภรรยาจึงทำของขายเล็ก ๆ น้อย ๆ พอมีเงินบางส่วนใช้ผ่อนเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ตู้เย็นไว้แช่ของ โทรทัศน์ไว้ดู

ตามความเคลื่อนไหวของบ้านเมืองและให้ลูกได้ดูรายการสนุกสนานแบบเด็ก ๆ ที่บ้านพี่เจดยังใช้เตาถ่านหุงข้าวด้วย แต่ก็มีหม้อหุงข้าวไฟฟ้าเหมือนกัน บางวันอยากกินข้าวเตาถ่านก็จะรีบลุกมาหุงแต่เช้าเพื่อไม่ให้ควันถ่านไปรบกวนข้างบ้าน พี่เจดบอกว่า “กว่าจะได้ของแต่ละอย่าง ก็ยากเย็นจริง ๆ เพราะภาระครอบครัวมาก ยิ่งแต่ก่อนลูกยังไม่โต แฟนต้องคอยดูแลไม่มีเวลาได้กระดิกตัวไปทำอะไรได้เลย มีรายได้ทางเดียว ไหนจะค่าเช่าบ้าน ค่ากับข้าว ไม่เหมือนกับบางครอบครัวที่ยังอยู่กับพ่อ แม่ และมีที่ดินเป็นของตัวเอง เราเองแต่ก่อนที่บ้านทำนา แล้วพ่อ แม่ ก็ค่อย ๆ ขายนามาลงทุนทำอย่างอื่นจนไม่มีอะไรเหลือเพราะจับทางหาเงินไม่ถูก ก็เลยต้องเช่าบ้านเขาอยู่ แต่เดี๋ยวนี้มีรายได้ 2 ทาง ลูกก็ต้องใช้จ่ายเป็นค่าเล่าเรียน และอื่น ๆ อีกพอสมควร แต่ก็ยังดีกว่าแต่ก่อน” เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายพี่เจดบอกว่า “ไม่ค่อยซื้อหรอก นาน ๆ ซื้อสักที เวลาซื้อก็ไปซื้อตามตลาดนัด เพราะราคาถูก แฟนก็จะช่วยกันประหยัด ที่ต้องซื้อแน่ ๆ ก็คือชุดนักเรียนลูก และชุดทำงานของตัวเอง เวลาซื้อตามตลาดนัดก็จะเลือกที่ดูดีหน่อยใช้งานได้นาน ๆ แต่ราคาไม่แพง ถ้ามีคนบริจาคตักได้ แต่ก็ไม่เคยพบใครบริจาคตให้สักที “การทำงานที่ห้าง ๆ เงินเดือนจะถูกหักเป็นค่าประกันสังคมไว้ใช้จ่ายยามเจ็บป่วย แต่ก็สำหรับตนเองคนเดียว ครอบครัวไม่สามารถรับบริการด้านนี้ด้วยเรื่องของใช้สำคัญประจำวัน เช่น แป้ง สบู่ ยาสีฟัน แฟนจะเป็นคนซื้อ เพราะกว่าเราจะเลิกงานห้าง ๆ ก็ปิดแล้ว อีกอย่างห้าง ๆ ห้ามพูดคุยกับแขกที่มาใช้บริการด้วย ก็เลยไม่อยากลงไปซื้อที่ห้าง เวลาแต่งตัวชุดยาม แม้จะเลิกงานแล้วก็ตาม “ ในการทำงานกับหัวหน้ายามและเพื่อน ๆ พี่เจดไม่มีปัญหาเพราะคุ้นเคยกันหมด มีอะไรก็จะพูดคุยกัน จากการที่พี่เจดทำงานมานาน 4 ปี พี่เจดบอกว่า “เพราะเราเหมือนรุ่นพี่ บางครั้งก็ตักเตือนกันเรื่องการวางตัว การทำงานที่รุ่นน้อง ๆ เริ่มทำงานออกนอกแถว ซึ่งบางคนก็ฟังกันดี เราก็ต้องเลือกคนที่เราพอจะพูดได้เช่นกัน “ กับหัวหน้ายามเอง พี่เจดบอกว่า “หัวหน้ายามก็เป็นกันเองกับเรา แต่เราก็ต้องรู้จักวางตัว เพราะอย่างไรเขาก็เป็นหัวหน้า ไม่ใช่เขาเป็นกันเองด้วย ก็เลิ๊ง” ส่วนใหญ่กับเพื่อนร่วมงานพี่เจดจะได้พูดคุยเวลาพักทานอาหารกลางวัน ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับงานที่เคยทำในอดีต วิธีการจับสัตว์น้ำที่ใช้ และบางครั้งก็จะคุยกันเกี่ยวกับเนื้องานที่ทำบ้างแต่ก็มีส่วนน้อย เพราะส่วนใหญ่จะคุยในที่ประชุมแล้ว เกี่ยวกับเรื่องการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองค่าแรงหรือสวัสดิการอื่น ๆ ของกลุ่มยาม พี่เจดเล่าว่า “ ตั้งแต่มาอยู่ไม่เห็นมีนะ...ส่วนใหญ่ก็ทำงานต่างคนต่างทำตามหน้าที่รับผิดชอบอยู่แล้ว...เวลาเลิกงานก็ต่างคนต่างกลับ...และเท่าที่เคยคุยกันก็มีแค่คนพอใจที่ได้ทำงาน

เป็นยามนะ...เพราะเสื้อผ้าก็มีเครื่องแบบ...งานก็ไม่หนักหนาเหมือนอยู่กลางแดดตามไซต์งานก่อสร้างหรือตามห้างนา...”

บุญมี อายุ 28 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นชาวจังหวัดสุโขทัย ก่อนมาเป็นยามเคอร์รับจ้างทำงานในไร่อ้อยมาก่อน งานหนักและคิดว่างานยามมีรายได้ดีกว่าและมากกว่าเดิม เมื่อพี่ชายที่มาเป็นยามที่พิษณุโลกชวนให้มาทำงานเป็นยามด้วยตอนบริษัทเปิดรับสมัคร เลยมาทำ ปัจจุบันบริษัทส่งให้มาอยู่ห่างสรรพสินค้า การทำงานเป็นยามที่ต้องเข้าเวรเป็นระยะเวลานาน ทำให้บุญมีไม่ค่อยมีเวลากลับบ้าน ใช้จดหมายแจ้งข่าวกลับบ้านว่าอยู่ดีมีสุข พ่อแม่ไม่ต้องห่วง จากที่บุญมีเล่าให้ฟัง “...ทำงานที่นี่มา 7 ปี ได้กลับบ้าน 2-3 ครั้ง...ใช้เวลาอยู่ด้วยกันแค่คืนเดียวก็ต้องกลับมาทำงาน...ได้แค่เขียนจดหมายไปบอกว่าไม่ต้องห่วง...สบายดี...บริษัทจะมีวันหยุดให้ 1 วัน ถ้าจะกลับบ้านต้องลาให้ติดต่อกับวันหยุด ปกติของเราถึงจะกลับบ้านได้เพราะบ้านอยู่นอกเมืองไปอีก...แต่เราก็ต้องรักษาวินัยไว้คราวจำเป็น...พ่อแม่ คิดถึงเค้าก็มาหา เพราะงานของเค้าไม่เหมือนของเรา...” ปัจจุบันบุญมีพักกับครอบครัวพี่ชาย บุญมีเล่าว่า “...ระยะแรกๆ เพื่อนบ้านใกล้เคียงไม่รู้จักกัน เราเพิ่งมาอยู่ใหม่...พอคุ้นหน้าคุ้นตาก็ก็นึกทักทายเค้าก่อน...เดี๋ยวนี้ร้านค้าข้างบ้าน พอจะซื้อของเชื่อไว้ก่อน พอเงินออกก็เอาไปจ่ายได้แล้ว และเวลาเราจะกลับบ้านแล้วไม่มีคนอยู่ก็จะฝากให้เค้าช่วยมองให้ด้วย...” กับเพื่อนๆ ร่วมงาน และการทำงาน บุญมีบอกว่า “...ยามที่นี่รู้จักกันหมดเลย เพราะจะมีการเปลี่ยนหน้าที่กันทุกสัปดาห์...ในแต่ละหน้าที่จะมีหัวหน้าคุมการทำงานอีกทีหนึ่ง เช่น สัปดาห์นี้เราอยู่จุดนี้ สัปดาห์หน้าเราก็นำไปทำจุดอื่นทำให้รู้จักกันหมด หัวหน้าจะจ่ายงาน เราก็จะมีการปรึกษากัน...ทำอย่างไรงานถึงจะไม่ติดขัด...เพราะในห้างฯ เมื่อมีรถเข้าเยอะจะทำให้รถติดมาก เราต้องพยายามจัดรถให้เป็นระเบียบเพื่อความสะดวกในการเข้า - ออก เราจะนัดแนะเป่านกหวีดเป็นสัญญาณให้กันบ้าง หรือตะโกนบอกกัน คนที่ทำงานมานานจะไม่ค่อยเชื่อการแนะนำ เพราะถือว่ามีความประสบการณ์มาก่อนทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น...ถ้าเข้าเวรตอนกลางคืนจะมีคนมาตรวจเวรยามตลอด เค้าจะดูว่าเราหลับหรือไม่ เวกกลางคืนไม่มีอะไรมา ดูแลความเรียบร้อยตามจุดที่เค้ากำหนด ผู้ตรวจเวรยามจะเดินดูทุกจุด และสับเปลี่ยนกันมาตลอด เราต้องอดทนต่อการรบกวน บางครั้งต้องอาศัยเครื่องดืมที่ไม่ทำให้ง่วงนอนช่วยเหมือนกัน และต้องใช้เวลาพักผ่อนมากเมื่อออกจากเวรแล้ว...” ในส่วนของการคบกับคนต่างชนชั้นนั้น บุญมีเล่าว่า “...ที่ทำงานจะห้ามไม่ให้คุยกับพนักงานฝ่ายอื่น...แต่บางทีเราก็ก

แอบคุย...เวลาทำงานจะมีหัวหน้ามาตรวจทุกวัน...เค้าจะคุยด้วย...ถามเรื่องการปฏิบัติงานของเรา...ถ้าหลับยามแล้วเค้าจับได้ก็จะเปลี่ยนให้มาอยู่ป้อม...”

ปัจจุบันบุญมีรับเงินเดือน 3,500 บาท บางครั้งก็รับจ้างเพื่อนอยู่ยามตามที่ถูกร้องขอเมื่อเพื่อนจำเป็น ค่าใช้จ่ายรายเดือนของบุญมีก็คือ ช่วยค่าเช่าบ้านพี่ชาย ค่าอาหารบ้างจ่ายเป็นเดือนเลย พี่สะใภ้ช่วยให้ ได้นำไปกินที่ทำงานด้วย ที่เหลือก็จ่ายซื้อเสื้อผ้าบ้างแต่ไม่บ่อยนัก ส่วนใหญ่จะซื้อตามตลาดนัด บางครั้งอยากได้แบบมียี่ห้อก็ซื้อตามห้าง ปีละประมาณ 1 ครั้ง บ่อย ๆ ไม่มีเงิน แปป สบู่ ยาสีฟัน ก็ซื้อแยกกับครอบครัวพี่ชาย บุญมีบอกว่า “...เราใช้คนเดียวก็ซื้อสองเดือนครั้ง เสื้อผ้าซักเอง...เรื่องของผ่อน ตอนนี่ก็ผ่อนรถมอเตอร์ไซด์ เพราะเอาไว้ใช้ไปไหนมาไหนในเมืองสะดวกดีกว่านั่งรถรับจ้าง...ประหยัดกว่าด้วย แล้วมีของใช้เป็นของตัวเอง แต่ก็เป็นมือสองเพราะถูกหน่อย พอมีเงินส่งได้...” สำหรับการรักษาพยาบาลตนเองเมื่อยามเจ็บป่วยทางบริษัทยามจัดสวัสดิการให้โดยหักเงินเดือนเป็นเงินประกันสังคม

มนัส อายุ 27 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีครอบครัวแล้ว เป็นชาวจังหวัดสุโขทัย เคยมีอาชีพเป็นลูกจ้างทำเกษตรมาก่อน รายได้ไม่พอกับรายจ่ายของครอบครัว จึงออกมาหางานทำที่พิษณุโลก มาสมัครเป็นยามโดยตรงกับห้างฯ เป็นมาแล้ว 6 ปี อยู่ในห้างสรรพสินค้า เมื่อได้งานทำจึงย้ายครอบครัวจากสุโขทัยมาอยู่รวมกันที่พิษณุโลก เช้าบ้านอยู่ มีภาระส่งลูกเรียนหนังสือ 1 คน เรียนในโรงเรียนเทศบาลที่ค่าใช้จ่ายถูกกว่าโรงเรียนราษฎร์และหลวงทั่วไป ภรรยาขายของหน้าบ้านเช้าเล็ก ๆ น้อย ๆ พอมีรายได้ 20 – 30 บาท กิจวัตรประจำวันภรรยาจะเป็นผู้นำลูกไปส่งโรงเรียนแล้วกลับมาขายของหน้าบ้านเป็นพวกขนมขบเคี้ยวและของเล่นเด็กทั่วไป ซึ่งซื้อมาขายที่ละพอประมาณเพื่อทุนจะได้ไม่จม การทำงานเป็นยามทำให้มนัสไม่ค่อยมีเวลาพูดคุยกับภรรยาและลูกเหมือนเดิมตามที่มนัสเล่าว่า “...เวลาทำงานของเราอยู่กับลูกไม่ค่อยตรงกัน...แต่ถ้ามีโอกาสก็จะไปส่งลูกที่โรงเรียน...เย็นก็ให้ภรรยาไปรับ...เค้าก็ต่อว่าเหมือนกันที่ไม่ค่อยมีเวลาให้...สำหรับแฟนมีเวลาคุยกันตามปกติ...เพียงแค่เวลาเปลี่ยนเข้าเวรตอนกลางคืน...วันรุ่งขึ้นเราต้องพักผ่อน เวลาคุยกันก็น้อย...แต่ก็คุยกันทุกวัน...เค้าจะเป็นคนเตรียมอาหารให้ก่อนไปทำงานและกินในช่วงพัก...เสื้อผ้าก็จะดูแลให้...เค้าก็เตรียมตัวไปทำงานของเขาเหมือนกัน...” สำหรับความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานมนัสบอกว่า “...เวลากลางวันได้กินข้าว

พร้อมกัน ก็จะคุยกันเรื่องงานบ้าง เรื่องตลกขบขันบ้าง...ตามประสา แต่ก็ใช้เวลาไม่มาก...ถ้าเลิกงานก็ต่างคนต่างกลับบ้าน จะได้ไปพักผ่อนอ่อนแรงไว้ทำงานรุ่งขึ้น...ยิ่งผมเองมีครอบครัวต้องรีบกลับบ้าน เพราะปกติก็ไม่ค่อยได้คุยกับลูกอยู่แล้ว เลยต้องรีบกลับเพื่อลูกจะยังไม่หลับ..." กับคนต่างชนชั้นทางอาชีพมันส์เล่าว่า "...ก็มีคุยกับหัวหน้านั้นแหละ...เขาเป็นกันเอง...คอยสอนงาน คอยบอกเรื่องต่าง ๆ ที่ไปประชุมมา...นอกเหนือจากนั้นก็ไม่มีใครเพราะลูกค้าของห้าง ๆ เราก็ไม่ได้คุยกับเขาอยู่แล้ว พอเขามาทำธุระเสร็จก็กลับกันไป ไม่ได้มีเวลามาคุยกับเราหรอก อีกอย่างห้าง ๆ ก็ห้ามด้วย...เพื่อนบ้านของผมนะเธอ...ก็มีทักทายกันบ้าง...เพราะแถว ๆ บ้านเช่าผมส่วนใหญ่ก็ทำงานไม่เหมือนกัน...เวลาไม่ตรงกัน...มีพวกขายของตลาดเช้า...ออกไปกับรถรับจ้างขายของ...ส่วนใหญ่ก็พวกต่างถิ่นมาอยู่กัน...จะมีก็แฟนผมที่ค่อนข้างรู้จักกับเพื่อนบ้านมากกว่าผม...เพราะเขาขายของหน้าบ้านก็ต้องพูดคุยกันบ้าง...ได้พึ่งพากันช่วยดูแลบ้านช่วงเวลาผมพาแฟนกับลูกไปเที่ยวบ้านที่สุโขทัย...บางครั้งแฟนผมก็ทำอาหารไปฝากเขาบ้าง...เขามาฝากเราบ้าง..." มันส์เล่าถึงรายได้และรายจ่ายของตนเองว่า "...ผมได้รับเงินเดือน ๆ ละ 3,500 บาท แฟนก็พอหาได้วันละ 20-30 บาท มีรายได้ 2 ทาง แต่ก็ยังจืดจางไม่มากนัก ต้องประหยัดช่วยกันเพราะบ้านต้องเช่า ลูกก็ต้องเรียนหนังสือ ยัดติที่ให้ลูกเรียนโรงเรียนเทศบาลได้เพราะค่าใช้จ่ายถูกหน่อย ทุกวันนี้ถ้าวันไหนเช้าเรกรกลางวัน พอเย็นก็จะมาจับมอเตอร์ไซด์รับจ้างต่อ ถ้าพังเงินเดือนยามไม่พอใช้พอมีครอบครัว ความรับผิดชอบก็ตามมา เมื่อก่อนไม่มีครอบครัวหาเงินได้เราใช้คนเดียว เดี่ยวนี้ต้องคิดให้รอบคอบว่าจะใช้อะไรบ้าง ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทุกวัน ทั้งค่าอาหาร ค่าเสื้อผ้า ค่าเทอมลูก อยากให้ลูกเรียนสูง ๆ มีงานดี ๆ ทำ... เพราะลูกก็โตขึ้นทุกวัน แต่ตอนนี้อาชีพที่ทำอยู่ก็จัดว่าดีที่สุดแล้ว กับความสามารถเรา...เพียงแค่เราต้องหารายได้ทางอื่นเสริมด้วย...ค่าใช้จ่ายก็มีเป็นค่าอาหาร ซื้อมาทำ อยู่กัน 3 คน ก็กินไม่มาก ไปทำงานแฟนก็ทำเตรียมไปให้เพราะจะได้ไม่ต้องซื้อ...มาอยู่ในเมือง อะไร ๆ ก็มีความจำเป็นหมด บางอย่างที่เราเคยใช้ในชนบท ก็นำมาใช้ในเมืองไม่ได้ อย่างเตาถ่านหุงข้าวจะใช้ก็รับกวนชาวบ้าน ก็ต้องหาหม้อหุงข้าวไฟฟ้า ก็ต้องค่อย ๆ ผ่อน พอหมดก็ผ่อนอย่างอื่นต่อ ที่จำเป็นตอนนี้คือ มอเตอร์ไซด์ เพราะต้องเดินทางไปทำงานให้ทัน ส่วนพวกสบู่ แป้ง ยาสีฟัน ก็ใช้เหมือนที่เคยใช้อยู่บ้านนอก แต่ที่เปลี่ยนก็มีน้ำยาล้างจาน เมื่อก่อนเคยใช้แป็บล้าง ยาสระผมเมื่อก่อนใช้อย่างซอง เดี่ยวนี้ต้องมาใช้เป็นแบบขวดไม่ต้องซื้อบ่อย ๆ การมีครอบครัวแล้วก็เปลืองหน่อย ส่วนคนที่เค้ายังไม่มีครอบครัวก็ไม่ต้องซื้ออะไรมาก เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เราต้องดูด้วยว่าเราจ่ายไหวมั๊ย ที่บ้านทะยอยซื้อเกือบครบ ราคาไม่แพงผ่อน

เดือนละ 500 – 600 บาท กว่าจะมีครบใช้เวลาหลายปี เพราะรายได้เราไม่มาก...เสื้อผ้าก็นาน ๆ ซื้อมันสักที เพราะก็ไม่ได้สมบุกสมบันอะไรนัก ผมเองทำงานยามก็มีชุดฟอร์ม ค่าชุดก็ห้าง ๆ ตัดให้ก่อนแล้วหักเงิน ตอนนี้มี 2 ชุด แล้วเปลี่ยนไปมา ก็อยู่ได้ เสื้อผ้าใส่ไปไหนมาไหนก็จะมีแบบมียี่ห้อบ้างเหมือนกัน เอาไว้เป็นชุดเก่ง แต่ก็ไม่ค่อยได้ใส่ไปไหน นอกจากเวลากลับไปเยี่ยมบ้านที่สุโขทัย เลยไม่ต้องหาซื้อบ่อยนัก สำหรับการได้รับสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล มนัสก็ได้รับสวัสดิการจากระบบประกันสังคมที่หักเบี้ยประกันจากเงินเดือนเช่นคนอื่น ๆ การอบรมต่าง ๆ ห้าง ๆ จะจัดอบรมทุกปี โดยกำหนดการอบรมจะได้รับทราบจากการประชุมซึ่งหัวหน้ายามจะเป็นคนแจ้งให้ทราบ โดยมนัสบอกว่า “...การอบรมก็ดีเพราะบางอย่างเราก็ทบทวนไปในตัว เช่น การเป่านกหวีดส่งสัญญาณกัน มารยาทการโบกรถเข้า-ออก สวัสดิการแรงงาน...”

การปรับตัวของกลุ่มอาชีพคนยาม

จากข้อมูลของกลุ่มอาชีพคนยาม เห็นได้ว่า คนยามเปลี่ยนอาชีพจากการทำนา ทำไร่ ที่ตนเป็นนายตน ไม่ต้องเร่งรีบและจำกัดเวลาในการทำงาน และมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวใกล้ชิด ไม่ต้องแข่งขันและเอาใจใส่ดูแลความรู้สึกเพื่อนร่วมงานในไร่นา ที่มีพื้นฐานของความสัมพันธ์ฉันท์เครือญาติกันเป็นส่วนใหญ่ และบางส่วนเปลี่ยนอาชีพจากที่ใช้แรงงานหนักกว่าอาชีพยาม แต่เคยดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเมืองมาแล้วระยะหนึ่ง เข้าสู่ระบบการทำงานในองค์กร มีระเบียบปฏิบัติมากขึ้น ซึ่งจากการเปลี่ยนอาชีพดังกล่าว นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ดังเช่น คนยามต้องปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับครอบครัวจากบทบาทตามความสัมพันธ์ที่เคยได้อยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด มีเวลาดูแลเอาใจใส่ ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันบ่อย เป็นการพบปะกันน้อยลง โดยเฉพาะบทบาทของภรรยาที่พึงดูแลด้านอาหารการกิน การแต่งกายต่อสามีนั้น เปลี่ยนเป็นต่างคนต่างช่วยเหลือในเรื่องส่วนตัวของตนเองมากขึ้น ภาระในการดูแลบุตรตกเป็นของสถาบันการศึกษา และปู่ ย่า ญาติพี่น้องข้างเคียง ในส่วนของผู้ที่ยังไม่มีครอบครัว และเคยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ ก็ต้องอพยพตัวเองเข้าไปอยู่ในเมืองเพื่อความสะดวกในการทำงานต้องอาศัยจดหมายเป็นสื่อในการปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่ และพ่อแม่ ต้องเป็นฝ่ายเข้ามาเยี่ยมเยียนเองเวลาคิดถึงกัน เพราะระบบงานในเมืองที่มีเวลาเป็นเครื่องกำกับ มีระเบียบกฎเกณฑ์ของการจ้างงานเป็นตัวกำหนดความมั่นคงและรายได้ต่ออาชีพ อีกทั้งลักษณะงานที่มีระยะเวลาในการปฏิบัติต่างจากอาชีพอื่นส่งผลต่อความสัมพันธ์

ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน มีลักษณะของความสัมพันธ์เป็นไปตามเนื้องาน และหน้าที่ที่ต้องทำร่วมกัน เพื่อประสานประโยชน์ให้งานเคลื่อนตัวไปอย่างราบรื่น แต่ก็มีความสัมพันธ์ส่วนตัวเชิงขัดแย้งที่เกิดจากความขัดแย้งในระบบงาน แต่ก็ปรับเข้าหากันได้เมื่อต้องทำงานร่วมกันเพื่อให้งานเสร็จสิ้น ซึ่งส่งผลต่อความมั่นคงในอาชีพและรายได้ ซึ่งต่างจากเพื่อนร่วมงานในไร่นา และงานอื่นที่ไม่ใช่ระบบองค์กรที่มีความสัมพันธ์ฉาบฉวยเป็นกรณีไป

ด้านความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้นทางอาชีพ คนยามต้องสร้างความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาในระบบงานมากกว่าบุคคลอื่น เพราะลักษณะงานที่มีระบบควบคุม มีการให้รางวัลและโทษในสายงาน อันเป็นลักษณะของการพึ่งพาทางอาชีพที่เกี่ยวข้องต่อความมั่นคงและรายได้ต่ออาชีพ

ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน คนยามที่มีภูมิลำเนาเดิมในเขตเมืองอยู่แล้วไม่ต้องปรับตัวเรื่องความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านมากนัก สำหรับผู้ที่อพยพมาจากต่างจังหวัดเป็นครอบครัว ต้องสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านไว้เพื่อพึ่งพาในการช่วยเหลือดูแลทรัพย์สินที่สภาพชุมชนเมืองต้องเสี่ยงต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยคนยามต้องเป็นฝ่ายเริ่มสร้างความสัมพันธ์ก่อน และภรรยาจะมีบทบาทต่อความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านมากกว่าสามี เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในบ้าน และพบปะกับเพื่อนบ้านนานและบ่อยกว่าสามี ส่วนผู้ที่อพยพเข้ามาคนเดียว ที่ต้องเช่าบ้านอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงานเพื่อลดรายจ่ายส่วนหนึ่งนั้น ต้องปรับตัวโดยการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและเครือญาติในกลุ่มเดียวกันเพื่อพึ่งพากันทั้งทางอาชีพและส่วนตัวซึ่งเสมือนการสร้างความสัมพันธ์เชิงซ้อนมากขึ้นตามบทบาท

ในส่วนของการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ เห็นได้ว่า คนยามที่มีครอบครัวแล้วต้องหารายได้ 2 ทาง ที่ภรรยามีบทบาทในการหารายได้เสริมช่วยครอบครัวมากขึ้น ซึ่งในชนบทภรรยาก็เป็นแรงงานหนึ่งในไร่นา แต่ไม่ได้ดีค่าเป็นตัวเงิน ตรงกันข้ามกับสังคมเมืองที่ภรรยาต้องทำงานเพื่อหารายได้เสริมช่วยครอบครัว สำหรับคนโสดก็รับจ้างอยู่แหว่งเพื่อให้มีรายได้เพิ่ม เพื่อความอยู่รอดในสถานะที่ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนในระบบเมืองที่ค่าครองชีพสูง แต่การลดรายจ่ายโดยการปลูกพืชผักสวนครัวและการหาปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติยังพอมีให้เห็นเช่นวัฒนธรรมในชนบทอยู่ เพียงแต่การกระทำดังกล่าวมีได้ไม่บ่อยนัก เพราะระบบงานที่มีการใช้เวลานาน ทำให้ไม่มีเวลาว่างมากนัก

ในส่วนของการปรุงอาหารมีทั้งปรุงเองแต่ไม่ครบทุกมื้อ มีเรื่องของการซื้ออาหารดูในการบริโภค เข้ามาเกี่ยวข้องจากความคิดที่เชื่อว่าการซื้ออาหารดูประหยัดกว่าหาวัตถุดิบประกอบเองซึ่งเปลือง ทั้งเวลาและเงิน การใช้เสื้อผ้าคนยามมีการซื้อหาเครื่องแต่งกายที่มียี่ห้อหรือของเลียนแบบเหมือน คนเมืองบ้างแต่น้อย เพราะรายได้ไม่เอื้อต่อการสรรหาได้บ่อย ๆ เกี่ยวกับการใช้เครื่องอุปโภค บริโภคประจำวัน คนยามมีการเปลี่ยนใช้ของแบบคนเมืองเช่นกัน เช่น การเปลี่ยนจากผกซักฟอก ที่ใช้ล้างได้ทุกอย่างเป็นการแบ่งประเภทการล้างด้วยของต่างชนิดกัน เช่น ใช้น้ำยาล้างจานล้าง เครื่องครัว ใช้ผงซักฟอกซักล้างเครื่องแต่งกายแทน และส่วนของเครื่องอำนวยความสะดวก มีการ ใช้ระบบฟ่อนส่ง ของใช้ที่สัมพันธ์กับสถานที่อยู่ เช่น ความจำเป็นที่ต้องมีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า เพราะการใช้เตาถ่านในเมืองทำให้รบกวนเพื่อนบ้าน การหาเครื่องซักผ้าไว้ใช้ เพราะช่วยในเรื่อง ของการรักษาเวลาที่ต้องใช้ไปกับการทำงานเป็นส่วนใหญ่ การจัดหาตู้เย็นไว้ใช้เพื่อการถนอม อาหารที่ตนเองต้องซื้อของมาแช่ไว้ประกอบอาหารได้นาน ๆ เพราะไม่มีเวลาในการจ่ายของ บ่อยนัก ในส่วนของผู้มีครอบครัว และการจัดหาทีวีเพื่อความบันเทิงไว้ให้แก่ภรรยาและบุตรที่คน ยามไม่ค่อยมีเวลาอยู่ด้วยมากนัก และเพื่อเป็นการติดตามความเคลื่อนไหวของบ้านเมืองทางหนึ่ง ซึ่งหมายถึงการรับเอาวัฒนธรรมชุมชนของคนเมืองเข้าไปไว้ในความคิดและแสดงออกทางเครื่องใช้ ไม้สอย ในส่วนของผู้ที่ไม่มีครอบครัวก็จะเหมือนกันกับผู้ที่มีครอบครัวแล้วในเรื่องของการ บริโภคอาหารที่อาศัยแรงดู และการใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่นิยมของมียี่ห้อหรือเลียนแบบให้ เหมือนคนเมือง แต่จัดหาได้ไม่บ่อยนัก ในส่วนของเครื่องอุปโภค บริโภคจะต่างกันตรงที่คนโสด ไม่ซื้อไว้ทีละมาก ๆ และบางคนยังใช้เฟ้นซักล้างของทุกชนิด การใช้เครื่องอำนวยความสะดวก ของคนโสดจะมีไม่เหมือนผู้มีครอบครัวแล้ว เพราะความยุ่งยากในเรื่องที่พักอาศัยที่ต้องพักรวมกับ เพื่อน ๆ ทีวี ตู้เย็น เครื่องซักผ้า จึงไม่มีความจำเป็น แต่เรื่องของการหาซื้อรถยนต์ใช้มือสอง ทั้งผู้มีครอบครัวและคนโสดมีเหมือนกันเพราะผลกระทบจากการจราจรของเมืองที่ต้องอาศัย พาหนะส่วนตัวเพื่อการทำงานให้ทันเวลา และเพื่อความสะดวกในการไปที่ต่าง ๆ ที่ค่อนข้างอยู่ ไกลกันตามลักษณะของเมืองขยาย

ในส่วนของการรักษาพยาบาล ทั้งคนโสดและผู้มีครอบครัวแล้ว มีเหมือนกันคือ ได้ใช้ ระบบประกันสังคมซึ่งต้องหักค่าใช้จ่ายจากรายได้ของตนเองเพื่อการดังกล่าว อันเป็นลักษณะของ การให้สวัสดิการต่อชีวิตของตนเองที่เป็นระบบมากขึ้น และจัดเป็นการประหยัดและออมส่วนหนึ่ง

ซึ่งการประหยัดและออมของกลุ่มอาชีพคนขามมีให้เห็นในรูปของการผ่อนส่งของใช้เครื่องอำนวยความสะดวกแทนการเก็บออมตามระบบเงินฝาก หรือการรวมกลุ่มฉาบปูน หรือสหกรณ์หมู่บ้าน เช่นในชนบท

การเรียนรู้ของกลุ่มอาชีพคนขาม คนขามได้รับการเรียนรู้ที่มีทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยการเรียนรู้อย่างเป็นทางการนั้น จัดขึ้นเพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างตรงความต้องการของนายจ้างและลักษณะงาน โดยรูปแบบการฝึกอบรมจากหน่วยงานทั้งของรัฐ และเอกชน เช่น โรงพยาบาล หน่วยดับเพลิง ตำรวจ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับ มารยาทของพนักงาน สวัสดิการแรงงาน ที่แรงงานควรได้รับ การกู้ภัยเมื่อเกิดอุบัติเหตุ ที่ล้วนแต่สัมพันธ์กับอาชีพ ในส่วนของการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการกลุ่มอาชีพคนขามต้องเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจที่จะจัดการกับรายได้ให้สมดุลกับรายจ่าย ในสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนเมืองที่จะทำให้ตนเองอยู่ได้ แม้จะมีค่านิยมในการใช้ของเลียนแบบคนเมืองในบางส่วน และเรียนรู้ด้านสังคมในเรื่องของการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน ผู้บังคับบัญชา ที่ล้วนแต่ส่งผลต่อความมั่นคงในอาชีพและรายได้ตลอดจนชีวิตและทรัพย์สินทั้งสิ้น เช่น คนขามที่เป็นโรคต้องปรับตัวในเรื่องของการกินอยู่ ที่ต้องอยู่ร่วมกับเพื่อน ๆ ช่วยกันเฉลี่ยค่าเช่าบ้าน ค่าอาหาร ที่ต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีญาติมิตรเพื่อนสนิทในกลุ่มเพื่อนร่วมงานที่เป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงซ้อนมากขึ้น ต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงานแม้จะมีความขัดแย้งส่วนตัวบ้างก็ต้องปรับให้เข้ากันได้เพื่อความราบรื่นของระบบงาน ต้องเรียนรู้ที่ต้องเชื่อฟังการบังคับบัญชาของหัวหน้างาน รับฟังคำสั่งต่าง ๆ เพราะเป็นการทำงานที่อยู่ในระบบควบคุมที่มีทั้งอำนาจในการให้โทษและรางวัลกับตนเอง ต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับเพื่อนบ้านที่ไว้พึ่งพาดูแลทรัพย์สินของตนเองเมื่อตนเองไม่อยู่บ้าน

การปรับตัวในเรื่องของกระบวนการกลุ่มที่จะทำให้เกิดอำนาจต่อรองนั้น กลุ่มอาชีพคนขามไม่มีให้เห็นเพราะคนขามมีความพึงพอใจในอาชีพและรายได้มาก

กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน

นุช อายุ 13 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนประจำอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก ช่วยพ่อ แม่ ทำนา นุชเล่าว่า “... ครูที่โรงเรียนชวนให้มาช่วยเหลือลูก

และหนูเองไม่ชอบทำงานหนัก จึงขอพอกับแม่ เขาอนุญาตจึงได้มาอยู่กับครู 1 ปีแล้ว การมาเป็นคนรับใช้งานไม่หนัก มีเงินเหลือส่งกลับบ้าน และครอบครัวก็สนับสนุน ตอนนี่ครูส่งเสียให้เรียน การศึกษานอกโรงเรียน หนูเห็นว่าเข้ามาอยู่ในเมืองจะได้มีโอกาสเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น และคิดว่าคนที่เค้ามีงานทำดี ๆ เพราะเค้าเรียนสูง ๆ เลยอยากมีโอกาสอย่างเค้าบ้าง งานในหน้าที่ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมเครื่องใช้ของน้องให้พร้อม ที่แรกก็ยังไม่ทำอะไรไม่ถูกเพราะคนในเมืองเลี้ยงลูกต่างกับคนบ้านนอกที่ปล่อยให้ลูกเล่นดิน เล่นทราย แต่ก็ได้ครูแนะนำ และยายคอยบอกให้ทำอะไรบ้าง เดียวนี้ทำเองได้แล้ว วันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ครูอนุญาตให้มาเรียนหนังสือโดยขับรถมารับ – ส่ง การมาเป็นคนรับใช้ของหนูที่ต้องอยู่กับครูทำให้นาน ๆ หนูถึงจะได้กลับไปเยี่ยมบ้าน แต่ทุกเดือนจะฝากเงินเดือนมากับครูให้พ่อ และแม่ ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเก็บไว้ใช้เอง ตอนกลับไปเยี่ยมบ้าน พ่อ และแม่จะถามถึงการทำงานว่าต้องทำอะไรบ้าง กินอยู่เป็นอย่างไร ซึ่งหนูบอกว่า “...จากที่เคยอยู่บ้านนอกทำอะไรได้สบาย ๆ แต่พอไปอยู่ในเมืองต้องปรับตัวให้เข้ากับคนในบ้าน ทำสิ่งที่คนในบ้านชอบ แต่บ้านครูก็ดี ไม่มีการดุด่า ครูจะค่อย ๆ สอน เพราะถ้าเรามีทางที่ดีกว่าเรายังคงไม่มาทำอาชีพนี้ เาเองก็คงเข้าใจ...” ส่วนการได้พูดคุยพบปะกับคนรับใช้ด้วยกันหนูเล่าว่า “...ไม่ค่อยได้มีโอกาสคุยกันเพราะครูห้าม ก็รู้สึกอึดอัดเหมือนกัน เพราะเราเองก็อยากจะคุยกับคนที่ระดับเท่า ๆ กัน จะได้รู้การทำงาน และความรู้สึกของเขาว่าเหมือนเราหรือไม่ แต่ครูก็ไม่บอกเหตุผลว่าทำไมถึงไม่ให้คุยด้วย พอมาเรียน กศน. จึงมีโอกาสได้คุยกันบ้าง และตอนพาน้องไปเดินเล่น และไปตลาด เรื่องที่คุยกันส่วนใหญ่คือ เขาและเราทำอะไรบ้าง ได้รับเงินเดือนเท่าไร งานหนักมั้ย นายจ้างจู้จี้มั้ย แลกเปลี่ยนกัน แต่มีเวลาไม่มากเพราะต้องรีบกลับ...” นอกจากนั้นแล้วหนูบอกว่า “...นอกจากคนในบ้านของครู ก็มีเพื่อนครูที่มาเที่ยวที่บ้าน เค้าก็ชวนคุยด้วยบ้าง บางทีก็เอาเสื้อผ้าที่ไม่ใช้แล้วมาให้ ซึ่งถ้าเป็นคนที่มาบ่อย ๆ เค้าก็จะคุยเล่นกับเราไม่ถือตัว กับคนในครอบครัวของครูก็คุยกันบ่อย เพราะบางทีเราหาอะไรไม่รู้จะคุยกับใคร กับคนภายนอกแล้วเค้าห้ามไม่ให้คุยด้วยเลย ไม่รู้เพราะอะไรเหมือนกัน...” ซึ่งหนูเล่าถึงการรับแขกที่มาเยี่ยมที่บ้านครูว่า “...แรก ๆ ก็เสริฟน้ำรับแขกไม่เป็น ครูก็สอนการจับแก้วน้ำ การวางแก้ว และกริยามารยาท ครูจะบอกเสมอว่า ถ้าพูดไปเพราะ ๆ ก็จะเป็นสิ่งดีกับตัวเรา ไม่มีใครมาเอาของเราไปได้ และน้องจะได้จำแต่สิ่งดี ๆ จากเรา...” ในส่วนของเพื่อนบ้านนั้น ถ้าเป็นเพื่อนที่บ้านนอก หนูบอกว่า “...เวลากลับไปบ้าน ก็ไม่ค่อยได้เจอกันเพราะไปทำงานนอกหมู่บ้านกันหมด ส่วนเพื่อนบ้านที่อยู่ในเมืองไม่มีโอกาสได้คุยกันเพราะอย่างที่บอกว่าครูเขาไม่ให้คุยกับคนนอก และอีกอย่างเราต้องทำงานก็มีแต่อยู่

ภายในบริเวณบ้าน นาน ๆ จะได้พาน้องออกมาเดินเล่นข้างนอกหรือไปตลาดสักครั้ง ก็ไม่ค่อยพบใคร...” เกี่ยวกับรายได้นุชบอกว่า “...ทุกวันนี้ได้เงินเดือนละ 2,000 บาท ส่วนหนึ่งส่งให้ทางบ้านใช้และเก็บไว้ใช้เองบ้าง รายจ่ายอื่นนอกจากค่าเช่า สบู่ ยาสีฟัน ของจุกจิกส่วนตัวแล้ว ไม่มีต้องจ่ายอะไร อาหารการกินก็กินอยู่กับครู ครูกินอย่างไรก็ได้กินอย่างนั้น ที่ไม่เคยกินที่บ้านก็ได้กินแปลก ๆ ใหม่ ๆ ของบางอย่างที่ซื้อใช้ส่วนตัวบางครั้งก็ดูตามที่วิไลโฆษณา บางครั้งก็เห็นที่ครูเขาใช้กัน ก็ลองซื้อใช้ดู ในเมืองมีให้เลือกเยอะแยะ...เช่น ครีมนวดผม ลองใช้ดูก็ดีทำให้ผมมันขึ้น...” เรื่องเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายนุชบอกว่า “...เสื้อผ้าครูหาซื้อให้บ้าง บางครั้งตัวเองก็ซื้อเอง เพราะอยากได้ตามที่เห็นเขาใส่กันแต่ก็ต้องราคาไม่แพงนัก ครูเองก็จะคอยเตือนเรื่องค่าใช้จ่าย ซึ่งเราก็ฟังครูเพราะค่าเล่าเรียนครูเขาก็ออกให้ และครูก็ดีกับเรา...” เรื่องเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นุชไม่ซื้อใช้เพราะอยู่กับครู ที่บ้านครูมีพร้อม ซึ่งแรก ๆ นุชใช้ไม่เป็น ครูก็จะสอนให้เช่น การใช้เครื่องซักผ้า การใช้เตาแก๊ส การใช้เตารีด การใช้หม้อหุงข้าวด้วยไฟฟ้า แต่นุชเองก็ไม่ค่อยได้ใช้อุปกรณ์พวกนี้เท่าไรเพราะงานส่วนใหญ่ครูให้เลี้ยงน้องและคอยดูแลแม่ของครูเท่านั้น ในเรื่องของการเจ็บป่วยแล้วเข้ารับรักษาในโรงพยาบาลนั้น นุชเองยังไม่เคยป่วยถึงขั้นนั้น แต่ที่บ้านครูมีตุ๊กตาสามัญประจำบ้าน และเคยเจ็บป่วยเล็กน้อยครูก็จะหายาให้กิน มีครั้งหนึ่งเคยต้องไปหาหมอ ครูก็ออกค่ารักษาให้โดยไม่หักเงินเดือน เรื่องค่ารักษาพยาบาลไม่ได้เป็นข้อตกลงกันก่อนที่จะมาทำงานว่าใครจะเป็นคนจ่ายเมื่อเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย แต่ที่ผ่านมานายจ้างก็รับผิดชอบให้หมดซึ่งนุชเองบอกว่า “...การมาอยู่กับครู เขาทำเหมือนเราเป็นลูกหลาน มีอะไรคอยว่ากล่าวตักเตือน ซึ่งเราเองเวลาไปพูดคุยกับใครถ้ามีโอกาสแล้วเขาถาม ก็จะพูดอย่างนี้ บางบ้านที่เพื่อนไปอยู่กับเขา ไม่ได้ได้รับความอบอุ่นเท่าเราก็มักจะนึกถึงว่าถ้าเราเจ็บป่วยถึงกับต้องเข้าโรงพยาบาล ครูก็คงเป็นคนจ่ายค่ารักษาให้ เพราะเขาคิดกับเราเหมือนเป็นคนครอบครัวเดียวกัน ตรงนี้แหละที่การมาทำงานเป็นคนรับใช้แม้เราจะไม่ค่อยชอบเท่าไร และอยากเปลี่ยนงานใหม่ถ้าจบ กศน.แล้วแต่ก็ไม่ค่อยขี้อใจอะไรหนักหนา เพราะครูก็ให้ความรักเราดี...”

ดิม อายุ 25 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นคนจังหวัดพิษณุโลก บ้านอยู่ชานเมือง เป็นคนรับใช้ในบ้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้าแห่งหนึ่ง เนื่องจากที่บ้านดิมยากจน ไม่ได้เรียนต่อ ออกมาทำงานก่อสร้างกับพ่อ แม่ และน้ำสาว ทำได้ 3 เดือน น้ำสาวเห็นว่า เป็นผู้หญิงไม่ควรทำงานหนักจึงพามาฝากบ้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้าที่รู้จักกัน ร้านรับไว้เป็นคนทำความสะอาดบ้าน

ทำได้ 3 ปีก็ลาออก เพื่อนชวนไปทำงานที่กรุงเทพ ฯ โรงงานอุตสาหกรรมของชาวไต้หวันได้เงินเดือน ๆ ละ 5,000 บาท ทำได้ 3 ปีอยู่ไม่ไหว กฎระเบียบมาก และแต่งงานด้วยเลยลาออกกลับมาเป็นคนรับใช้ที่เดิมซึ่งเขาก็ก็นั่งอยู่ เป็นมาได้ 5 ปีแล้ว งานที่ทำก็คือ ทำความสะอาดบ้าน ซักผ้า ซื่ออาหาร และเป็นลูกมือแม่ครัวทำอาหารบ้างบางครั้ง เรื่องงานดีแล้ว “...แรก ๆ ก็ไม่รู้ต้องทำอะไรก่อน หลัง นายจ้างจะเป็นคนบอกให้ทำและบางอย่างก็ไม่ว่าทำอะไร นายจ้างจะสอนให้ เช่น การทำกับข้าว ต้องมีทั้งเผ็ด จืด ผัด ในมือหนึ่ง ๆ และการวางกับข้าวต้องให้ดูสวยงาม รสมือในการทำกับข้าวสำคัญ แต่เราก็ไม่เคยได้ปรุงอาหารเองสักที ส่วนใหญ่จะเป็นลูกมือเขา ที่ต้องทำอะไรก็คือ ต้องจัดเวลาว่า จะทำความสะอาดบ้านก่อนหรือซักผ้า รีดผ้า ก่อน...เราเคยรีดผ้าที่บ้านใช้น้ำพรหม ๆ ที่ผ้าแล้วก็รีด แต่ของนายเขาต้องใช้น้ำยา มีทั้งน้ำยาซักผ้า น้ำยารีดผ้า เรียบ ต้องรู้จักผสมน้ำยา รู้จักการฉีดยาอย่างไรให้กระจายไม่ไหลลงผ้าเป็นดวง ๆ ” สำหรับความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวของตัวเอง ดิมบอกว่า “...ดิมไป – กลับบ้านทุกวันเพราะบ้านอยู่ไม่ไกลนัก ที่บ้านก็จะแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบเรื่องรายจ่ายภายในบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าข้าวกับข้าว ปกติจะต้องกินข้าวพร้อมกันก็จะได้อยู่กินเวลากินข้าว บางมือทางร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้า ถ้าเจ้าของร้านเขาไปจ่ายตลาดเองก็จะมีอาหารสด เช่น หมู ไก่ เนื้อ หรือบางทีก็อาหารสำเร็จ มาฝากให้เรากลับไปกินที่บ้าน...” ในส่วนของลูก ดิมบอกว่า “...เราเลิกกับแฟน ก็มีลูกที่ต้องรับภาระ รายได้ทุกเดือนจะเก็บไว้ให้ลูกเรียนหนังสือ เมื่อมีเวลาว่างจากวันหยุดก็จะพาไปเที่ยวซื้อของตามห้างสรรพสินค้าบ้าง หากไม่ไปเขาก็จะเล่นกับลูกพี่สาว ขอเงินซื้อขนมกินบ้าง บางทีเขาก็จะไปขอตา ยาย ลุง ป้า บ้าง...” กับคนรับใช้ด้วยกัน ดิมบอกว่า “...ไม่ค่อยได้มีโอกาสพบปะกัน เพราะที่ทำงานเป็นร้านขายของ แต่จะมีโอกาสพูดคุยกันเวลามาเรียนหนังสือที่ กศน. ซึ่งส่วนใหญ่จะคุยกันเรื่องการแต่งกาย การวางแผนอนาคต และเล่าเรื่องที่เรเคยไปอยู่กรุงเทพ ฯ มาให้เพื่อน ๆ ฟัง เพราะเราเองอายุมากกว่าเขาเลย บางทีน้อง ๆ ก็ระบายความอัดอั้นจากที่เขาพบที่ทำงาน เช่น เพื่อนในร้านขายของด้วยกันพูดจาถูกลูก ทะเลาะกันมา เราก็ปลอบกันไป เรื่องเงินเดือนน้อย มากไม่ค่อยมี เพราะทุกคนก็คิดแต่ว่า เมื่อเรียนจบจะหางานดี ๆ กว่านี้ทำเพื่อจะได้ก้าวหน้า เท่าที่ฟังดูนายจ้างก็ดีกว่าพวกเราทุกคนเพียงแต่เราอยากหางานที่ไม่ใช่งานแบบนี้ทำเท่านั้นเอง อีกอย่างถ้านายจ้างไม่ดีเขาคงไม่อนุญาตให้เราเรียนหนังสือเพิ่มเติมกันหรอก...” กับคนต่างชนชั้น ดิมเล่าว่า “...นอกจากนายจ้างและสมาชิกในครอบครัวนายจ้างแล้ว ก็มีลูกค้าที่เข้ามาซื้อของในร้านที่เราช่วยรับแทนเวลานายจ้างไม่อยู่หน้าร้าน หาน้ำให้ดื่ม แต่ก็ไม่ได้พูดคุยกับเขาเพราะไม่ใช่หน้าที่เรา

และเราก็ไม่รู้อะไรขายอะไรด้วย แรก ๆ การเสิร์ฟน้ำก็ไม่เป็น เจ้าของร้านก็จะสอนวิธีจับแก้วน้ำ ห้ามจับปากแก้ว เวลาวางต้องอย่าให้มีเสียง และต้องมีจานรองแก้วไปด้วยจะได้ดูสวยงาม แต่นายจ้างก็ไม่คุณค่า เขาก็คงอดทนกับเราเหมือนกัน อยู่กันอย่างพี่น้อง และ ส่วนใหญ่ก็จะพูดคุยกับลูกจ้างด้วยกันที่อยู่ในร้านเวลาว่าง...” สำหรับเพื่อนบ้าน ต้มบอกว่า “...ก็มีได้คุยบ้างแต่ไม่บ่อยนัก นายจ้างไม่ว่าอะไร เพราะร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้านี้อยู่มานาน และเราก็อยู่กับนายจ้างมานาน เขารู้จัก ทักทายกันตามเรื่องเช่น วันนี้ทำกับข้าวอะไรกิน ใครไปไหนบ้าง ไม่ค่อยเห็นกัน ก็แค่นั้น หลังเลิกงานเราก็รีบกลับบ้านเพราะมีภาระครอบครัว...สำหรับเพื่อนข้างบ้านเราเอง ก็เจอกันตอนเย็น พุดจาทักทาย แลกเปลี่ยนความคิดเรื่องลูกเราบ้าง เรื่องค่าใช้จ่ายประจำวันบ้าง แต่ก็มีเวลาคุยกันไม่นาน เพราะเราต้องกลับมาทำงานบ้านด้วยเหมือนกัน...” เกี่ยวกับรายได้ ต้มบอกว่า “...ได้รับเงินเดือน ๆ ละ 3,000 บาท แต่ก็มีรายได้พิเศษอีกเป็นค่าอาหารกลางวัน ๆ ละ 20 บาท หลังจากหักค่าใช้จ่ายในครอบครัวหมดแล้ว ยังพอมีเงินเหลือไว้ให้ลูกไปโรงเรียนได้ อยู่ได้สบายไม่ขาดสน มีเงินเก็บและส่งลูกเรียนหนังสือได้เพราะมีรายจ่ายไม่มากนัก อย่างที่บ้านอยู่รวมกัน พ่อ แม่ พี่น้อง ลูกหลาน รายจ่ายของแต่ละคนจะถูกแบ่งความรับผิดชอบออกไป พี่สาวมีรายได้มากกว่าก็รับผิดชอบเรื่องอาหาร เราก็รับผิดชอบค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเช่าบ้านไม่ต้องเพราะมีบ้านเป็นของตัวเอง บางทีเราต้องซื้ออาหารมาสมทบบ้าง หรือไม่ก็นายจ้างให้อาหารติดมือกลับบ้านบ้าง ที่ทำงานนอกจากเงินเดือนแล้วยังได้ค่าอาหารกลางวัน ๆ ละ 20 บาท แต่ก็ไม่ซื้อกิน นำอาหารจากบ้านไปกินเอง...” การใช้เสื้อผ้า สำหรับต้มแล้วบอกว่า “...นายจ้างจะเป็นฝ่ายจัดหาเสื้อผ้าให้บ้าง บางครั้งก็จะหาเสื้อผ้าให้พ่อ แม่ และลูกเราด้วย ซึ่งเราเองก็มีส่วนหาซื้อเองเหมือนกันที่ราคาไม่แพงนัก ถ้าซื้อเองก็จะซื้อตามสมัยนิยมที่เขาขายตามตลาดนัด หรือแหล่งที่พบเสื้อผ้าสำหรับคนมีรายได้น้อย บางทีแม่ค้าขายเสื้อผ้าก็จะเอาไปให้พ่อจนถึงที่บ้าน โดยจะผ่อนส่งเป็นรายวัน หรือรายเดือนแล้วแต่ราคาเสื้อผ้าจะถูกหรือแพง ของผ่อนมีโอกาสน้อย บางชุดผ่อนเดือนละ 100 กว่าบาท 3-4 เดือน พอผ่อนได้ไม่ลำบาก...” เครื่องใช้ส่วนตัว เช่น แปรง สบู่ ยาสีฟัน ที่บ้านต้มจะช่วยแบ่งเบาระดับรับผิดชอบกัน ก็มีใช้เหมือนคนในเมืองใช้กัน เช่น ยานวดมม ยาสระผมแบบที่โฆษณาในทีวีบ้าง ที่ต้มเคยอยู่กรุงเทพแล้วเห็นมาบ้าง แต่ก็ใช้ที่ราคาพอสมควรไม่แพงนัก สำหรับเครื่องใช้ไฟฟ้า ต้มบอกว่า “...ที่บ้านมีเครื่องใช้ไฟฟ้าครบ ช่วยกันผ่อน เห็นบ้านอื่นเขามีกัน อยากจะมีกับเค้าบ้าง ทำให้เราสะดวกมากขึ้น รวดเร็วไม่เสียเวลา...” เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย ต้มบอกว่า “...เราเองยังไม่เคยป่วยหนัก ๆ สักที มีแต่เล็กน้อย ที่ร้านก็จะหายาให้กิน แต่เคยเห็น

คนอื่น ๆ ในร้านที่ป่วยหนักหน่อย เห็นเจ้าของร้านเค้าพาส่งโรงพยาบาล ซึ่งถ้าเราป่วยเขาก็คงทำอย่างนั้นเหมือนกัน...” ในส่วนของการมีเงินเก็บไว้บ้างหรือไม่ นั้น ดัมบอกล่าว “...พอมีย่างเพราะกันไว้ให้ลูกเรียนหนังสือ แต่ไม่มากนัก...”

มาลัย อายุ 22 ปี เป็นชาวจังหวัดสุโขทัย จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่บ้านมีอาชีพทำนา ทำไม่ไหวเลยเข้ากรุงเทพทำงานเป็นพนักงานขายเครื่องสำอางค์ในห้างสรรพสินค้า ได้รับเงินเดือน ๆ ละ 5,600 บาท ทำอยู่หลายปี ผู้ค้าครองชีพไม่ไหว เลยเดินทางกลับบ้านที่จังหวัดสุโขทัย พี่สาวมาทำงานที่พิษณุโลกชวนมาสมัครเป็นคนรับใช้ในบ้านก็เลยมาเพราะอยู่บ้านต้องทำนา ปัจจุบันได้รับเงินเดือน ๆ ละ 3,000 บาท มาอยู่ได้ 2 ปีแล้ว ที่ทำงานเป็นร้านค้าขายส่ง ซึ่งมาลัยไม่ค่อยได้กลับไปเยี่ยมบ้านเพราะงานที่ทำคิดพินเป็นลูกโซ่และจะลากลับก็เกรงใจนายจ้าง อีกอย่างมาลัยต้องใช้เวลาเสาร์ – อาทิตย์ เรียน กศน. ด้วย ทำให้มาลัยต้องอาศัยจดหมายในการส่งข่าวบอกทุกข์ สุข พ่อ แม่ และญาติ ๆ แทน และส่งเงินให้ทางบ้านใช้บ้างบางครั้ง ส่วนใหญ่พี่สาวจะเป็นคนส่งเพราะมีรายได้มากกว่า จากที่มาลัยเล่าว่า “...ไม่ค่อยได้มีโอกาสกลับบ้านเพราะต้องทำงานทุกวัน แต่ก็ส่งข่าวไปทุกเดือน หากมีเรื่องด่วนก็จะใช้ติดต่อกันทางจดหมาย หากมีความจำเป็น นายจ้างเค้าก็อนุญาตให้กลับบ้านได้ ช่วงหน้าเทศกาลก็จะได้กลับ เช่น ปีใหม่ก็จะซื้อของไปฝาก แต่ช่วงสงกรานต์ก็ไม่ได้กลับเพราะในเมืองเล่นสงกรานต์สนุกกว่าบ้านนอก...”

เกี่ยวกับการคบกับคนรับใช้ด้วยกัน มาลัยบอกว่า “...จะมีเวลาได้พบพูดคุยกันตอนมาเรียนหนังสือ ก็ได้ระบายกับพี่ ๆ เค้า เกี่ยวกับคนในร้านที่ทำหน้าที่แบกของ ชอบพูดจาถูกเรา บางครั้งถึงกับทะเลาะกัน แต่ก็ไม่ได้ให้นายจ้างรู้ อีกอ้อคนนะ พอได้ระบายบ้างก็สบายใจขึ้น ที่มาเรียนเพราะเคยเห็นคนที่ทำงานในออฟฟิศ เขาจบกันสูง ๆ แล้วเค้าได้ตำแหน่งงานดี ก็เลยคิดว่าน่าจะเรียนเอาไว้เพื่อได้เปลี่ยนงาน นายจ้างเองก็ดีกับเรา แต่คนระดับเดียวกันนี้แหละที่คอยอิจฉากันเอง...”

กับคนอื่น ๆ ที่ระดับสูงกว่าตนเอง มาลัยไม่เคยได้พบพูดคุยนอกจากนายจ้าง กับเพื่อนบ้าน มาลัยบอกว่า “...ที่ทำงานเป็นร้านค้าในตลาด เวลาเราเสร็จจากงานบ้านบางครั้งก็มาช่วยเขาจัดของเพื่อเตรียมส่ง ไม่ค่อยได้คุยกับใคร อีกอย่างคนแถวนั้น ต่างคนต่างอยู่ ต่างทำมาหากิน บางครั้งหันไปเจอกันก็ขี้ม ๆ เฉย ๆ ...”

รายจ่ายของมาลัย ไม่ต้องจ่ายอะไรนอกจากเครื่องใช้ส่วนตัวที่ต้องจัดหาเอง มาลัยเองเคยอยู่กรุงเทพ และขายเครื่องสำอางค์มาก่อน จึงมีของใช้ที่เหมือนกับคนเมืองใช้กัน เช่น น้ำหอม เวลาไปเรียนจึงจะใช้ และจากการสังเกตเวลามาลัยพบผู้วิจัย มาลัย

ก่อนข้างแต่งกายทันสมัยและใช้เครื่องหอมมากกว่าคนอื่น ๆ อีกอย่างมาลัยเองไม่ต้องมีภาระในการส่งเสียครอบครัวมากนัก จากที่มาลัยเล่าให้ฟังว่าเป็นภาระของพี่สาวที่มีรายได้มากกว่า และการกินอยู่ หรือการหาของอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไม่จำเป็นเพราะอยู่กับนายจ้างน่าจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้มาลัยสามารถใช้เงินส่วนหนึ่งในการจัดหาของใช้ที่ค่อนข้างมีราคาได้บ้าง การประหยัดและออมของมาลัยนั้น มาลัยบอกว่า “...ถ้ารู้จักใช้ก็จะพอมีเหลือเพราะ กินอยู่กับนายจ้าง เสื้อผ้า นายจ้างก็จะหาของคนในบ้านที่นายจ้างไม่ใช่แล้วมาให้บ้าง แต่บางครั้งเราเองก็อยากหาอย่างอื่นกิน อยากใส่เสื้อผ้าสวย ๆ ที่เราหาแบบที่ชอบได้ แต่ก็ต้องราคาไม่แพงนัก ก็เลยไม่ค่อยมีเหลือเก็บเท่าไร ถ้าไปทำงานที่ต้องใช้จ่ายค่าอาหาร ค่าเช่าบ้านเองคงอยู่ไม่ได้เหมือนกัน...” สำหรับเรื่อง การศึกษานั้น ปัจจุบันมาลัยเรียน กศน. ในวันเสาร์ – อาทิตย์ ในเรื่องงานมาลัยบอกว่าได้หักกับนายจ้างบ้าง ต้องรู้ว่าอะไรควรทำก่อนหลัง ทำเวลาใด ใครในบ้านของนายจ้างชอบอะไร ต้องรู้

รัตน์ อายุ 20 ปี เป็นชาวจังหวัดปราจีนบุรี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ที่บ้านทำนาปีละครั้งเพราะน้ำไม่พอ อยู่บ้านก็ช่วยพ่อ แม่ ทำนา นายจ้างรู้จักกับพ่อ แม่ ต้องการคนช่วยทำงานบ้านจึงติดต่อกับพ่อ แม่ ให้รัตน์ไปอยู่ด้วยที่พิษณุโลก พ่อ แม่ อนุญาต รัตน์จึงมาอยู่พิษณุโลก เพื่อน ๆ รุ่นเดียวกันกับรัตน์เข้าทำงานที่โรงงานกันหมด แต่รัตน์ไม่ชอบเพราะมีกฎระเบียบ ของโรงงานมาก และเวลาทำงานก็ต้องตรงเวลา เลยไม่ไปทำงานกับเพื่อน ๆ แต่รัตน์เองก็ไม่ชอบงานคนรับใช้มากนัก จากที่รัตน์เล่าให้ฟังว่า “...ไม่คิดจะเป็นคนรับใช้ตลอดไป ตอนนี้ใช้เวลาเสาร์ – อาทิตย์ ขอนายจ้างมาเรียนกับ กศน. จะเรียนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะจบสูง ๆ และหางานที่ดีกว่าทำ...” จากการที่รัตน์ต้องมาทำงานไกลบ้านทำให้ไม่ค่อยได้กลับไปเยี่ยมบ้านบ่อยนัก นาน ๆ มีเทศกาลหรือนายจ้างเดินทางไปธุระที่ปราจีนบุรีจะพารัตน์ไปด้วย แต่รัตน์เองก็ไม่ได้กลับบ้านบ่อยนักเพราะรู้สึกเกรงใจนายจ้างที่งานต้องทำตลอดเวลาหากหยุดไปแล้วจะทำให้ค่อนข้างลำบากตามที่รัตน์เล่าให้ฟัง “...ก็ไม่ค่อยได้กลับบ้านบ่อย เพราะบ้านไกล นั่งรถเองก็ไม่ค่อยกล้า ไม่ค่อยเป็นนาน ๆ นายจ้างไปธุระเขาก็จะเอาไปด้วย อีกอย่างงานคนรับใช้มันไม่มีเวลากำหนด ต้องตื่นแต่เช้าทำงานจนกว่าจะเสร็จทั้งหมดที่รับผิดชอบ ก็ได้พักไปในตัวระหว่างทำงานหรือก็อยู่ที่เรากำหนดเสร็จช่วงไหนก็ได้พัก งานเราก็ช่วยดูเล็กน้อยของนายจ้าง ซักผ้า ถูบ้าน กับข้าวนายจ้างจะเป็นคนทำ และบางครั้งก็ซื้อเข้ามา เขากินอะไรเราก็ได้กินอย่างนั้น กับข้าวดี ๆ ทั้งนั้นเราไม่ค่อยได้กินที่บ้านเราหรอก นายจ้างทำงานนอกบ้านทั้งสองคน เขาก็ต้องเตรียมล้างขูดนม เตรียมผ้าอ้อม

และฟังนายสั่งงานเพิ่ม สาย ๆ พอน้องนอน ก็ดูบ้าน พับผ้า รีดผ้า กำนายจ้างจะกลับก็เย็น ๆ เขาจะดูแลตัวเองในช่วงเย็น เราก็เป็นลูกมือ บางครั้งเขาก็ให้เราไปนอนก่อน แต่เราก็อยู่ช่วยเขาจนเสร็จงานนั้นแหละ จริง ๆ งานก็ไม่มีอะไรมาก แต่ก็ต้องทำทั้งวัน...” กับเพื่อนคนรับใช้ด้วยกัน รัตน์บอกว่า “...จะได้พบกันก็ตอนเรียนหนังสือ ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเรื่องงานบ้าง การแต่งกาย การวางแผนตักนึ่งบ้างว่าหลังจากจบแล้วจะไปทำงานอะไรและที่ไหนกันบ้างเล่าเรื่องหนังละครที่ได้ดูในทีวีบ้าง บางคนก็ปรับตัวกันไปเรื่องไม่ถูกกับคนในร้านขายของ คนที่อยู่บ้านนายจ้างที่ไม่มีคนงานอื่นอยู่ด้วยไม่ค่อยมีปัญหาทำไร...” กับเพื่อนบ้าน รัตน์บอกว่า “...ไม่ค่อยรู้จักใครเพราะมาจากต่างจังหวัด เพื่อนบ้านเค้าก็ไปทำงาน เรารู้ตัวว่าควรจะพูดคุยกับเค้าหรือเปล่า งานในบ้านทำให้ไม่มีโอกาสได้คุยกับคนข้างบ้าน เหมือนต่างคนต่างอยู่ นายจ้างก็ไม่ได้ห้าม มีโอกาสคุยกัน เวลาพาลูกนายจ้างออกมาเดินเล่น แต่มีเวลาไม่มาก...เรื่องพูดคุยกันบางครั้ง เค้าก็จะถามว่าเราได้เงินเดือนเท่าไร งานหนักมั้ย เค้าก็จะตอบเขาตามที่เราคิด เพราะจากที่เรารู้คุยกับเพื่อน ๆ กัน บางแห่งก็ให้เงินมากกว่าเรา แต่งานก็รับผิดชอบเยอะ แถมยังต้องวุ่นวายใจอีกของเราไม่ใช่ นายก็ดีกับเรา เสื้อผ้าก็ซื้อให้ใส่ เรายังมีมาจากบ้านนอก 4-5 ชุด นายจ้างก็จะซื้อให้ บางครั้งก็กินของเก่า ๆ ที่เขาไม่ใช่แล้วมาให้ เสื้ออื่น ๆ ก็จะเก็บใส่ลัง มีโอกาสกลับบ้านก็จะเอาไปแจกพี่น้อง ที่ซื้อเองก็มีตามที่เรายากใส่ ราคาไม่แพงมาก แต่ทันสมัย เห็นคนอื่นเค้าใส่แล้วสวยก็อยากใส่บ้าง แต่ต้องราคาถูกลง...” รายจ่ายของรัตน์เองบอกว่า “...ทุกวันนี้ ค่าเรียนหนังสือ นายก็ออกให้ สนุ่ แป็บ ยาตีฟัน นายก็ซื้อมาจากห้างครั้งละมาก ๆ แล้วแบ่งให้ใช้ แต่ก็มีที่หาซื้อเองบ้างจากที่บางอย่างเห็นในทีวี แล้วอยากใช้ บางอย่างคุยกันกับเพื่อนเวลาไปเรียนก็ฝากกันซื้อมาใช้บ้าง นอกนั้นก็ไม่มีอะไร เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ บ้านนายจ้างมีเราก็ใช้กับเค้าได้จึงไม่จำเป็น ก็พอมีเงินเหลือนาน ๆ ส่งไปให้ทางบ้านใช้บ้าง...” เรื่องเจ็บป่วย รัตน์เองยังไม่เคยถึงกับต้องเข้าโรงพยาบาลแต่ที่เคยเป็นเล็ก ๆ น้อย ๆ นายจ้างก็ดูแลเอาใจใส่ดี เคยจะพาไปหาหมอ แต่รัตน์ก็ลองกินยาเองดูก่อนพอเบาก็เลยไม่ไป ตามความคิดรัตน์เองบอกว่า “...ถ้าไปหาหมอ นายก็คงออกให้แน่แหละ เขาดูแลเอาใจใส่ดี ที่มาเรียนนี่ก็นายแนะนำ...”

การปรับตัวของกลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน

จากข้อมูลของคนรับใช้ในบ้านทั้ง 4 คน เห็นได้ว่า คนรับใช้ในบ้านแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ คนรับใช้ที่เปลี่ยนสภาพแวดล้อมจากเคยอยู่ในชนบท มีการปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว

อย่างใกล้ชิด และทำงานในร้านที่ไม่มีระยะเวลา หรือบุคคลเข้ามาควบคุมมาเป็น คนรับใช้ที่พักอาศัยกับนายจ้าง และคนรับใช้ที่ไปทำงานเช้า – เย็นกลับบ้านพักของตนเอง ซึ่งในอดีตก็เคยทำงานในระบบการจ้างงานและอยู่ในสภาพชุมชนเมืองมาบ้างแล้ว ทั้ง 2 ลักษณะทำให้เกิดข้อแตกต่างของการปรับตัวในเรื่องของความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว กล่าวคือ คนรับใช้ที่เดินทางไปเช้า – เย็นกลับ มีความสัมพันธ์ในลักษณะของการปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวได้ตามปกติ มีการเอาใจใส่ดูแล ถามทุกข์ สุข ดักเตือนกัน รับประทานอาหารร่วมกัน เช่นเดิมที่เคยเป็นมา ดังเช่น กรณีของติ่ม แต่เรื่องของเวลาที่มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันจะเป็นช่วงเวลาอาหารค่ำ ส่วนในช่วงเช้าต่างคนต่างเร่งรีบเตรียมตัวไปทำงาน ลูกหลานต้องเตรียมตัวไปโรงเรียนและในส่วนของความสัมพันธ์กับลูกของคนรับใช้ในบ้านนั้น จากการที่มีชีวิตใกล้ชิดชุมชนเมืองมาก่อน ทำให้ชินกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมือง ซึ่งมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ต้องเกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม เช่น เด็กเล็กต้องไปโรงเรียน พ่อแม่ต้องออกทำงานนอกบ้านชีวิตห่างจากธรรมชาติมากขึ้นความเจริญทางวัตถุเข้ามาแทนที่มีการแข่งขันกันสูงเกิดการปรับตัวมากขึ้น ทำให้เวลาโดยส่วนใหญ่ของลูกต้องอาศัยโรงเรียนเป็นผู้ดูแลแทน สำหรับคนรับใช้ที่พักอาศัยกับนายจ้าง จะมีความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวตามบทบาทและหน้าที่เดิมเช่นกัน แต่ลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์จะใช้จดหมายเป็นสื่อกลางแทนการพบปะพูดคุยตามปกติ

ส่วนความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานนั้น ตามลักษณะงานของคนรับใช้ในบ้านที่มีเนื้องานตามหน้าที่เฉพาะบุคคลและบริเวณการปฏิบัติหน้าที่ที่ค่อนข้างเป็นบริเวณที่ส่วนตัวของนายจ้างกับการจ้างงานที่ส่วนใหญ่แต่ละครัวเรือนจะจ้างคนรับใช้ในบ้านเพียง 1 คนเท่านั้น ประกอบกับการไม่เห็นด้วยของนายจ้างบางบ้านที่จะให้คบหากับคนรับใช้บ้านอื่น ทำให้คนรับใช้ในบ้านไม่มีความสัมพันธ์กับคนรับใช้ในบ้านด้วยกัน แต่จะมีความสัมพันธ์กับคนระดับเดียวกันแต่ปฏิบัติหน้าที่คนละอย่างในที่ทำงาน เช่น คนรับใช้ในร้านขายของ ซึ่งมีลักษณะความสัมพันธ์กันในเรื่องของการพูดคุยกันในเวลาว่างเกี่ยวกับเรื่องทั่ว ๆ ไป และการช่วยเหลืองานกันในบางส่วนที่คนรับใช้ไม่มีเวลาว่างจากงานตนเอง แต่ไม่มีความลึกซึ้งกันมากนัก และเนื่องจากคนรับใช้ในบ้านใช้เวลาว่างในการเรียนเพิ่มวุฒิกับการศึกษานอกโรงเรียนจึงได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับผู้มีโอกาสเดียวกันที่พบในที่เรียน ซึ่งความสัมพันธ์กับคนอาชีพเดียวกันของคนรับใช้นี้ มีลักษณะของการปรับตัวที่พบในที่ทำงานและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน การถามเรื่องราวได้ของตนเอง

เพื่อเปรียบเทียบกัน และการวางอนาคตหลังจากจบการศึกษา ดังนั้นการปรับตัวกับเพื่อนร่วมงานของกลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้านจึงมีลักษณะไม่เด่นชัดนัก เพราะไม่มีลักษณะของความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกัน ประกอบกับสภาพความเป็นอยู่ในชุมชนเมืองมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ ไม่มีความผูกพันกันในระบบเครือญาติ ซึ่งต่างกับสภาพความเป็นอยู่ในชนบทที่มีระบบเครือญาติเป็นกลไกในการเชื่อมโยงให้เกิดเป็นกลุ่ม เป็นพวกเดียวกัน ซึ่งสภาพความเป็นอยู่ในชุมชนเมืองมีผลต่อความสัมพันธ์ในกลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน

การปรับตัวกับคนต่างชนชั้นทางอาชีพของกลุ่มคนรับใช้ในบ้านนั้น เนื่องจากคนรับใช้ในบ้านจะเกี่ยวข้องกับนายจ้าง สมาชิกของครอบครัวนายจ้างและมีบางโอกาสที่ได้เกี่ยวข้องกับแขกของนายจ้างบางคนเท่านั้น ซึ่งบุคคลทั้ง 2 กลุ่ม ตามบทบาทมีอำนาจในการให้รางวัลและโทษแก่คนรับใช้ในบ้าน ทำให้การปรับตัวของคนรับใช้ในบ้านเป็นไปในลักษณะของการเชื่อฟังคำสั่ง และปฏิบัติตามคำสอนของนายจ้าง และพยายามทำให้ทั้งนายจ้าง สมาชิกในครอบครัวและแขกของนายจ้างพอใจ เพื่อความมั่นคงในอาชีพและรายได้ เช่น การห้ามไม่ให้พูดคุยกับคนบ้านอื่น การให้คนรับใช้พูดจาไพเราะเพื่อกริยามารยาทในการรับแขกที่พึงประสงค์ ฯลฯ

การปรับตัวกับเพื่อนบ้านของคนรับใช้ในบ้าน ดังที่กล่าวมา คนรับใช้ในบ้านมี 2 ประเภท คือ ผู้ที่ทำงานไปเช้า – กลับนเย็น และพักอาศัยกับนายจ้าง ทำให้ลักษณะของการคบหากับเพื่อนบ้านแตกต่างกัน คือ ผู้ที่พักอาศัยบ้านตนเองยังคงมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านตามปกติเช่นเดิมแต่เป็นเวลาในช่วงเย็น ส่วนผู้ที่พักอาศัยกับนายจ้างซึ่งมีขอบเขตบริเวณการทำงานที่จำกัด ประกอบกับมีงานในหน้าที่ตลอดวัน และบางบ้านเป็นข้อห้ามของนายจ้างที่ไม่ให้พูดคุยกับคนบ้านอื่น การปรับตัวกับเพื่อนบ้านจึงไม่มีให้พบ

การปรับตัวด้านเศรษฐกิจของกลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน จากข้อมูลจะเห็นว่า รายได้ของคนรับใช้ในบ้านค่อนข้างน้อย แต่เมื่อเทียบดูจากรายจ่ายแล้ว รายได้ก็น้อยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างอื่น นับว่ามากพอสมควร สำหรับผู้ที่ประกอบอาชีพนี้เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือบางส่วนในเรื่องอาหาร เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ประจำวัน และเครื่องอำนวยความสะดวก การรักษาพยาบาลต่าง ๆ จากนายจ้าง ทำให้คนรับใช้ในบ้านไม่จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อการซื้อหาของดังกล่าวมากนัก แต่สำหรับการรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายและการใช้เครื่องใช้ต่าง ๆ แบบคนเมืองนั้น คนรับใช้ในบ้านมีการใช้เสื้อผ้า เครื่องใช้ แบบคนเมืองเช่นกัน แต่ยังคงประมาณการใช้จ่ายของตนเองในเรื่องดังกล่าวให้เหมาะสมกับรายได้ของตนเองเพื่อการดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข ในส่วน

ของการประหยัดและออมนั้น คนรับใช้ในบ้านที่มีภาระทางครอบครัว จะนำเงินส่วนหนึ่งช่วยเหลือด้านการใช้จ่ายของครอบครัวและส่งลูกเรียน ซึ่งนับเป็นการประหยัดและออมด้านหนึ่ง สำหรับผู้ที่ไม่มีครอบครัว การประหยัดจะเป็นในลักษณะของการประมาณการใช้จ่ายให้สอดคล้องกับรายรับ และการออมจะไม่มีให้เห็นในรูปของการเก็บเป็นตัวเงินฝากกับสถาบันการเงิน แต่จะเป็นลักษณะของการซื้อหาของใช้ตามแบบคนเมืองที่ตนเองต้องการและส่งช่วยเหลือครอบครัว อีกทั้งนำเงินดังกล่าวใช้จ่ายในเรื่องของการศึกษาบางส่วนซึ่งนับเป็นการแปรรูปตัวเงินเป็นสิ่งของและทุนความรู้สะสมมากกว่าการเก็บออมเป็นตัวเงิน

เกี่ยวกับการปรับตัวด้านการเรียนรู้ กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน มีทั้งการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองและการศึกษาจากการทำงาน โดยในส่วนของการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง นั้น กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้านเป็นผู้ใฝ่หาภายใต้ความคิดที่เห็นแบบอย่างจากผู้อื่นว่า มีความรู้สูง จึงมีงานทำที่ดี ซึ่งตนเองต้องการเป็นเช่นนั้นบ้างในอนาคต นับเป็นการยกระดับฐานะทางสังคมและตำแหน่งงานของตนเองแบบชนชั้นของผู้ที่อาศัยในชุมชนเมืองที่มีเรื่องของการศึกษาเข้ามาเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ และนับว่าเป็นการรับเอาวัฒนธรรมทางความคิดของการดำรงอยู่ภายใต้ระบบงานในสังคมเมืองที่ต้องการวุฒิทางการศึกษามาเป็นเครื่องมือในการเลื่อนระดับฐานะของบุคคลและมีผลต่อความมั่นคงในอาชีพและรายได้ และในส่วนของการเรียนรู้แบบธรรมดาสืบกัน กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้านจะได้รับในลักษณะของการพาทำโดยนายจ้าง โดยเฉพาะเรื่องการปฏิบัติตามเนื้อหาของอาชีพ และการเรียนรู้ทางสังคมในเรื่องของการกินอยู่ มารยาทการเข้าสังคม การแต่งกายที่ได้รับจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง และการกล่อมเกลาก่อนายจ้าง สมาชิกของครอบครัว นายจ้าง และแขกของนายจ้าง

ในส่วนของ การปรับตัวด้านการรวมกลุ่มกันเพื่อการมีอำนาจต่อรอง นั้น ไม่พบว่าคนรับใช้ในบ้านมีรูปแบบของกรณีดังกล่าว แต่จะเป็นลักษณะของการวิพากษ์ในเรื่องรายได้ซึ่งกันและกันมากกว่า และจากข้อมูลจะเห็นว่า นายจ้างมีข้อห้ามไม่ให้คนรับใช้พูดคุยกับคนข้างบ้าน น่าจะหมายถึงการเกรงว่าคนรับใช้ในบ้านจะได้รับเอาเรื่องต่าง ๆ ที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งกับตนเองได้ ซึ่งนับว่าเป็นการสกัดกั้นความขัดแย้งอันอาจเกิดขึ้นจนทำให้มีการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองด้านต่าง ๆ กับนายจ้างได้

กลุ่มอาชีพกรรมกรก่อสร้าง

นายสมพงษ์ อายุ 34 ปี ยังไม่มีครอบครัว ภูมิลำเนาเป็นชาวอำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6 พี่สมพงษ์เล่าว่า “ฐานะทางบ้านยากจน จึงออกมาช่วยพ่อ แม่ ทำนาซึ่งต้องพึ่งพาธรรมชาติในการเพาะปลูก บางปีมีผลผลิตดีก็พอมีเงินเก็บ บางปีผลผลิตราคาดก ก็ปล่อยให้ตายไป ซึ่งนอกจากทำนาแล้วยังมีการปลูกพืชเกษตรอื่น ๆ เช่น ถั่ว ข้าวโพด แต่ก็ขายไม่ได้ราคา ในช่วงที่ว่างจากการทำนา จะมีผู้รับเหมาเข้าไปในหมู่บ้านหาคนงานไปทำงานก่อสร้างในเมืองโดยการตกลงเรื่องค่าจ้างแรงงาน และนัดวันมารับตัวไปทำงาน ก็จะชวนญาติพี่น้องให้ไปทำงานด้วยกัน ที่บ้านไปกันหมด พ่อ แม่ พี่น้อง ลูกหลาน เตรียมสัมภาระบางส่วนที่จำเป็นต้องใช้ไปด้วย เช่น ข้าวสาร หม้อหุงข้าว ถ้วย ชาม เสื้อผ้า เครื่องมือจับสัตว์น้ำ สถานที่ทำงานก็แล้วแต่ผู้รับเหมาจะให้ไปทำที่ไหน ครอบครัวไปทำมาหลายที่ที่ภาคใต้ ภาคใหญ่ กรุงเทพฯ ภาคอีสาน ซึ่งดีเหมือนกันได้เที่ยวไปในตัว ลำพังเราเองจะหาเงินที่ไหนไปเที่ยวได้อย่างนี้ เพิ่งได้มาทำที่พิษณุโลกกลับบ้าน ทำให้สะดวกเมื่อถึงวันหยุดมีเวลาเดินทางกลับบ้านเพื่อเตรียมอาหารแห้งมาไว้ซึ่งพี่สมพงษ์ทำมาได้ 6 ปีแล้ว แต่เป็นลักษณะการทำงานหลังฤดูกล้างจากการทำนา”

และจากการที่ครอบครัวพี่สมพงษ์ไปทำงานก่อสร้างรวมกันทั้งครอบครัวทำให้ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวเป็นแบบปกติเช่นเดิม ซึ่งพี่สมพงษ์บอกว่า “เพราะเข้ามาทำงานกันทั้งครอบครัวเมื่อเกิดปัญหาทำให้มีญาติ พี่น้อง อยู่ให้กำลังใจยามขัดสนเงินทองก็จะหยิบยืมกันได้ง่าย การอบรมสั่งสอนจะเกิดขึ้น เมื่อมีปัญหา เช่น มีการเที่ยวเตร่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และไม่ค่อยทำงาน”

สำหรับความสัมพันธ์กับคนในกลุ่มอาชีพเดียวกัน พี่สมพงษ์เล่าว่า “คนงานก่อสร้างมาจากหลายที่และมาอยู่รวมกันโดยผู้รับเหมาเป็นผู้จัดหาที่พักอาศัยให้ จำเป็นต้องรู้จักกันเพื่อการ ทำงาน หากมีปัญหาระหว่างคนงานด้วยกัน ผู้รับเหมาจะเรียกหัวหน้าครอบครัวมาสั่งให้ควบคุมคนในครอบครัวอย่าให้มีเรื่องกัน ถ้ายังมีการทะเลาะกันต่ออีก ก็จะโดนตัดค่าแรง แล้วก็ไล่ออกเป็นขั้นต่อไป บางคนคุยกันถูกคอ พอหลังเลิกงานก็จะสนทนากันต่อโดยการซื้อสุรามากินเพื่อสร้างความสัมพันธ์ เรื่องราวในวงสนทนาก็จะเป็นเรื่องของการใช้ชีวิตที่บ้านนอก และประสบการณ์ที่ก่อนจะมาทำงานก่อสร้าง เช่น คุยกันเรื่องบ้านนอก การจับสัตว์น้ำ สัตว์บก แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน การไม่ยอมรับประสบการณ์หรือการเล่นการพนัน พวกนี้มีโอกาสที่จะทะเลาะกันสูงเพราะดื่มสุราแล้วคุมสติไม่อยู่...”

ในส่วน of ความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้น พี่สมพงษ์บอกว่า “...บริเวณที่ก่อสร้างไม่ค่อยมีใครอยากเข้าไปเพราะอันตราย จึงไม่มีความสัมพันธ์กับคน

ภายนอกที่นอกจากหัวหน้าคนงานและคนคุมงาน ซึ่งบางครั้งหัวหน้าคนงานและคนคุมงานก็จะตั้งวงคุยกันกับคนงานโดยจะซื้อเหล้าขามาให้คนงานกิน และตัวเองกินเหล้าแดงที่มีราคาแพงกว่ากินไปก็คุยกันไปโดยไม่พูดถึงเรื่องงานเพราะงานก่อสร้างจะเป็นงานที่เสร็จสิ้นเป็นชิ้น ๆ ไปไม่ค้าง...” พี่สมพงษ์เล่าต่อถึงความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านว่า “...คนงานก่อสร้างต่างคนต่างมาอยู่รวมกัน ปลุกที่พักในบริเวณที่เดียวกันก็ต้องมีการปฏิสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันบ้าง บางคนคุยกันระหว่างทำงานแล้วมาคุยกันต่อหลังเลิกงานก็มี บางคนก็ไม่ค่อยได้พูดคุยกันเท่าไร เพราะบางจุดการปลูกสร้างที่พักอาศัยก็จะปลูกอยู่ในกลุ่มที่เป็นญาติตัวเอง ไม่กระจ่ายไปอยู่รวมกับกลุ่มอื่น...”

ในเรื่องรายได้ พี่สมพงษ์บอกว่า “...ตอนเริ่มทำงานใหม่ ๆ ค่าให้วันละ 70 บาท เดียวนี้ได้เพิ่มเป็นวันละ 120 บาท ซึ่งพี่สมพงษ์เล่าต่อถึงการได้รับเงินเพิ่มว่า “...คนงานที่สนใจพัฒนาฝีมือตนเองจะได้รับค่าแรงเพิ่มขึ้นซึ่งคนควบคุมงานจะคอยดูว่า คนงานคนไหนมีฝีมือพอที่จะได้ค่าแรงเพิ่มขึ้น โดยการพัฒนาฝีมือของตัวเองจะใช้วิธีจดจำจากช่างและแอบฝึกตอนพักเที่ยง มีหลายคนที่ไม่สนใจขอใช้แรงงานอย่างเดียว ค่าก็จะขึ้นค่าแรงให้เหมือนกันแต่ไม่เกิน 100 บาท และก็นานมากกว่าเขาจะขึ้นให้ บางคนทำงานมานานไม่เคยไปทำที่อื่นเลยเขาก็จะขึ้นให้แต่ก็ไม่เกิน 100 บาทเหมือนกัน...” และสำหรับความรู้สึกต่ออาชีพของพี่สมพงษ์บอกว่า “...อาชีพที่เหมาะสมกับคนที่ใช้แรงงาน และไม่มีความรู้ ก็ไม่รู้จะไปทำอะไรนอกจากงานก่อสร้าง อีกอย่างก็คือครอบครัวมีอาชีพทำนา ซึ่งต้องใช้กำลังแรงงาน เมื่อว่างจากการทำนาก็จะหาอาชีพเสริมทำ อาชีพที่เหมาะสมกับชวานาก็คือ งานก่อสร้าง เพราะความรู้อย่างอื่นก็ไม่มี...”

ในเรื่องของการบริโภคอาหาร พี่สมพงษ์บอกว่า “...ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง กินเหมือนเมื่ออยู่บ้านนอก เพียงแต่อาหารแห้งบางครั้งต้องซื้อตลาดเพราะบ้านอยู่ไกลเกินกว่าจะนำมาซึ่งราคาแพงกว่าบ้านนอกเราที่พอทำได้ แต่ถ้าสถานที่ทำงานอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติ ก็จะหาอาหารตุนไว้กินได้หลายวัน ถ้าเราลางานและหาปลาได้มากพอเราก็ไม่ต้องเอาเงินไปซื้ออาหารมาตุนไว้ ค่าแรงที่ได้ก็เก็บไว้ บางคนไม่มีทุนมา ต้องขอเบิกล่วงหน้าเอาเงินไปซื้ออาหารแห้ง และทำงานใช้ค่าที่หลัง อีกอย่างสถานที่ทำงานไม่เหมาะกับการปลูกพืชสวนครัวด้วย ผมเองกับเพื่อนบางครั้ง หยุดงานไปหาปลาก็มี แต่ไม่ได้เอามาขายกัน จะเก็บไว้กินเอง โดยที่จะไม่ให้ปลาตายเพื่อจะได้เก็บไว้กินนาน ๆ พวกที่ตายก็จะตากแห้งไว้ ถ้าไปทำงานที่ไม่มีแหล่งน้ำก็ซื้อกินอย่างเดียว อาหารที่ทำกินก็จะทำง่าย ๆ น้ำพริกต้องมีทุกมื้อ ทำกันเหมือนอยู่บ้านนอก ต่างกันตรงที่เรา

ต้องซื้ออาหารสดจากตลาดแทนที่จะได้หาเอง...” และเรื่องของการใช้เสื้อผ้า พี่สมพงษ์บอกว่า “...เสื้อผ้าดี ๆ ก็ซื้อใส่แต่ถ้าจะใช้ทำงานต้องมีเสื้อแขนยาวใส่ไว้กันฝุ่นละอองและกันแดด และเสื้อผ้าต้องเก่า ๆ ไม่จำเป็นต้องสะอาดมากนัก เสื้อผ้าที่ใช้ใส่ไปไหนมาไหนจะซื้อตามตลาดนัดบ้างที่มีราคาไม่แพงนัก แต่แบบก็เหมือน ๆ พวกที่เก่าใส่กันในเมืองนั่นแหละ...” ในส่วนเรื่องเครื่องอุปโภค บริโภค และเรื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ พี่สมพงษ์เล่าว่า “...คนงานก่อสร้างต้องเปลี่ยนสถานที่ทำงานบ่อย การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ใช้ในที่พักที่ทำงาน เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น เครื่องซักผ้าต่าง ๆ จะทำให้ยุ่งยากต่อการเคลื่อนย้าย แต่ที่บ้านก็พอจะมีใช้บางอย่างที่ราคาไม่แพงนักโดยการผ่อนกับรถที่เข้าไปขายในหมู่บ้าน ส่วนเครื่องใช้ประจำวันก็จะใช้เหมือนอยู่บ้านนอก เช่น การใช้ผงซักฟอกซักผ้าและล้างจาน...”

เกี่ยวกับการประหยัดและออม พี่สมพงษ์บอกว่า “...คนงานก่อสร้างจะซื้อของใช้เฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น รายจ่ายส่วนใหญ่จะจ่ายไปกับอาหาร เนื่องจากอาหารในเมืองจะมีราคาแพง บางครอบครัวต้องเดินทางกลับบ้านนอกเพื่อนำข้าวสารอาหารแห้งกลับมากินมาใช้ในเมือง ค่าแรงที่ได้รับบางส่วนต้องเก็บไว้เป็นทุนในการไปทำงานที่อื่นที่บริษัทจะพาไป เราต้องมีเก็บไว้ใช้จ่ายข้างหน้า เพราะทุกอย่างต้องซื้อหมด ถ้าทำงานอยู่ไม่ไกลนักก็จะกลับไปเอาอาหารที่บ้าน ถ้าอยู่ไกลก็ต้องซื้อเค้า อยู่บ้านนอกซื้อเพียงบางอย่าง เช่น น้ำปลา กะปิ น้ำมัน น้ำตาล แต่พวกพริก ข้าว ผัก หอม กระเทียม เรายังปลูกกินเองได้ แต่ที่ทำงานเราจะใช้ที่บริเวณก่อสร้างปลูกพืชผักสวนครัวก็ไม่ได้ เพราะไม่เหมาะ และไม่มีเวลาดูแล...” ในเรื่องของการเจ็บป่วยและการรักษาพยาบาล พี่สมพงษ์บอกว่า “...ผู้รับเหมาจะให้ความช่วยเหลือหากได้รับอันตรายจากการทำงานและจ่ายค่ารักษาพยาบาลให้ แต่ค่าแรงในวันที่ต้องหยุดงานไปจะไม่ได้ ซึ่งก่อนจะมาทำงานไม่มีการพูดคุยกันเรื่องนี้มาก่อน แต่เค้าก็ให้ความช่วยเหลือ คนงานบางคนที่มีเมื่อยตึงท้องใกล้คลอด พอถึงเวลาคลอดเขาก็จะชวนารถพาไปส่งโรงพยาบาล แต่ค่าใช้จ่ายต้องจ่ายเอง และการช่วยเหลือคนงานที่ได้รับบาดเจ็บจากการทำงานนั้นเขาก็ไม่เลือกจะต้องส่งโรงพยาบาลรัฐหรือเอกชนแต่อาศัยที่ใกล้ที่ทำงานที่สุดเท่านั้น...” ในเรื่องของการประชุม พี่สมพงษ์บอกว่า “...จะมีการประชุมหน้าที่ยังทำงานทุกเดือน หัวหน้าคนงานจะเป็นคนประชุม ก็จะคุยเรื่องทั่วไป เช่น การจัดของให้เข้าที่ กำหนดการรับค่าแรง ฯลฯ และถ้ามีการทะเลาะวิวาทกัน หัวหน้าก็จะพูดรวม ๆ เดือนให้หยุดและบางครั้งก็แจ้งเรื่องของหาย เพราะบางทีคนงานก่อสร้างก็ทำนอกเหนือกฎเกณฑ์ที่เค้ากำหนด

เช่น ลักษณะของ เก็บเศษวัสดุไปขายหรือทะเลาะวิวาทกัน คนงานก็กลัวโดนไล่ออกเหมือนกัน งานไม่ใช่หาง่าย ๆ ถ้าไปสมัครคนเดียว เล้าก็ไม่รับเพราะไม่มีใครรับรอง เกิดเรื่องขึ้น คนที่รับเข้ามาต้องรับผิดชอบ เช่น ของหาย การไปทำงานเป็นกลุ่มเหมือนเป็นการรับรองกันไปในตัวเหมือนกัน

ในเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองด้านสวัสดิการแรงงานของตนเองนั้น พี่สมพงษ์เล่าว่า “...เคยมีบ้างเหมือนกันตอนผู้รับเหมาจ่ายเงินไม่ตรงตามกำหนด ก็มีการมารวมตัวกันบ่นจิ้งจ่า แต่ไม่ถึงกับมีการประท้วงไม่ทำงาน ซึ่งก็นานมาแล้ว เพราะแต่ก่อนจะเป็นลักษณะที่ผู้รับเหมาที่ถ่วงเวลาไม่ยอมจ่ายเงินให้ก่อนเพราะพอคนงานได้เงินก็กลับไปทำนาอีก การหาคนงานใหม่ก็ค่อนข้างลำบาก บางครั้งงานผู้รับเหมาเขายังไม่เรียบร้อย แต่เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีเพราะมีคนรอกันเยอะ เขาไม่จ้อคนงานเท่าไร...”

นายทอง อายุ 37 ปี ยังไม่มีครอบครัว อาศัยอยู่กับพ่อ แม่ บริเวณบ้านอยู่ร่วมกับญาติพี่น้อง ภูมิลำเนาเป็นชาวพิษณุโลก อาศัยอยู่หมู่บ้านแถบชานเมือง จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และไม่ได้เรียนต่อ อาชีพเดิมทำนา เมืองขยายตัวมากขึ้น ตลาดต้องการแรงงานจึงเข้ามาเมืองมาเป็นคนงานก่อสร้าง ประกอบกับอาชีพเดิมผลิตไม่ได้ราคา เป็นหนี้สิน เพื่อนชวนให้มาทำงานก่อสร้าง ทำมาตั้งแต่ได้ค่าแรงวันละ 70 บาท ปัจจุบันได้ค่าแรงวันละ 150 บาท ทำหน้าที่เป็นช่างปูน ที่พักอาศัยกับที่ทำงานไม่ไกลกันนัก ผู้รับเหมามารับ - ส่ง ให้ไปทำงานได้ทุกวันทำมา 4 ปีแล้ว ซึ่งคนงานก่อสร้างถ้าไม่ไปทำงานกับญาติพี่น้อง ก็จะไปทำงานกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง โดยพี่ทองเล่าว่า “...การไปทำงานกันเป็นครอบครัวใหญ่หรือการไปทำงานกับเพื่อนบ้านในหมู่บ้านเดียวกันก็เพราะ หากมีปัญหาเกิดขึ้นสามารถปรึกษาหารือกันได้ คนงานก่อสร้างส่วนใหญ่จึงไปทำงานด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ บางครอบครัวทำงานที่เดียวกันทุกคน บางคนก็ให้แม่ไปเลี้ยงลูก ทำกับข้าว ถึงเวลาก็กินข้าวรวมกัน พุดคุยกัน อยู่ด้วยกันตลอด แต่ผมเอง พ่อ แม่ ก็อายุมากแล้ว แกร่รับจ้างเขาเอาสายไฟเล็กมาให้ต่อในหมู่บ้าน พอมีรายได้ ผมเลยออกมาอยู่กับเพื่อนบ้าน และไปเช่า-เย็นกลับ...” กับเพื่อนคนงานก่อสร้างด้วยกันและเรื่องการทำงาน พี่ทองบอกว่า “หัวหน้าจะจ่ายงานให้ไปทำคนละแผนกตามความถนัด อย่างผมก็มีลูกมือ 2-3 คน ช่วยแบกหินทราย ปูน แล้วนำมาผสมโดยผมจะเป็นคนบอกสูตรแล้วให้คนงานช่วยกันผสม บางแห่งเขาก็สั่งรถผสมปูนแล้วมาเทเลย แล้วผมก็มีหน้าที่ฉาบ โบก ตามลักษณะงาน หัวหน้าคนงานเขาเข้าใจ

เขาจะไม่ให้ช่างปูน กับช่างไม้ทำงานพร้อมกันและใกล้กัน เขาจะแยกงานไว้คนละที่ ไม่อย่างนั้น จะมีปัญหาโทษกันว่า คนนั้นทำไม่ดี ก็จะทำให้เกิดทะเลาะกันได้ นอกนั้นก็ไม่มีอะไรมากเพราะงานก่อสร้างมันแยกกันไปตามแบบก่อสร้าง คนงานก็จะรู้จักกันตอนทำงาน ส่วนใหญ่ที่พูดคุยกันก็เรื่องทั่วไป บางทีก็คุยกันเรื่องการหาปลา การคาดคะเนว่างานจะเสร็จเมื่อไร ก็ไม่ค่อยมีเวลาคุยกันมาก เพราะต่างคนต่างทำงาน ทำงานไปด้วยคุยกันไปด้วย ไม่นานก็รู้จักกัน ต่างคนต่างถามประวัติกัน พอเลิกงานคนที่ชอบกินเหล้าก็จะชวนกันไปกิน คนที่ไม่กินก็จะเข้าที่พักอยู่กับครอบครัว สำหรับผมจะไม่ค่อยได้อยู่พูดคุยกับพวกเขาเท่าไร เลิกงานก็กลับบ้านเพราะต้องอาศัยรถรับ – ส่งของผู้รับเหมากลับเข้าบ้าน...” เกี่ยวกับคนต่างชนชั้นทางอาชีพที่ต้องสร้างความสัมพันธ์ด้วยนั้น พี่ทองเล่าว่า “...บริเวณสถานที่ก่อสร้างห้ามไม่ให้บุคคลภายนอกเข้าไปยุ่งเกี่ยว เพราะอาจเกิดอันตรายได้ และมีแต่ฝุ่นละออง เศษไม้ เศษเหล็ก ก็ไม่มีใครอยากเข้าไปอยู่แล้วถ้าไม่จำเป็น เราก็เลยจะได้พบเพียงคนคุมงาน และผู้รับเหมาที่คอยออกคำสั่งให้เราทำตาม อย่างผมตอนเข้ามาทำงานใหม่ ๆ ก็อยู่ในกลุ่มคนงานซึ่งมีมาจากหลายที่ ผู้รับเหมาเห็นว่ามีความรู้เรื่องทำบัญชีก็เลยให้มาทำบัญชีจ่ายค่าแรงคนงานและจ่ายวัสดุ ซึ่งแบ่งเบาผู้รับเหมาไปได้บ้าง มีอะไรก็จะเรียกมาสั่ง เราก็ไม่จำเป็นต้องไปทำงานหนัก ก็เลยถูกพุดจาประชดประชันจากกลุ่มอื่น แต่ก็ผ่านไปได้เพราะให้เค้ามาทำก็ทำไม่ได้ ที่ทำได้เพราะเคยเรียนพาณิชย์มาแต่ไม่จบเพราะทางบ้านไม่มีเงินส่ง เลยกลับไปทำนา ทำไร่ แล้วก็มาทำงานก่อสร้างนี้แหละ...” ส่วนความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน พี่ทองเล่าว่า “...พอทำงานเหนื่อยกลับไปที่ต่างคนต่างพักผ่อน ที่เคยคุยกัน กินเหล้าด้วยกันก็ไม่ค่อยบ่อย จะพักผ่อนกันมากกว่า งานประเพณีถ้าตอนกลางวันจะไม่มีใครนอกจากเด็กและผู้ใหญ่ รอจนกว่าพวกที่ทำงานนอกหมู่บ้านกลับเข้ามาถึงจะมาร่วมงานกัน แต่อยู่กันไม่ดึกเพราะวันรุ่งขึ้นก็ต้องเข้าเมืองทำงาน...” ปัจจุบันพี่ทองได้รับค่าแรงวันละ 150 บาท จากที่เข้ามาครั้งแรกได้เพียง 70 บาท แต่ต่อมาเมื่อเขาเห็นพี่ทองพอมิทักษะด้านช่างฝีมือตามที่พี่ทองเล่าว่า “...แต่ก่อนมาได้วันละ 70 บาท เดียวนี้ได้ 150 บาทแล้วเพราะเขาเห็นว่าเราพอมือมีบ้าง ก็แอบสังเกตและก็จำ เอาไว้ฝึกตอนพักเที่ยง แล้วก็คอยให้คนคุมงานคอยดูการทำให้ ไม่นานพอเราเริ่มมีแวว คนคุมงานก็บอกผู้รับเหมาว่าเราทำได้ เขาก็เพิ่มค่าแรงให้เรา ซึ่งจากแต่ก่อนเทพื้น ฉาบผนังอย่างเดียวแล้วขัดมัน แต่เดี๋ยวนี้เราเริ่มก่อเสา อ่านแบบเองได้แล้ว ดีกว่าทำนาที่ต้องมีเงินลงทุน ถ้าปีไหนน้ำไม่ดีก็เป็นหนี้ ทำงานก่อสร้างลงแต่แรงอย่างเดียว ซึ่งเรามีพื้นในการทำงานแบบใช้แรงงานมาก่อนและความรู้ก็เท่านี้ เลยทำมาเรื่อย ๆ แต่ก็พอมือมีความก้าวหน้าบ้างถ้าเรารู้จักใฝ่รู้และฝึกมือเอง

เพื่อเป็นช่างฝีมืออย่างพวกนายช่างเขา...เรื่องความเคลื่อนไหวในที่ทำงาน จะมีการประชุมหน้าทำงานทุกเดือน หัวหน้าคนงานจะเป็นผู้เรียกประชุม โดยหัวหน้าจะไปประชุมกับผู้รับเหมาก่อน แล้วก็เอามาคุยให้คนงานฟัง เช่น งานแผนกไหนต้องให้เสร็จภายในกี่วัน จะต้องย้ายไปทำที่ไหนอีก เพราะผู้รับเหมาไปรับงานเพิ่ม แผนกไหนต้องปรับแต่งอะไรอีก เคี้ยวงานเขาจะไม่เรียบร้อย ผู้ว่าจ้างก็จะไม่รับงาน ผู้รับเหมาที่อาจจะมีปัญหาในการจ่ายค่าแรงได้...”

สำหรับเรื่องอาหารการกิน พี่ทองเล่าว่า “...จะหาอาหารไปกินที่ทำงานโดยปรุงอาหารจากบ้านไปเองเพราะที่บ้านมีบริเวณทำสวนครัว ทำให้ประหยัดไปได้มาก แต่ก็ยังเป็นอาหารประเภทคนบ้านนอกตามความเคยชินอยู่นะ คือ ปลาเกลือทอด จากที่หามาได้เอง และก็น้ำพริก ผักดัม ข้าวผัดหนึ่ง ๆ ก็ต้องให้มากเข้าไว้เพราะเราใช้แรงงานมาก หนักในเรื่องข้าว เรื่องปลาที่ตากแห้ง บางครั้งก็ทำเองจากการไปหามาเอง แต่ก็ไม่บ่อยนักเพราะไม่มีเวลาเหมือนแต่ก่อน บางครั้งก็พ่อหรือแม่นั่นแหละทำ เพราะเขายังพอมีเวลาไปหาปลา และนำมาตากแดดไว้เป็นอาหารประจำบ้าน เรื่องเครื่องดื่มชูกำลัง ก็นาน ๆ กินสักที เพราะบางทีมันก็โหย อยู่กลางแดดบ้าง ฝนละอองบ้าง คอแห้ง แต่ก็ไม่บ่อยนักเพราะราคาก็ไม่ใช่ถูกเท่าไร อีกอย่างคิดว่าถ้าเราอนเพียงพอเสียแล้ว ไอ้ของพวกนี้ก็ไม่ค่อยจำเป็นหรอก บางคนกินแล้วคิด ต้องดื่มทุกวันก็มี แต่ก็ยังคิดว่าติดเหล้าหรือบุหรี่เพราะดูจะแพงกว่าของพวกนี้ แล้วไอ้พวกนี้ก็ยังมีประโยชน์ในการช่วยให้ชุ่มฉ่ำมีแรงทำงานอยู่บ้าง แต่ก็กินมากไม่ไหว เปลือง...” เรื่องการใช้เสื้อผ้า พี่ทองเล่าว่า “...เสื้อผ้าของคนงานก่อสร้างไม่แตกต่างกันเพราะใช้แรงงานเหมือนกัน จึงใช้เสื้อผ้าที่ราคาไม่แพงนัก แต่ก็มีที่ซื้อใส่เวลาไปทำธุระบ้าง ก็จะซื้อตามตลาดนัด ราคาไม่สูงจนเกินไป สำหรับแบบเดี๋ยวนี้นี้ให้เลือกมากมาย ของเลียนแบบคนเมืองเยอะแยะ ราคาก็ระดับพวกเรา เลือกตามสบาย ก็ดู ๆ จากแบบเขาบ้าง แบบเราชอบเองบ้าง บางคนอดข้าวไว้ซื้อแบบมียี่ห้อใส่ก็มี เคยถามเขาก็บอกว่าเอาไว้ใส่ไปงานวัดงานวาจิบสาวสักชุด ก็แล้วแต่แต่ละคนจะคิดนะ...” ในเรื่องของเครื่องใช้ประจำวันและเรื่องอำนวยความสะดวก พี่ทองบอกว่า “...ที่บ้านพอมีใช้เหมือนบ้านอื่น ๆ แต่ก็เป็ยี่ห้อที่ไม่แพงนัก พอใช้ได้จะมีรูดขายของนำมาให้ผ่อนส่งรายเดือน ซึ่งในหมู่บ้านซื้อระบบนี้กันมาก ในส่วนของการสะสมเงินไว้ใช้จ่ายยามจำเป็นนั้น รายได้ไม่มากทำให้ต้องประหยัดเพื่อให้อยู่ได้โดยไม่ใช้ซื้อของฟุ่มเฟือย เช่น บุหรี่ เหล้าราคาแพง การเที่ยวเตร่ตอนกลางคืน รายได้ส่วนหนึ่งจะนำมาใช้กับการเพาะปลูกข้าวเอาไว้กิน โดยการนำเงินมาซื้อเมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ยและยา

ฆ่าแมลงในช่วงที่ถึงฤดูกาลทำนา ทำไร่ เป็นเงินที่เหลือจ่ายจากค่าอาหารประจำวัน ซึ่งแม่ กับ พ่อ และญาติ ๆ จะเป็นคนทำนาเพื่อเอาไว้กินไม่ได้ทำไร่ขายแล้ว ซื้อมากินไม่ไหวราคาแพง...” ใน ส่วนของการรักษาพยาบาลตัวเองและครอบครัวเวลาเจ็บป่วย พี่ทองบอกว่า “...การไปทำงานเป็น คนงานก่อสร้างไม่ได้คุยกันกับผู้รับเหมาในครั้งแรกที่ตกลงจ้างกัน และเราก็ไม่เคยต้องป่วยถึงเข้า โรงพยาบาล แต่ก็เห็นคนอื่นที่เขาเป็น ผู้รับเหมาเขารับผิดชอบนำส่งโรงพยาบาลและจ่ายค่ารักษา ให้ในกรณีเกิดอุบัติเหตุจากงาน ส่วนที่บ้านพ่อ แม่ และผมเองทำบัตรสุขภาพกับอนามัยตำบลที่ทำ ให้ต่อปีเสีย 500 บาท ทั้งครอบครัว เอาไว้ยามพ่อ แม่ และตัวเองเจ็บป่วย...” ในเรื่องของการ รวมกลุ่มเพื่อต่อรองเรื่องสวัสดิการแรงงานของกลุ่มอาชีพคนงานก่อสร้าง พี่ทองบอกว่า “...ไม่ เคยเห็นนะ คนงานก่อสร้างกลัวเรื่องโกงค่าจ้างกันมาก แต่ส่วนใหญ่ก็จะไปทำงานกับผู้รับเหมาที่ เราเคยทำมาก่อน เชื่อเครดิตกัน อีกอย่างเขาให้เราเท่าไรก็เอาแล้วถ้าพอสมน้ำสมเนื้อกันบ้าง ดีกว่า เสี่ยงต่อการทำนาที่ต้องลงทุนเอง...”

น้ำจิต อายุ 45 ปี มีครอบครัวแล้วและมีลูกชาย 1 คน มีภูมิลำเนาอยู่ย่านชานเมือง พิษณุโลก ในอดีตมีพื้นที่ทำงานเกษตร ต่อมาได้ขายให้กับนายทุนเพื่อทำบ้านจัดสรร จึงเหลือที่ เฉพาะที่อยู่อาศัย ปัจจุบันประกอบอาชีพคนงานก่อสร้างมา 11 ปีแล้ว จบการศึกษาระดับประถม ศึกษาปีที่ 4 ซึ่งน้ำจิตเองเมื่อเริ่มเข้าทำงานก่อสร้างก็ไม่มีฝีมืออะไรเลย เข้ามารับจ้างแบกปูน หาบ ทราย หาบหิน ซึ่งน้ำจิตบอกว่า “...ทำนาต้องลงทุนหลายอย่าง และรายได้ขึ้นอยู่กับดิน ฟ้า อากาศ บางปีก็ขาดทุน บางปีก็กำไรเล็กน้อย พอเขาจะมีตัดถนนผ่านที่นาที่บ้าน ก็มีนายทุนมา ติดต่อขอซื้อที่เพื่อทำบ้านจัดสรร พอมีที่กับเขาอยู่บ้าง แล้วก็อย่างที่บอกว่าการทำนามันเสี่ยง ก็เลย ตัดสินใจขาย และหันมาประกอบอาชีพก่อสร้าง เพราะไม่ต้องกังวลเรื่องเงินลงทุน ลงแค่แรงงาน แรก ๆ ก็ทำงานทั่วไป แบกปูน หาบทราย หาบหิน ไปรอผสม แล้วก็ขนที่ผสมแล้วไปเท อีก แผนกหนึ่งก็จะฉาบ ฉีดปูนอยู่แผนกตัดเหล็ก แรก ๆ เขาให้ฝึก ซึ่งเราต้องรู้ว่าการตัดเหล็ก แต่ละ อย่างตัดอย่างไร เช่น ทำคาน ต้องตัด และผูกเหล็กอย่างไร ทำเสา ตัดและผูกอย่างไร มันไม่ เหมือนกัน การผูกเหล็กคานต้องกะให้มันพอดี ๆ เพื่อให้คานรับน้ำหนักได้ แรก ๆ หัวหน้าจะคอย ดูแล้วบอกให้ว่าเหล็กแต่ละเส้นห่างกันเท่าไร พอหลัง ๆ เห็นว่าเราทำได้ก็จะปล่อย การผูกเหล็ก ขึ้นเสาก็ต้องประณีตมากกว่าหน่อย เพราะเป็นการก่อแบบ ทำอย่างไรให้เวลาเทปูนแล้วแบบรับปูน ได้ทั้งหมด ปูนไม่ไหลเพราะแบบแฉก ก็ดูเขาบ้าง ถามเขาบ้าง ไม่นานก็ทำได้เอง...” ในการออก

มาทำงานก่อสร้างของน้ำจิดนั้น ครอบครัวของน้ำจิดไปทำกันทั้งครอบครัว จากที่น้ำจิดเล่าว่า “ไปทำกันทั้งครอบครัว เพราะอยู่บ้านก็ไม่มีอะไรทำแล้วที่ก็ขายหมด ทุกวันนี้ต้องทำงานส่งลูกเรียนหนังสือด้วย แม่เอาไว้เลี้ยงหลานและทำอาหาร รายได้จะเก็บรวบรวมไว้ใช้จ่ายในครอบครัว ที่ช่วยกันทำมี พ่อ ตัวเอง น้อง เคยคิดกับครอบครัวอยากจะรับเหมาทำเอง แต่ก็กลัวจะขาดทุน เพราะเราไม่ได้จบมาทางนี้โดยตรงและเพิ่งมาทำได้เพียงไม่นาน ส่วนใหญ่พวกมาทำงานที่นี้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน เป็นญาติกันหมด วางจากไร่นาก็มาทำงานทำในเมือง บ้านห่างจากเมือง 7-8 กิโลเมตรนั้น พอมาทำงานในเมืองก็ไม่มีเวลาคุยกัน ต่างคนต่างทำมาหาเงิน ไม่มีใครอยากจะอยู่ในหมู่บ้าน เพราะไม่มีอะไรให้ทำ บางคนก็ขายนาหมดไปแล้ว บางคนก็โดนโกง ก็ต้องมาหางานนอกหมู่บ้านทำ...” และสำหรับความสัมพันธ์กับคนในกลุ่มอาชีพเดียวกันน้ำจิดบอกว่า “...กับแผนกอื่นก็พอรู้จักกันบ้างเพราะงานมันเกี่ยวข้องกัน แต่จะสนิทกับคนในแผนกเดียวกันมากกว่า จะคุยกันก็ต่อเมื่อถึงเวลาที่ต้องยกเหล็กไปตั้งเพื่อรอให้เจ้าเทปูนก็จะคุยกัน เลิกงานเราก็กลับบ้าน...เพื่อนร่วมงานนะเธอไม่ค่อยมีหน้าเก่า ๆ หรอก เข้า - ออก กันบ่อย มีน้ำนี้แหละที่ทำมานาน ” และในที่ทำงานนั้น จากการบอกกล่าวของน้ำจิด จะเห็นว่า น้ำจิดจะพบเพียงคนคุมงาน และผู้รับเหมาที่เป็นคนต่างชนชั้นกับตนเองเท่านั้น ที่เป็นคนสั่งงานให้น้ำจิดและคนงานทำ เมื่อทำเสร็จก็จะเดินตรวจงานซึ่งก็ทำให้ไม่มีโอกาสได้คุยกันมากนัก ในส่วนของความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านน้ำจิดบอกว่า “...กับเพื่อนบ้านก็ห่าง ๆ กันไปเพราะเราต้องออกมาทำงานทุกวัน นอกจากวันหยุดหรือวันพระจะเจอกันบ้าง ถ้าเราไปทำบุญ...” ปัจจุบันน้ำจิดมีรายได้วันละ 120 บาท พ่อและน้องก็มีต่างหาก ซึ่งน้ำจิดบอกว่า “...พออยู่ได้มีเงินเก็บพอส่งลูกเรียนได้สบาย แต่เราก็ต้องประหยัดอาศัยพื้นที่บริเวณบ้านปลูกพืชสวนครัวไว้ปรุงอาหารเพื่อลดค่าใช้จ่ายบ้าง ภายในครอบครัวก็ต้องช่วยกันถึงจะอยู่ได้เพราะปัจจุบันนี้ของแพงแต่รายได้เท่าเดิม และในเมืองมีที่ให้เลือกซื้อของมากมาย ยังดีที่เราไม่ค่อยมีเวลาในการคิดหาซื้อของมากนัก ประกอบกับรายได้ก็น้อยด้วย อีกอย่างเวลาใครคิดอยากได้นั้นได้นี้ที่ดูแล้วกินกำลังของครอบครัวก็จะคอยเตือน ๆ กันไม่ให้เพื่อฝันไป...” และเกี่ยวกับงานที่ทำในความรู้สึกของน้ำจิดบอกว่า “...มีความรู้แค่ ป.4 ไม่รู้จะไปทำอะไร และใครเค้าก็คงไม่จ้างเรา ทำงานก่อสร้างเหมาะกับเราแล้ว ไม่มีความรู้ที่จะเปลี่ยนไปทำงานอย่างอื่น และเราเองก็ไม่มีทำเลที่จะไปค้าขายที่อาจจะต้องเสี่ยงต่อการขาดทุนอีกก็ได้...”

เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร น้ำจิดบอกว่า “...เรื่องอาหารการกิน ก็ซื้ออาหารที่เราทำเองไม่ได้ แต่กินนาน ๆ ครั้งเพราะของแพง กินบ่อย ๆ ไม่ได้เพราะรายได้น้อย อาหารจะประกอบเอง ซื้อกินคง

ไม่พอเพราะคนในครอบครัวหลายคน ส่วนใหญ่จะเป็นอาหารประเภทพื้นบ้าน ผัก น้ำพริก เรื่องเสื้อผ้าก็ซื้อใหม่อยู่บ้างเหมือนกัน แต่ต้องราคาถูก สำหรับเอาไว้ใส่ทำงานได้ด้วย งานเราไม่จำเป็นต้องใส่เสื้อผ้าใหม่ หรือสะอาดมากนัก เพราะการทำงานต้องอยู่กลางแจ้ง และฝุ่นละออง และการจัดหาเสื้อผ้าสำหรับคนในครอบครัวก็จะหาซื้อตามตลาดนัดที่ราคาไม่แพงนัก...” และเมื่อพูดถึง การประหยัดและออม น้ำจิตบอกว่า “...รายได้ที่ได้รับจะใช้จ่ายเป็นค่าอาหารและข้าวของใช้ในชีวิตประจำวัน ของผมเพื่อไม่จำเป็นอะไรจะไม่หามาใช้เพราะมีภาระที่ต้องส่งลูกเรียนหนังสือ ต้องส่งให้ทุกเดือน รายได้น้อยจะใช้จ่ายเหมือนคนมีรายได้มากไม่ได้ ประหยัดให้พออยู่ได้...” และในเรื่องของการดูแลสุขภาพพยาบาลตัวเองและคนในครอบครัว น้ำจิตบอกว่า “ถ้าคนในครอบครัวเจ็บป่วยก็จะรักษาเอง ส่วนตัวเองถ้าเจ็บป่วยระหว่างทำงาน ผู้รับเหมาจะช่วยเหลือเรื่องค่ารักษาพยาบาลจนกว่าจะหาย แต่ที่บ้านก็ได้ใช้บริการบัตรสุขภาพของอนามัยตำบลที่ทำได้ทั้งครอบครัวปีละ 500 บาท ไว้เผื่อยามฉุกเฉิน...” ในเรื่องของการรวมกลุ่มของคนงานก่อสร้างเพื่อใช้ต่อรองเกี่ยวกับสวัสดิการแรงงานหรือการเรียกร้องด้านอื่น ๆ จากนายจ้างนั้น น้ำจิตบอกว่า “...ที่ทำมาไม่เคยเห็นนะ เพราะส่วนใหญ่พวกเราที่เป็นญาติ ๆ กันที่ไปทำเวลาคอยกันก็พอใจในรายได้กันทุกคน ก็อย่างที่บอกเพราะเรามีความรู้เท่านี้และเคยทำงานที่ต้องใช้แรงงานมาก่อนเลยไม่เห็นว่่าที่ทำงานมีความยากลำบากมากนัก พรรคพวกที่เคยทำงานด้วยกันก็ไม่เคยได้ยินว่าจะไม่พออะไร ขอเพียงเงินออกตรงเวลาเท่านั้น ซึ่งที่น้ำเคยทำมันก็ไม่เคยมีล่าช้าหรืออืดว่่าจะเบี้ยวสักครั้งนะ...”

น้อย อายุ 32 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีครอบครัวแล้ว สามีเป็นช่างไม้ เข้ามาทำงานที่เดียวกับสามีทำได้ 3 ปีแล้ว เป็นคนจังหวัดพิจิตร มีญาติพี่น้องอยู่ในพิษณุโลก ปัจจุบันพักอาศัยกับญาติพี่น้อง เล่าว่า “...ถ้าหากไปทำงานที่อื่น ๆ ไกลญาติพี่น้องและบ้านเกิดก็จะพักในบริเวณที่ทำงานเลย ส่วนลูกก็ให้อยู่กับพ่อ แม่ ที่พิจิตร โดยให้ญาติ ๆ กันรับส่ง โรงเรียนด้วย ก่อนจะมาทำงานกับแฟน เคยเช่ามาเค้ทำ เพราะไม่มีที่ทำกินเป็นของตัวเอง แต่ต้องขาดทุนเพราะน้ำไม่มี สู้ทำงานก่อสร้างไม่ได้ ไม่ต้องลงทุน ใช้แรงอย่างเดียว ทำงานตั้งแต่ได้ค่าแรงวันละ 70 บาท เดียวนี้ได้ค่าแรง 100 บาท เอาไว้ใช้จ่ายในครอบครัว แฟนเป็นช่างไม้มานานแล้ว แต่ก่อนก็รับจ้างสร้างบ้านบ้าง โรงเรือนอื่น ๆ บ้าง ในหมู่บ้าน ออกมาทำงานต่างจังหวัดได้ 5 - 6 ปีแล้ว งานก่อสร้างเค้าก็มีวันหยุดให้ แต่หยุดอยู่กับบ้านก็ไม่รู้จะทำอะไร เลยต้องทำงานทุก

วันเพื่อนบ้านก็ไม่มีใครอยู่เพราะออกไปทำงานกันหมด นอกจากวันหยุดตามประเพณี ก็จะมีโอกาสได้คุยกัน แต่ส่วนใหญ่ฉันกับสามีก็จะกลับไปเยี่ยมบ้านที่พิจิตร...” ปัจจุบันน้อยและสามีมีรายได้รวมกันต่อวัน 250 บาท ซึ่งต้องส่งกลับไปบ้านเพื่อส่งลูกเรียนหนังสือ และช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรแก่พ่อ และแม่ที่รับภาระในการเลี้ยงดูแทนบางส่วน และใช้จ่ายเป็นค่าเช่าบ้านช่วยเหลือญาติที่พักอาศัยอยู่ด้วยที่พิษณุโลก เกี่ยวกับเรื่องอาหารการกิน บ้านญาติของน้อยมีบริเวณบ้านน้อยจึงปลูกพืชสวนครัวได้บางอย่าง เช่น พริก กระเพรา โดยน้อยบอกว่า “...อยู่บ้านนอกเราก็กินเหมือนกัน แต่ยังมีเวลาปลูกพืชสวนครัวกินเองได้ จะซื้อแค่ส่วนน้อยเข้ามาอยู่ในเมืองต้องซื้อทุกอย่าง ราคาแพง บางคนไม่ได้อะไรกลับไปเลย เพราะค่าแรงงานเขาเป็นค่าอาหารหมด แต่ที่บ้านทำกันเองและกินรวมกันเพียงแต่บริเวณบ้านมีน้อยปลูกได้ไม่มาก และได้เพียงบางประเภทเท่านั้นจึงทำให้ต้องซื้ออาหารบางอย่างมากกว่าทำเอง...” สำหรับเรื่องการใช้เสื้อผ้าและการประหยัดคอตอนนั้น น้อยบอกว่า “...เสื้อผ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากการที่เราเคยทำงานในไร่มา เพราะงานต้องอยู่กลางแจ้ง ถูกฝุ่นละออง ต้องใส่เสื้อแขนยาว เพื่อป้องกันแดดและฝุ่นละออง พอเหงื่อออกแล้วทำให้คัน เสื้อผ้าที่ใส่ทำงานคือเสื้อผ้าที่ไม่ใช่แล้ว เอาเสื้อผ้าดี ๆ มาใส่ทำงานไม่ได้ เสียหมด บางคนใส่ผ้าถุงทำงาน แต่ก็เปลี่ยนมาใส่กางเกงกันมากแล้ว เพราะถนัดกว่า เคยทำนาก็ใส่กันแบบนี้ มีหมวก ผ้าปิดหน้า เสื้อแขนยาว ทำนาก็จะโดนละอองข้าว ทำให้คัน ใต้น้ำข้าวบาดเอบบ้างก็ต้องใส่เพื่อป้องกันเสื้อผ้าก็มีซื้อใหม่ ราคาถูก ๆ ตามตลาดตามแผงลอย แต่ก็ต้องราคาไม่แพงนัก เสียขายเงิน แต่ก็ก็มีหนุ่ม ๆ ที่ใช้ของแพงบ้าง แต่ก็ไม่มาก เพราะพวกนี้ไม่มีครอบครัวต้องรับผิดชอบ...วิธีการประหยัดของคนงานก่อสร้างคือ ไม่ใช่ของแพงการไม่ฟุ่มเฟือย บางคนตอนเข้ามาใหม่ ๆ มีรายได้ซื้อเหล้ากิน สูบบุหรี่ซอง เคี้ยวนี้ต้องซื้อเหล้าราคาถูกกิน บุหรี่ก็ต้องซื้อแบบมวนกับกระดาช ก็ประหยัดไปได้เยอะ เป็นพี่น้องกันก็จะดักเตือนกันให้รู้จักประหยัดและเก็บเงินไว้ใช้ยามจำเป็น คนอื่นไม่กล้าเตือน...” ในเรื่องของการรักษาพยาบาลนั้น น้อยบอกว่า “...พ่อ แม่ และลูกที่บ้านเราออกเงินให้ทำบัตรสุขภาพกับอนามัยตำบลปีละ 500 บาท ส่วนเรากับสามีถ้าเจ็บป่วยเล็กน้อยก็หาซื้อยากินกันเอง ถ้าเกิดเจ็บป่วยอุบัติเหตุจากงานผู้รับเหมาเขาก็รับผิดชอบแต่เราเองก็ต้องระวังตัวไม่ทำงานโดยประมาทเพราะการหยุดพักจากอุบัติเหตุแม้ผู้รับเหมาจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลก็จริงแต่ก็ขาดรายได้รายวัน...”

ลุงสันติ อายุ 60 ปี หัวหน้าคนงานก่อสร้าง มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดพิษณุโลก จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เคยไปรับจ้างคุมงานที่กรุงเทพมหานคร แต่ผู้ค่าครองชีพไม่ไหว และเห็นว่า พิษณุโลกกำลังขยายตัว มีการก่อสร้างสูงจึงกลับมาหางานทำที่พิษณุโลก ตามความถนัด ได้ทำงานในตำแหน่งหัวหน้าคนงานเพราะบริษัทเห็นว่ามีความมีประสิทธิภาพ ปัจจุบันทำมาได้ 18 ปีแล้ว ได้คุยถึงการเข้าสู่อาชีพของผู้ใช้แรงงานว่า “...คนงานก่อสร้างที่บริษัทจะเข้า ๆ ออก ๆ จากงานก่อสร้างก็ไปเป็นยาม ที่นี้ก็ออกไปหลายคนเพราะงานมันเบากว่ากัน และสบายกว่า บางคนก็มาทำงานตอนฤดูว่างจากการทำไร่นา พอถึงฤดูกาลเงินออกก็กลับไปทำไร่นา ทำนากันเหมือนเดิม และการทำงานของคนงานก่อสร้างจะมากันเป็นครอบครัวใหญ่ แต่ก็ไม่ได้ทำงานกันหมดทุกคน จะมีบางคนต้องคอยหุงหาอาหารไว้ให้กับคนที่เค้าทำงาน บางครอบครัวให้ลูกสะใภ้คอยทำกับข้าว ได้ค่าแรงมากก็จะเฉลี่ยค่าอาหารไว้เป็นกองกลาง ผมเคยถามว่าทำไมไม่ให้คนที่ไม่ต้องทำงานก่อสร้างอยู่ที่บ้านจะได้หารายได้เพิ่มหรือไม่ก็จะได้ประหยัดค่าใช้จ่ายลงแทนที่จะมาอยู่ด้วยกัน ก็ได้คำตอบว่าอยู่บ้านก็ไม่มีอะไรทำ มาอยู่ด้วยกันยังได้ช่วยแบ่งเบาภาระในการช่วยเหลืองานกัน และเป็นการประหยัดไปในตัวด้วยเพราะไม่ต้องแยกครัวกันอยู่ ทำกินก็กินพร้อมกันต่างคนต่างอยู่ไม่ได้เพราะจะกลายเป็นจ่าย 2 ครัว จากนั้นยังต้องดูแลเด็กเล็กที่ต้องนำมาด้วยเพราะบ้านนอกไม่มีใครดูแล อีกอย่างที่มากันเป็นครอบครัวใหญ่เพราะเผื่อมีเรื่องราวที่ต้องช่วยเหลือกัน ในเมืองไม่มีญาติพี่น้อง ไม่รู้จักใคร บางครอบครัวก็ไปทำงานเรื่อย ๆ พ่อ แม่ กลับไปอยู่บ้าน พอลูกถึงเกณฑ์เข้าโรงเรียนก็จะส่งกลับบ้าน...” ค่าใช้จ่ายของคนงานก่อสร้างที่หัวหน้าคนงานเคยพบตามคำบอกเล่าคือ “...การเดินทางไปทำงานก่อสร้างคนงานจำเป็นต้องมีทุนเป็นของตัวเอง บางคนก็ขนข้าวไปกินเอง เพราะถ้าไปซื้อข้างหน้าจะมีราคาแพงมาก รายได้ของคนงานก่อสร้างจะใช้กินวันต่อวัน เช่น ค่าแรงวันละ 70 บาท เมื่อได้เงินมาก็ซื้ออาหารหมด หรือต้องใช้หนี้ร้านค้าที่ไปซื้ออาหารเก่ามาก่อน คือ ทำงานใช้หนี้นั่นเอง แต่ถ้าสถานที่ก่อสร้างอยู่ใกล้ตลาด หนองบึง คนงานก็มีโอกาสหาปลา กิน ถ้ามองให้ดีแล้วเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนงาน เช่น หยูดงาน 5 วัน เพื่อไปหาปลาเมื่อหามาได้เพียงพอแล้วก็ไม่ต้องเอาเงินไปซื้ออาหาร รายได้ก็เข้าเต็มเม็ดเต็มหน่วย มีเงินเก็บได้สบาย ถ้าใครไม่มีเงินสำรองก็จะขอเบิกเงินจากผู้รับเหมาไปก่อน พวกนี้จะไม่มียาจ่ายอื่น นอกจากซื้ออาหารเข้ามาดูเอาไว้แล้วทำงานใช้หนี้ตามหลัง...” ในส่วนของรายได้คนงานก่อสร้าง หัวหน้าคนงานบอกว่า “...รายได้จะเป็นไปตามลักษณะงาน คนที่มีฝีมือทางช่างจะได้ค่าแรงงานสูงกว่าพวกที่ไม่มีฝีมือ เช่น ช่างทำแบบ ช่างฉาบปูน พวกนี้จะได้ค่าแรงวันละ 150-200

บาท ส่วนผู้ไม่มีฝีมือจะได้ค่าแรงวันละ 70 - 120 บาท ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่เข้ามาทำงาน ในเรื่องค่าใช้จ่ายเรื่องเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของคนงานเท่าที่เห็น การทำงานของคนงานก็ไม่จำเป็นต้องซื้อหาเสื้อผ้าใหม่ อยู่แล้ว คิดว่าไม่น่าจะสิ้นเปลืองมากนัก เท่าที่เห็นคนงานก่อสร้างจะไม่ใช้ของฟุ่มเฟือยหรือของที่มีราคาแพง ไม่ว่าจะเป็นของกิน ของใช้ เอาปริมาณให้มากไว้ คุณภาพไม่คำนึงถึงเท่าไร พวกนี้จะไม่ซื้อของที่อยากต่อการขนย้าย เคยเดินดูตามที่พักอาศัยและไปร่วมวงสนทนากับพวกคนงานก็ไม่เห็นคนงานซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก พวกดูเย็น เครื่องซักผ้า เตารีด มาใช้ เคยถามเขาบอกว่า ไม่มีความจำเป็น พอเปลี่ยนสถานที่ทำงานทำให้ยุ่งยากต่อการขนย้าย บางครอบครัวผมเห็นมีหม้อหุงข้าวไฟฟ้าติดมาใช้ บางครอบครัวก็ยังใช้วิธีหุงข้าวแบบเดิม อาศัยเศษไม้เป็นเชื้อไฟ พวกสุนัข แพ้บ ยาสิฟนก็ใช้แบบทั่วไปที่คนเมืองเขาใช้กัน แต่ก็ไม่เห็นมีเก็บไว้สำรอง...” การรักษาพยาบาลหรือสวัสดิการต่าง ๆ บริษัทรับเหมาก่อสร้างมีสวัสดิการให้หลายอย่างเช่น บ้านพัก การรักษาพยาบาล เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยหรืออุบัติเหตุระหว่างทำงานบริษัทจะออกค่าใช้จ่ายให้ทั้งหมด จากคำบอกเล่าของหัวหน้างาน และสำหรับการทำงานนั้น หัวหน้างานบอกว่า “...ผมจะแบ่งงานตามความถนัดของแต่ละคน คนที่มีความชำนาญช่างไม้ก็จะให้อยู่กับงานไม้ คนไม่มีฝีมือก็จะอยู่กับช่างปูน คอยผสมปูนและส่งปูน ทำให้คนที่มาจากรอบครัวเดียวกัน แยกกันไปทำงานตามที่สั่ง คนงานจะรู้จักกันตอนนี้ บางคนถูกใจกันมากก็แบ่งปันอาหารให้กัน และที่เคยได้ยินการพูดคุยกันของคนงานก็ส่วนใหญ่เป็นเรื่องตลกขบขัน ส่วนใหญ่ที่ได้ยินจะเป็นเวลาเลิกงานแล้วที่บางครอบครัวยังไปนั่งคุยกันอยู่ บางครอบครัวก็มานั่งกินข้าวเย็นด้วยกัน เวลางานไม่ค่อยได้ยินเพราะเวลาไม่มีหรรษา ต่างคนต่างทำงานที่มีเหินนาน ๆ ครั้งก็ทำงานไปด้วยพูดไปด้วย ส่วนใหญ่พวกที่เหมือนกันก็จะพูดคุยกันบ่อยหน่อย เช่น พวกชอบเหล้าเหมือนกันก็มีตั้งวงบ้าง ส่วนใหญ่คนงานก่อสร้างที่อยู่ในบริเวณที่ก่อสร้างจะพักผ่อนไว้มาก ไม่ติดนกกินนอนกันหมดแล้ว มีบางวันเห็นไปนั่งดูโทรทัศน์ด้วยกันที่บ้านที่คนมีโทรทัศน์อยู่ เรื่องการสอนงานกัน ที่เห็นก็จะจะเป็นลักษณะของคนที่สนใจแล้วถามไถ่ผู้รู้ก็จะได้เรียนรู้งาน ौที่ที่จะให้มีการมานั่งสอนกันอย่างเป็นทางการไม่เห็น ซึ่งคนที่ได้รับค่าแรงเพิ่มที่ผมเห็นจะเป็นคนที่พัฒนาฝีมือจากการแอบฝึกและถามไถ่ให้คนชำนาญสอนให้และทำให้เขาช่วยคิด...ส่วนกฎเกณฑ์ก็ไม่มีอะไรมาก แต่บางครั้งก็มีเรื่องของการลักขโมยเศษวัสดุไปขายหรือเก็บไว้ใช้ส่วนตัว ผมจะมีการประชุมทุกเดือนก็จะเตือนกันบ้าง คุยเรื่องใหม่ ๆ ให้รู้กันบ้าง เช่น จะต้องย้ายงานไปที่ไหน ต่อ เมื่อไร งานต้องเสร็จเมื่อไร ประชุมกันหน้าที่ทำงานนั้นแหละ นั่งบ้าง ยืนบ้าง คนงานส่วน

ใหญ่ก็เชื่อฟังอยู่ในกฎระเบียบดี บางคนก็โดนหักค่าแรงเพราะมัวแต่ทะเลาะกัน บางคนพฤติกรรมออกไปทางนักเลง ก็ไล่ออกไปเลย อยู่ก็เสียการปกครอง...” ในเรื่องของการรวมกลุ่มของคนงานก่อสร้างเพื่อต่อรองเรื่องรายได้หรือสวัสดิการของพวกเขา หัวหน้างานบอกว่า “...ที่มาทำงานกับผมไม่เคยมี เพราะมีการจ่ายเงินตรงตามเวลาเสมอ ผมเองก็ต้องคอยติดตามเรื่องนี้เพราะสำคัญมาก ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นนั้นก็หมายถึง ต่อไปผมก็หาคนทำงานด้วยยาก ผมเองต้องเป็นคนประสานกับผู้รับเหมาให้ได้ เรื่องสำคัญอีกอย่างก็คือ ผมเองต้องวางตัวเป็นกันเองกับคนงานเพื่อจะได้รับรู้ความรู้สึกจากที่เขาคิด เพราะจากการที่นั่งสนทนาและดื่มกับพวกคนงานบ้างทำให้บางอย่างเราก็ต่อรองหรือของคนงานได้บ้างเหมือนกัน...”

น้ำประทีป อายุ 42 ปี จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรการศึกษาระดับสูง มีภูมิลำเนาอยู่จังหวัดอุดรธานี ปัจจุบันเป็นผู้คุมงานก่อสร้าง น้ำประทีปเล่าให้ฟังถึงการทำงานของคนงานพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนงาน ระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดให้คนงานปฏิบัติ และการดำเนินชีวิตในระหว่างทำงานว่า “คนงานก่อสร้างมีทั้งที่มาทำงานเอง และรถไป รับ – ส่ง ถึงหมู่บ้าน ในการรับ – ส่ง ก็จะให้รถไปรอรับตั้งแต่ 7 โมงเช้า ทุกคนต้องขึ้นรถพร้อมกันเพื่อมาที่ทำงาน ถ้าใครตกรถที่ขบวนนั้น ต้องหาทางมาเอง เริ่มทำงานไม่เกิน 08.30 น. เหมือนเวลาราชการนั่นแหละ พวกเราเองก็จะเวลาเดียวกัน เราเหมาจ่ายรายวัน เงินออกราย 15 วัน การตรวจงานของเราถึงจะเป็นการจ้างรายวัน แต่เราก็สามารถกำหนดงานให้ทำงานขึ้นไควรรเสร็จเมื่อไร เราก็แจ้งแก่หัวหน้าคนงานไป ให้เขาเป็นคนจ่ายงาน และแบ่งภาระหน้าที่กันเอง เพราะหัวหน้าคนงานจะรู้ละเอียดกว่าเราว่าใครถนัดและควรทำด้านใด เวลาเราต้องการอย่างไรก็แจ้งกับหัวหน้าคนงานให้เขาจัดการให้ หัวหน้าคนงานก็จะคอยคุมงานให้เราอีกทอดหนึ่ง แต่เราก็ต้องสร้างความคุ้นเคยกับคนงานบ้างเหมือนกัน เพราะจะได้พอรู้ความต้องการของคนงานบ้างว่า ต้องการอะไร เพื่อหัวหน้าคนงานอาจดูแลไม่ทั่วถึง เพราะคนงานมาจากหลายที่ ต่างที่ต่างถิ่นกันบางครั้งก็เกิดปัญหขึ้น เราก็ต้องสอดส่องดูแล บางคนก็เก็บของไปขายหรือไม้ก็เก็บไว้ใช้ส่วนตัว แต่ถ้ามีปัญหาหัวหน้าคนงานก็จะดำเนินการก่อน เช่น เคยมีการทะเลาะวิวาทกันบ้างเวลาเมา หัวหน้าคนงานก็จะไปจัดการ ถ้าไม่ไหวจริง ๆ เราก็ต้องลงไปช่วย ถ้าเตือนแล้วไม่เชื่อ ก็จะถูกดักเตือน ถูกหักค่าแรง และไล่ออก ส่วนใหญ่ก็ไม่เคยถึงเราหรอก หัวหน้าคนงานແກ່ງ ยังดูสันติด้วยแล้วแກ່ງมาก บางอย่างผมยังต้องเรียนรู้จากแກ່ງเข้าไป ประสบการณ์แກ່ງมาก การควบคุมดูแลคนงานแກ່ງมานาน การจัด

การเรื่องการทะเลาะวิวาท มีทั้งการไล่เกลี้ยคู่กรณี และการเข้าทางครอบครัวให้ช่วยประสานด้วย เราต้องอาศัยทางครอบครัวเขาช่วยปรามเหมือนกัน เพื่อไม่ให้มีปัญหาลุกลามใหญ่โต แต่ก็ไม่มีบ่อยนัก นาน ๆ จะเจอสักรุ่นที่มีการทะเลาะวิวาทกัน ส่วนเรื่องการกินอยู่ของคนงานเขาจะเตรียมเอง ใส่ปิ่นโต แอบข้าว มาเอง เวลารถไปรับตอนเช้า บางคนก็มาซื้อแกงถุงกินแต่ก็จะนำข้าวมาเอง จะมีรถเงินมาขายช่วงใกล้ ๆ พักเที่ยง เขาจะรู้กันว่าขายให้ใครถ้าราคาข้าวด้วยก็งานละ 7 บาท ผมเองยังกินกับเขาเลย เขาก็ทำอร่อย แต่คนงานก็มีส่วนน้อยที่ซื้อกิน แต่ก็มีทุกวัน บางคนทำกับข้าวกินกันเอง แต่ขนมหวานไม่ได้ทำ น้ำแข็งใสอย่างนี้ ร้านเขามีเงินเข้ามาด้วย ก็ซื้อกินกันยัง พวกมีลูกน้อย บางเจ้ามีขนมขบเคี้ยวของเด็กเข้ามาด้วย บางคนวันหยุดก็พากันไปทอดแห ช้อนกุ้ง ก็มี เครื่องใช้ประจำวัน แป้ง แป้ง จะเห็นใช้กันตามปกติ เวลาเขาซักผ้ากับล้างจานผมเห็นเขาใช้แปรงทั้ง 2 อย่าง ไม่ได้มาแยกอย่างบ้านเราที่ใช้ล้างจานต้องนำยาล้างจานขันโลด อะไรทำนองนั้น ที่วี ก็พอมีบางครอบครัว แต่ดูเย็น เครื่องซักผ้า ผมไม่เห็นมีนะ เขาจะซักผ้าด้วยมือกันแทบทุกวัน ของเขาก็ไม่เห็นมี ส่วนใหญ่พวกนี้จะลุกแต่เช้าแล้วออกไปหาซื้อของสดตามตลาดใกล้ที่ทำงาน บางโช้งงานก็มีร้านขายกับข้าวตอนเช้า พวกไก่ หมู เนื้อสด เขาออกไปซื้อกันมา แต่ส่วนใหญ่ อย่างที่บอกเขาไปจับปลาขึ้นมา เขาจะตากแห้งทำเป็นอาหารแห้งกันไว้ แล้วก็เห็นมีน้ำพริก ผักดอง แทบทุกวัน ปลาแห้ง ปลาเกลือทอด เขาก็อยู่กันได้แล้ว อาศัยหนักข้าวเข้าไว้ คนที่ทำกับบริษัทผมมานานก็ไม่เห็นซื้อใช้นะพวกเครื่องไฟฟ้า คงขาดต่อการย้ายไปไหนมาไหนด้วย เพราะต้องย้ายไปทำหลายที่ อย่างผมก็เหมือนกัน ไม่มีของใช้ในบ้านมากนัก เวลาไปไหนต่อไหนก็เช่าโรงแรมอยู่เป็นรายเดือน ข้าวของเครื่องใช้จะมีอยู่ที่บ้านอุดรดิศด สำหรับการรักษาพยาบาล ถ้าเกิดเจ็บป่วยในที่ทำงานเหตุจากการทำงาน บริษัทจะจัดการค่าใช้จ่ายให้ แต่รายได้ในวันหยุดวันนั้นเราก็มิให้ เพราะไม่ได้ทำงานให้เรา ส่วนนอกเหนือจากนั้นก็จะมีการเอื้อเฟื้อกันในเรื่องของการช่วยเหลือคนในครอบครัวของคนงานหากมีเหตุต้องไปโรงพยาบาลแต่ค่าใช้จ่ายออกกันเอง การว่าจ้างของเราไม่ได้ตกลงกันเรื่องของการรักษาพยาบาลหรอก แต่เราก็คอยตรวจตราดูแลบริเวณรอบ ๆ งานเพื่อให้มีอัตราเสี่ยงต่ออันตรายน้อยที่สุด เพราะบางครั้งไม้ที่คนงานนำมาปลูกเพิงเพื่ออยู่กันในที่ทำงานแล้วไม่ได้เก็บให้เรียบร้อย ตะปูโผล่ เราเดินตรวจดูงานพร้อมกับหัวหน้าคนงานก็จะช่วยกันบอกให้คนงานเก็บให้ดี ก็เป็นการช่วยกันระวังความปลอดภัยนั้นแหละ บริษัทผมตั้งแต่ทำมาไม่เคยมีการรวมกลุ่มของคนงานเพื่อต่อรองอะไรเลย จะว่าไปก็เรายู่กันอย่างพี่น้อง มีอะไรก็ค่อยพูดค่อยจากัน ผมเองก็ต้องหาโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับคนงานด้วย ไม่ใช่

ไม่ดูแลเลย ตั้งอย่างเดียว กับหัวหน้าคนงานผมก็จะคุยถามไถ่เสมอ ว่ามีอะไรหนักใจหรือเปล่า เราปกครองกันแบบญาติพี่น้องแต่ก็ต้องอยู่ในระเบียบของงานเหมือนกัน ผมว่าคนที่รับภาระหนักหน่อยก็คือหัวหน้าคนงาน เพราะผมเองก็ยังมีเขารองรับอยู่...”

การปรับตัวของกลุ่มอาชีพกรรมกรก่อสร้าง

จากข้อมูล จะเห็นว่า การปรับตัวของคนในชนบท ตามสภาวะการณที่เปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ คนในชนบทจะออกมาหางานทำนอกหมู่บ้าน ซึ่งวิถีชีวิตเดิมมีความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ ทำงานอยู่ด้วยกันในไร่นา ได้ปฏิสัมพันธ์ตักเตือนกัน อบรมสั่งสอนกันอย่างใกล้ชิด ตลอดเวลา แต่เมื่อต้องเข้ามาทำงานในเมือง ก็ยังมีความห่วงใยดูแลเอาใจใส่ต่อกันตามปกติ แต่เป็นระยะเวลาที่มีขอบเขตจำกัดเช่น หลังเลิกงาน การปฏิสัมพันธ์ต่อกันก็จะมิได้น้อยลง ในเรื่องของการแบ่งภาระหน้าที่ให้คนในครอบครัวบางคนดูแลเด็กเล็กและปรุงอาหาร และรับประทานอาหารพร้อมกันเป็นวงใหญ่ จะแยกจากกันต่อเมื่อถึงเวลาเข้านอน นั้น ยังมีให้เห็นเช่นในชนบท ดังจะเห็นที่พักอาศัยของคนงานก่อสร้างจะอยู่บริเวณรอบ ๆ สถานที่ก่อสร้าง คนงานก่อสร้างจะสร้างที่พักของตนเอง แล้วแต่ครอบครัวใครจะเลือกปลูกสร้างตรงไหนเป็นหย่อม ๆ ไป ครอบครัวในตระกูลเดียวกันก็จะอยู่ในห้องแถวเดียวกัน ลูก ๆ จะมีปฏิสัมพันธ์กับพ่อแม่หลังเลิกงานโดยการป้อนข้าว และพาเที่ยวในบริเวณไม่ไกลจากสถานที่ก่อสร้างนัก มีการซื้อสุรามาคืมก่อนรับประทานอาหารในกลุ่มญาติพี่น้องและกลุ่มอื่น ๆ นอกวงศาตมาญาติ ที่มาทำงานในสถานที่เดียวกัน ดังนั้นการเข้ามาทำงานในเมืองของคนงานก่อสร้าง ไม่ทำให้การปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวของคนงานก่อสร้างเปลี่ยนแปลงมากนักเพียงแต่มีข้อจำกัดในเรื่องของเวลาการมีปฏิสัมพันธ์เปลี่ยนไปเท่านั้น แต่ความดูแลห่วงใยซึ่งกันและกันค่อนข้างจะมีมากขึ้นกว่าเมื่ออยู่ที่บ้านตนเอง เนื่องจากคนเมืองมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ และอันตรายที่อยู่ใกล้ตัว เช่น การใช้และการหลบเลี่ยงขูดขูดยานพาหนะ อุบัติเหตุที่จะเกิดขึ้นระหว่างทำงาน การตักเตือนสมาชิกในครอบครัวเมื่อต้องออกไปนอกบริเวณสถานที่พักเพื่อจับจ่ายซื้ออาหาร การหลบเลี่ยงอันตรายที่อาจเกิดจากเศษวัสดุก่อสร้าง ซึ่งทำให้ต้องสร้างความอุ่นใจให้เกิดขึ้นด้วยการชักชวนญาติพี่น้องเข้ามาทำงานเป็นกลุ่มใหญ่ มีการหยอกล้อ หรือพูดคุยกันระหว่างญาติพี่น้อง เมื่อสมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมก็จะตักเตือนกัน เช่น การออกเที่ยวกลางคืน และการดื่มสุรามาก จนไม่

สามารถทำงานได้ในวันรุ่งขึ้น เมื่อมีปัญหาที่มีผลกระทบต่อครอบครัว เช่น การทะเลาะวิวาทกับคนงานด้วยกัน ก็ปรึกษารื้อกันในรอบครัว

ในส่วนของการสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานในกลุ่มอาชีพเดียวกัน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า คนงานก่อสร้างจะมาทำงานเป็นครอบครัวใหญ่ ถ้าไม่มากับเพื่อนบ้านก็ญาติพี่น้อง การจัดสร้างที่พักอาศัยจึงอยู่ในเฉพาะกลุ่มเครือญาติ โดยไม่มีกลุ่มอื่นเข้ามาปะปน แต่คนงานก่อสร้างก็ต้องสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มอาชีพเดียวกันด้วยเพื่อให้งานเสร็จตามกำหนด ซึ่งลักษณะงานก่อสร้างแม้จะเป็นงานแยกส่วนทำ แต่ทุกส่วนก็ประกอบเชื่อมโยงกันตามโครงสร้าง จึงต้องอาศัยความสามัคคีของคนงานด้วยด้านหนึ่ง เห็นได้จาก การปฏิสัมพันธ์ระหว่างทำงาน สาระของการปฏิสัมพันธ์จะมีเรื่องของการทำงานอยู่บ้าง เช่น การคาดคะเนเวลางานเสร็จ

เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้นทางอาชีพของกลุ่มอาชีพคนงานก่อสร้าง การทำงานของคนงานก่อสร้างกับอาชีพคนรับใช้ในบ้านมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ สถานที่ทำงานอยู่ในบริเวณจำกัด และบุคคลโดยทั่วไปไม่อาจเข้าใจถึงบริเวรดังกล่าวได้ จึงทำให้ความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้นของคนงานก่อสร้างมองระดับวงนอกของงานไม่มีให้เห็น เนื่องจากการทำงานถูกจำกัดเฉพาะบริเวณและบุคคล ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ในวงงานเป็นความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างที่คนงานก่อสร้างถือว่าคนคุมงานและหัวหน้าคนงานเป็นคนละชั้นกับตนเอง การปฏิสัมพันธ์จะเกิดขึ้นระหว่างการทำงานที่คนงานก่อสร้างต้องคอยรับคำสั่งจากคนคุมงานไปปฏิบัติ นับเป็นการปรับตัวของคนงานก่อสร้างที่เกยทำงานไม่มีระบบควบคุม นับเป็นนายตนมาเป็นการทำงานภายใต้ระบบสั่งการและตรวจสอบ โดยมีระยะเวลา และบุคคลเป็นผู้ควบคุม และจากความรู้สึกลึกที่หัวหน้าคนงานและผู้คุมงานให้สัมผัสกันนั้น การที่ต้องคลุกคลีกับคนงานหากมองลึก ๆ ก็คือความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต่างได้รับประโยชน์ร่วมกัน โดยผู้รับเหมาได้เนื่องานเสร็จตามสัญญา และหากมีความไม่พอใจของคนงานเกิดขึ้น จะสามารถหยุดยั้งได้ทัน ส่วนคนงานเองก็มีโอกาสได้ขึ้นค่าแรงหรือการเปลี่ยนสถานภาพตนเองจากคนงานไปสู่หัวหน้างานหรือการได้ทำงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานมากเช่นคนอื่นได้เช่นกัน ดังนั้นการปรับตัวของกลุ่มคนงานก่อสร้างอีกด้านหนึ่งคือ การสร้างความสัมพันธ์ภายใต้ความรู้สึกของผลประโยชน์แลกเปลี่ยนมาเกี่ยวข้อง

ในส่วนของการความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชนมีผลต่อสังคมของผู้ที่อาศัยในชนบท โดยเฉพาะชนบทใกล้เมืองที่ได้รับอิทธิพลจากระบบเศรษฐกิจของชุมชนเมืองก่อนชุมชนอื่น มีผลทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป มีผลกระทบมาจากการเข้ามาทำงานในเมือง การปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านมีน้อยลง เพราะต่างคนต่างเข้ามาทำงานในเมือง ประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยรวมกลุ่มชาวบ้านเหลือเพียงประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญ ๆ เท่านั้นจึงจะเป็นโอกาสที่คนในชุมชนจะมารวมกลุ่มกัน เช่น ประเพณีแต่งงาน งานศพ วันพระใหญ่ วันขึ้นปีใหม่ ในส่วนของวันพระประจำเดือนก็ขึ้นอยู่กับเวลาวันหยุดของใครจึงจะได้ไปวัด ทำให้ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านเกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งก็ต้องอาศัยประเพณีและวัฒนธรรมหลักเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของคนงานก่อสร้างและเพื่อนบ้าน ส่วนคนงานก่อสร้างที่อพยพมาจากชนบทและเข้าพักอาศัยรวมกันในพื้นที่ก่อสร้าง เพื่อนบ้านก็คือเพื่อนในกลุ่มอาชีพนั่นเอง ซึ่งเสมือนความสัมพันธ์เชิงซ้อนมีมากขึ้น

การปรับตัวด้านเศรษฐกิจใน เรื่องรายได้ของคนงานก่อสร้าง คนงานก่อสร้างเป็นกลุ่มอาชีพที่ไม่ต้องใช้ทักษะฝีมือมากนักในการทำงาน จึงทำให้รายได้ค่อนข้างอยู่ในระดับต่ำมาก คนงานที่ต้องการรายได้เพิ่มก็จำเป็นต้องเรียนรู้งานเพื่อเพิ่มทักษะให้กับตนเองมากขึ้น โดยการถามผู้รู้ ครูพี่ล็กจำ และฝึกทำ เพื่อการมีรายได้เพิ่มขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการผลิตและบริโภคอาหารบางส่วน ซึ่งแต่ก่อนหาวัตถุดิบได้ตามพื้นที่บ้าน และปรุงเองแต่เมื่อมาอยู่ในเมือง ที่บริเวณงานไม่เหมาะสมต่อการปลูกพืชผักสวนครัว และเวลาในการหาจับสัตว์น้ำมีจำกัด คนงานก็ใช้วิธีออกหาปลาในวันหยุดงาน หรือการใช้เครื่องมือลงขาย ทอดแห ในช่วงก่อนเวลางานกรณีที่มิแหล่งน้ำใกล้ที่ทำงาน หรือหากที่ทำงานอยู่ไม่ไกลจากบ้านมากนักก็กลับบ้านเพื่อนำ อาหารแห้งจากที่บ้านมาตุ๋นไว้ และใช้การเฉลี่ยรายได้ของสมาชิกในครอบครัวไว้เป็นเงินกองกลางเพื่อเป็นค่าอาหาร ที่นับเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อสู้กับสภาพเศรษฐกิจของชุมชนเมือง

ในเรื่องของการใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย คนงานก่อสร้างไม่มีการปรับเปลี่ยนจากที่เคยใช้เครื่องแต่งกายที่ใช้ในไร่ นา เพราะสภาพการทำงานที่ไร่ นา และงานก่อสร้างในเมืองสภาพแวดล้อมของการทำงานจะแวดล้อมไปด้วยฝุ่นละออง แสงแดด เช่นเดียวกัน และการซื้อหากยังใช้ตลาดนัด แผงลอย ที่มีราคาไม่แพงนัก ในราคาที่เหมาะสมกับรายได้ ในส่วนที่เปลี่ยนแปลงไปก็คือการที่ผู้หญิงเปลี่ยนจากใส่ผ้าถุงเป็นการใส่กางเกงแทนเพื่อการแต่งกายที่ทะมัดทะแมงเหมาะกับ

ลักษณะงานมากขึ้น แต่ก็มีคนงานบางคนที่ยังไม่มีการรับผิดชอบทางครอบครัว ที่หาซื้อเสื้อผ้า ยี่ห้อแบบคนเมืองไว้ใช้จากความคิดที่ต้องมองบุคลิกภาพการแต่งกายก่อนอื่น

การใช้เครื่องอุปโภค บริโภค และเครื่องอำนวยความสะดวกของคนงานก่อสร้าง โดยเฉพาะเครื่องอุปโภค บริโภค นั้น ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงจากที่เคยใช้เมื่อครั้งที่อยู่ชนบท ดังจะ เห็นได้จากการซื้อสินค้าประเภทเดียวกันแต่ใช้ได้หลายอย่าง เช่น การซื้อผงซักฟอกที่นอกจากจะ ใช้ทำความสะอาดเสื้อผ้าแล้ว ยังใช้ทำความสะอาดเครื่องครัวอื่นๆ ด้วย ส่วนการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้าจะใช้เฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า นับว่าเป็น การปรับการใช้อุปกรณ์เครื่องครัวตามสภาพสังคมเมืองที่อาคารบ้านเรือนไม่สะดวกต่อการใช้เตา ถ่านในการประกอบอาหารแต่จะมีเป็นส่วนน้อยบางครอบครัว ส่วนใหญ่จะใช้เตาแก๊สก่อสร้างที่ หาได้ในที่ทำงานมาเป็นเชื้อเพลิงหุงต้มอาหาร บางครอบครัวมีทีวีไว้ดูข่าวสารและละคร จะมี เพื่อนบ้านมาอาศัยดูด้วยหลังจากอาหารเย็น ซึ่งคนงานก่อสร้างจะไม่ค่อยสะสมเครื่องอำนวยความสะดวก เพราะยากต่อการขนย้ายเมื่อเวลาย้ายที่ทำงาน อย่างไรก็ตามการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ต่าง ๆ และการใช้จ่ายเพื่อการกินอยู่ คนงานก่อสร้างต้องมีการจัดสรรให้สอดคล้องกับรายได้เพื่อความอยู่รอดในสังคมเมือง

การใช้บริการในการรักษาพยาบาลของคนงานก่อสร้าง ในส่วนของการทำงานคนงาน ก่อสร้างไม่มีการทำประกันสังคม เมื่อต้องประสบอุบัติเหตุจนไม่สามารถทำงานจะได้รับการช่วยเหลือจากผู้รับเหมาในเรื่องค่าใช้จ่ายการรักษา โดยไม่มีกำหนดว่าจะเป็นโรงพยาบาลรัฐหรือเอกชน อาศัยที่อยู่ใกล้ที่ทำงานมากที่สุด นอกจากการช่วยเหลือให้กับคนงานแล้วยังช่วยเหลือคนใน ครอบครัวของคนงานด้วยในด้านของการอำนวยความสะดวกในการเข้ารับการรักษาแต่เรื่องของ ค่าใช้จ่ายต้องจัดการเอง ในขณะที่เดียวกันคนงานก่อสร้างใช้เงินจากรายได้ส่วนหนึ่งเพื่อทำบัตร ประกันสุขภาพที่บริการโดยรัฐให้กับครอบครัว ที่นับเป็นการดูแลสุขภาพของตนเองและ ครอบครัวที่เป็นระบบขึ้นและภายใต้ความคิดของการให้สวัสดิการแก่ชีวิตและครอบครัวตามระบบ ของคนเมืองมากขึ้น

การประหยัดและออมของคนงานก่อสร้าง คนงานก่อสร้างมีความจำเป็นต้องเดินทางเข้า เมืองเพื่อหางานทำ บางส่วนทำเนื่องจากเป็นฤดูกาลว่างจากการทำนา การเข้ามาทำงานในเมือง

เป็นอาชีพสำรองจากอาชีพหลักในภาคเกษตรกรรม การประหยัดของคนงานประเภทนี้เป็นในรูปของการนำรายได้จากการเป็นคนงานก่อสร้างซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงเพื่อการลงทุนในอาชีพหลักของตนเองทางหนึ่ง และคนงานทั้งที่ทำงานก่อสร้างเป็นหลัก และรอง มีลักษณะของการออมโดยการนำรายได้เป็นค่าบัตรสุขภาพเพื่อการดูแลรักษาพยาบาลตนเองและครอบครัวด้านหนึ่ง ที่นับว่าเป็นการออมในรูปของการหมุนเวียนทุนเพื่อเกิดรายได้เพิ่มขึ้น และการให้สวัสดิการแก่ชีวิตตนเองและครอบครัวที่ต้องรับผิดชอบ

การเรียนรู้ของคนงานก่อสร้างที่ต้องปรับก็คือ คนงานมีความจำเป็นต้องเรียนรู้งานที่ใช้ทักษะฝีมือมากขึ้น เพื่อการมีรายได้เพิ่ม ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับผู้ที่สนใจและต้องการความก้าวหน้าทางอาชีพ แต่ที่ทุกคนต้องได้รับในเรื่องของการเรียนรู้ก็คือ การเรียนรู้ในสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และการต้องสัมพันธ์กับหัวหน้าคนงานและคนคุมงานซึ่งมีผลต่อรายได้และความมั่นคงในอาชีพของตนเอง โดยวิธีของการเรียนรู้นั้น เป็นลักษณะครูพักลักจำ นำไปปฏิบัติ การกล่อมเกลตาของครอบครัว การปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง และการเรียนรู้กฎเกณฑ์ในการปฏิบัติงานที่เป็นรูปแบบของการจ้างงานที่มีผู้ควบคุม ในส่วนของการปรับตัวในเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อการต่อรองทางอาชีพนั้น ไม่มีให้พบเห็น แต่จะเป็นลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อการอยู่รอด และการสร้างความอบอุ่นใจของครอบครัวและเครือญาติในการเข้ามาทำงานในเมืองมากกว่า

กลุ่มอาชีพคนถือสามล้อรับจ้าง

ลุงดี อายุ 62 ปี ภูมิลำเนาอยู่พิษณุโลก ลุงดี เล่าเรื่องของตนเองว่า “เป็นคนพิษณุโลก โดยกำเนิด มีเชื้อสายคนจีน บ้านอยู่ในตัวเมืองพิษณุโลกมาตลอดไม่เคยย้ายไปอยู่ที่อื่น พ่อ กับ แม่ เป็นพ่อค้า แม่ค้า ส่งลุงเรียนมาตลอดถึง ม.ศ. 3 โรงเรียนสันหมื่น สมัยก่อนเรียนแค่นี้ก็นับว่ามากแล้ว พอจบ 3 ก็มาถือสามล้อช่วยทางบ้าน 2-3 ปี เพื่อนมาชวนไปขับรถบรรทุกไม้ ก็ไปขับอยู่หลายปีเหมือนกัน เบื่อเลยลาออกเพราะระเบียบมันมาก เลยกลับมาถือสามล้อเหมือนเดิม ปัจจุบันซื้อที่ได้ 2 ไร่ หลังโรงพยาบาลพุทธชินราช ปลูกบ้านให้ลูก อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน เขามีอาชีพขับรถรับส่งนักเรียน มีครอบครัวทั้งหมด บ้านลุงแยกกับพวกเขาแต่ก็อยู่ในบริเวณเดียวกัน นั่นแหละ แม่เขาเสียชีวิตไปแล้ว จากที่ลุงเคยเรียนโรงเรียนจีนมาก่อนก็มีส่วนช่วยในเรื่องของอาชีพสามล้อเหมือนกัน เพราะบางวันพบผู้โดยสารต่างประเทศที่พูดภาษาจีน เวลาลุงส่งภาษากับ

เขาก็จะได้เงินพิเศษเพิ่มบ้าง แต่ก็ไม่บ่อยนัก ก็ดีเหมือนกันเราจะได้ไม่ลืมที่เรียนมาเพราะปัจจุบันถูก ๆ ก็พูดไม่ได้หรือก็ไม่เคยส่งภาษาให้กัน ถ้านับรายได้ของการถือสามล้อกับที่เคยขับรถบรรทุก ขับรถบรรทุกไม่ก็ต้องได้ค่าแรงสูงกว่าอยู่แล้ว แต่คืออย่างที่บอก มันไม่อิสระ และก็ต้องเสี่ยงด้านตำรวจ เคยถูกจับหลายครั้ง บริษัทเค้าก็ไปเอาออกมา แต่ก็เบ้อเลย ลาออก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 มาถึง 30 ปีแล้ว ถือสามล้ออย่างเดียวมาตลอดไม่เคยไปทำอย่างอื่นเลย รายได้ต่อวันก็ประมาณ 100 – 150 บาท บางวันโชคดีรับชาวต่างประเทศก็จะได้ 200 – 300 บาท แล้วแต่เขาจะให้ ส่วนมากก็พาไปสถานที่ท่องเที่ยว สามล้อบางคนเห็นเราได้รับ นักท่องเที่ยวก็คิดว่าสบายแล้ววันนั้นเราคงจะกลับบ้านพักผ่อน แต่เราก็หาไปเรื่อย ๆ เพราะเราไม่ได้โชคดีทุกวัน บางคนพอได้รับนักท่องเที่ยวสักเที่ยว ก็หยุดกินเหล้า กลับบ้านไปเลย อาชีพอย่างนี้ขยันก็ได้มาก ส่วนมากจะเป็นคนหนุ่ม ๆ ที่พอได้เงินแล้วหยุดไม่ติดต่อบางคนหาได้ก็ไม่ถึงลูกถึงเมียกินเองหมด ไม่มีความรับผิดชอบ ยิ่งอาชีพนี้มันอิสระกว่าอาชีพอื่นด้วย เป็นนาย ตัวเอง อยากพักตอนไหนก็ได้ พวกที่ถืออยู่เดี๋ยวนี้มันเคยไปทำงานอย่างอื่นกันมาแล้วทั้งนั้น เช่น ก่อสร้างบ้าง รับจ้างบ้าง สุดท้ายก็กลับมาถือสามล้อที่รายได้พอ ๆ กันและรายได้บางวันก็มากกว่า การถือสามล้อต้องตื่นตั้งแต่ตีสาม เพราะช่วงนี้จะมีแม่ค้า พ่อค้า ออกไปขายของตลาดกันมาก เราจะได้ผู้โดยสารจนถึง 08.00 น. บางครั้งก็รับ – ส่งนักเรียน จากนั้นก็พักผ่อน บางคนออกสายก็จะไม่ค่อยได้มันขึ้นอยู่กับความขยันเหมือนกัน ลุงเองจะมีลูกค้าประจำที่จะรับส่งโดยมีเวลานัดว่าจะรับ ส่งตอนไหน ค่าจ้างแล้วแต่เขาจะให้ เราต้องซื่อสัตย์ต่อผู้โดยสาร ไม่อย่างนั้นเค้าจะหันไปใช้บริการอย่างอื่น เช่น รถยนต์สามล้อ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง ที่เค้ายังใช้บริการสามล้ออยู่เพราะว่าราคาถูก เราต้องซื่อสัตย์ต่อผู้โดยสาร เวลาคิดค่าโดยสารจะไม่คิดเป็นรายคน จะคิดแบบเหมาเที่ยว ขึ้น 2 คน ก็ 15 บาท ถ้าไกลก็ 20 บาท ขึ้น 3 คนก็ราคานี้ แต่รถยนต์สามล้อเครื่องเวลาคิดค่าโดยสารจะคิดเป็นรายคน จึงทำให้ยังมีคนนิยมใช้บริการอยู่เพราะถูกกว่า...” ในส่วนของความสัมพันธ์กับครอบครัวลุงดีเล่าว่า “...ลูก ๆ ไม่ได้ถือสามล้อ ทำงานเป็นคนขับรถรับส่งนักเรียนลูกจ้าง จะปลูกบ้านอยู่บริเวณเดียวกัน แต่ไม่ค่อยเจอกันเพราะบางวันเราเข้าบ้าน เค้าก็นอนกันแล้ว เราตื่นแต่ตีสาม เค้ายังไม่ตื่น ลูกก็บอกให้เลิกถือสามล้อได้แล้ว แต่เราหยุดไม่ได้ ยังมีแรงหาเงินใช้เองได้ ก็ยังอยากทำต่อไม่ค่อยได้คุยกันเพราะงานของเราเค้าไม่ตรงกันและงานคนละอย่าง แต่พวกเขา ก็จะผลัดกันซื้อกับข้าวมาไว้ให้ นาน ๆ ถึงจะได้คุยกันก็จะเตือนกันเรื่องการกินอยู่ สอนให้ลูกรู้จักประหยัด...” สำหรับพวกถือสามล้อด้วยกันนั้น ลุงดีบอกว่า “...จะรู้จักกับคนรุ่นเก่า ๆ บางคนยังถืออยู่บางคนก็

เลิกกันไปแล้ว พวกรุ่นใหม่ ๆ ไม่ค่อยรู้จัก สามล้อที่พิษณุโลก มีประมาณ 3,000 คัน มาจาก พิจิตร นครสวรรค์ สุโขทัย อุตรดิตถ์ พวกนี้พากันมา มาได้ครอบครัวที่นี้ก็ไม่กลับบ้าน บางคน เก็บเงินเก่งก็ซื้อสามล้อไว้ให้เค้าเช่า เดือนนี้สบายแล้วเก็บค่าเช่าอย่างเดียว พวก สามล้อที่อยู่รวม กัน บางพวกก็กินเหล้า บางพวกก็เล่นการพนัน ใครไม่สนใจก็พักผ่อน หยอกเย้ากันเล่นบ้าง พอถึงคิวรับผู้โดยสารก็ไปแล้วก็กลับมารวมกันใหม่ บางคนเราก็อยเคืองเรื่องกินเหล้า เพราะไม่ ค่อยได้ผู้โดยสาร เค้าก็กลัวจะพาเค้าไปกว่าที่ไหน เดือนแล้วแต่ก็ยังกินอยู่ ก็ต้องดูบางคนเดือนได้ บางคนเดือนไม่ได้ อีกอย่างเราก็มั้ไรคนรุ่นเค้าพูดมากก็ไม่ได้ เลยทำให้ไม่ค่อยรู้จักสูงส่งกับพวก รุ่นใหม่ ๆ เท่าไร บางคนมาจากที่อื่น ถูกอุกคอกันก็ไปพักด้วยกัน ยืมเงินกันใช้บ้าง ยืมรถถีบหา เงินกันบ้าง กลุ่มนี้จะไม่ค่อยมีความรับผิดชอบและภาระต่อครอบครัว...” เกี่ยวกับความสัมพันธ์ กับคนต่างชนชั้น ลูกดีเล่าว่า “...เป็นความสัมพันธ์ที่ดีและไม่ดี ที่ดีก็เช่นเป็นรถช่วยเค้าหาเสียง เวลาเลือกตั้ง เค้าก็จะให้ค่าจ้าง ส่วนที่ไม่ดีก็จะเป็นเรื่องของการทำผิดกฎจราจร จนถูกตำรวจจับ เค้าจับจนเค้าเบื่อแล้วพวกสามล้อเนี่ย บางครั้งก็ชวนผู้โดยสารคุยด้วย หรือเค้าชวนเราคุย ตรงนี้จะ ทำให้ได้ค่าจ้างสูงขึ้น บางคนไม่คุยก็ได้เท่านั้น กับเพื่อนบ้านก็มีบ้างที่ทักทายกัน เพราะอยู่ใกล้ ๆ กัน แต่ก็ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับมากนัก พวกสามล้อจะไม่ค่อยยุ่งกับคนอื่น ๆ นอกจากพวกเดียวกัน พวกที่มาจากที่อื่นไม่มีที่พักอาศัยก็จะนอนตามตลาด สถานีรถไฟ วัด เพราะไม่มีเงินค่าเช่าบ้าน จะกินนอนบนรถ ใต้เบาะรถจะมีเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เวลาอาบน้ำก็จะอาศัย ล้างสาธารณะ แม่น้ำ วัด แล้วแต่จะอาศัยบริเวณไหน พักผ่อน อีกอย่างอาชีพเราต้องออกรถแต่มืด กลับเข้าที่พัก ก็มืดค่ำ...” เรื่องรายได้ ลูกดีพูดว่า “...รายได้ต่อวันประมาณ 100 – 150 บาท ก็อยู่ได้เพราะไม่ ต้องใช้จ่ายอะไร ลูก ๆ โต มีงานทำหมดแล้ว แต่ก็ขึ้นอยู่กับความขยันของตัวเองเพราะถ้าขยันก็จะ ได้มาก บางคนพอได้สัก 40 – 50 บาท ก็เลิกแล้ว เวลาที่เหลือเราก็มองหาของเราไปเรื่อย ๆ จนหมด เวลาของเรา เราก็ต้องแข่งกับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง รถสองแถวบ้าง เราจึงต้องซื้อสัตว์ต่อลูกค้า ของเรา สามล้อส่วนใหญ่ เคยมีครอบครัวกันมาแล้วทั้งนั้น แต่มันไม่มีความรับผิดชอบ ก็เลิกกันไป หาได้ก็กินคนเดียว ไม่มีก็ขอยืมเค้า ขนาดเราใช้จ่ายอย่างประหยัด บางเดือนยังไม่พอใช้ เพราะรายได้แต่ละวันมันไม่แน่นอน บางวันก็ได้ดี บางวันก็ได้ไม่ดี...” สำหรับเรื่องการบริโภค อาหาร นั้นจากการเล่าของลูกดีได้ความว่า “...สามล้อจะมีร้านอาหารประจำเค้าจะขายในราคา ถูกเพราะคุ้นเคยกันบางทีเค้าจ้างไปซื้อของบ้าง ใช้จ่ายของบ้างก็ช่วยเค้า ถ้าเป็นแม่ค้าตลาดก็จะขาย ของให้ถูก ๆ สามล้อส่วนใหญ่จะมีร้านประจำ แล้วก็แนะนำกันไปซื้อ พวกนี้จะไม่ซื้อของแพงกิน

บางคนก็เก็บซ่อนไม่ให้เมียรู้ แอบเอาไว้กินเหล้า บางคนก็หาเพื่อลูกเพื่อเมีย พวกนี้จะหาซื้ออาหาร ได้ถูกเพราะเค้าสงสาร อีกอย่างก็ชอบช่วยเหลือ เห็นใครขอกของหนัก หรือให้ช่วยยกของจะทำให้ การช่วยเหลือทำให้เค้าสงสาร เค้าจะให้เงินบ้าง ให้อาหารบ้าง ช่วยลดรายจ่ายไปได้มากเหมือนกัน เสื้อผ้าที่ใส่ไม่ค่อยได้ซื้อแต่จะได้รับการบริจาค จากคนในตลาดบ้าง จากนักการเมืองเวลาหาเสียง บ้าง จากฝาเครื่องคัมบังรูปร่างกาย เวลาซื้อกินกันเองบ้าง จากพ่อค้าแม่ค้าตลาดผักที่กินแล้วทิ้งผัก บ้าง แล้วนำไปแลกร้านขายยา...อีกอย่าง สามล้อต้องใส่เสื้อผ้าเก่า ๆ ผู้โดยสารเห็นจะได้สงสาร ถ้าใส่เสื้อผ้าดี ๆ ก็ไม่มีใครขึ้น แต่ที่จริงก็ไม่มีเสื้อผ้าดี ๆ ใส่ เพราะ สามล้อไม่มีฐานะที่จะต้องใส่ เสื้อผ้าดี ๆ ไปทำ เสื้อผ้าที่ได้จากการให้ของคนอื่น สามล้อจะไม่ถือสาว่าเป็นเสื้อผ้าของใคร ใคร ให้ก็เอามา..."

เกี่ยวกับการใช้เครื่องใช้ประจำวันและเครื่องอำนวยความสะดวกนั้น ลุงตี๋ บอกว่า "...สามล้อบางคนทำตัวไม่ดีก็เลิกกับครอบครัวมาอยู่กับเพื่อน ๆ แต่ก็มีพวกเครื่องใช้ที่จำเป็นอยู่ได้ เบาะที่นั่งผู้โดยสาร จะเป็นพวกซ้อน ยาสีฟัน สบู่ แปรง เอาไว้ใช้ พวกแปรง ยาสีฟัน ต้องใช้ ส่วนสบู่ก็จะซื้อบ้าง หรือไม่ก็เอาผาขวดเครื่องดื่มยาชูกำลังไปแลก เพราะจะได้ราคาถูก พวกนี้จะ ใช้ของถูก ๆ พวกเครื่องใช้อื่น ๆ ไม่ใช่กัน ไม่เหมือนกับสามล้อที่เค้ามีครอบครัว คนที่มีครอบครัว ก็จะเก็บสะสมหาสิ่งอำนวยความสะดวกมาใช้ พวกเครื่องซักผ้า ตู้เย็น ทีวี วิหุ แต่คนใน ครอบครัวต้องช่วยกันหามา ถ้าพึ่งถืบสามล้อคนเดียวไม่ไหว ที่บ้านลุงไม่มี เอาไว้บ้านลูก เพราะ กว่าจะได้กลับเข้าบ้านก็ค่ำมืดแล้ว ไม่ค่อยได้ใช้...ส่วนการเหลือเก็บหรือไม่ รายได้ไม่มาก ถ้าไม่ รู้จักใช้ก็ไม่พอ บางคนกินเหล้าหมด เล่นการพนัน แต่พวกที่อายุมาก ๆ จะรู้จักประหยัด พวก หนุ่ม ๆ หาได้ก็กินเหล้า เล่นการพนัน พวกนี้ยังไม่รู้จักคิด สามล้อจะไม่มีใครเที่ยวกลางคืน พวก นี้มันรู้ บุหรี่ซองจะไม่ซื้อสูบ จะซื้อยาเส้นเอามามวนกับกระดาษหนังสือพิมพ์สูบ ก็ประหยัดไป ได้มาก ไอ้เรื่องเหลือเก็บเป็นต้วเงินก็ไม่ค่อยรู้ แต่สำหรับลุงก็ผ่อนที่ได้ 2 ไร่นี้แหละ..."

สำหรับการเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วรักษาพยาบาลตนเองและคนในครอบครัวอย่างไรรั้น ลุงตี๋บอกว่า "...สามล้อส่วนใหญ่จะไม่ค่อยเจ็บป่วย เพราะออกกำลังกายทุกวัน แต่ถ้าป่วยก็ได้รับการรักษา พยาบาลฟรีเพราะเค้าให้ทำบัตรสุขภาพเสียเงินเป็นรายปี ๆ ละ 500 บาท โดยโรงพยาบาลเค้าจะ ประกาศให้ไปทำบัตร ถ้าอายุเกิน 60 ปี เค้าให้ทำฟรี ไม่ต้องเสียเงิน บัตรประกันสุขภาพ รักษา มาได้ 1 ปีแล้ว สามล้อทำบัตรกันแทบทั้งนั้น มันแน่ที่ไหน วันนัี้ดี พรุ่งนี้อาจป่วยก็ได้ ทำบัตร ประกันสุขภาพประหยัดเงินด้วย ใช้ได้ทั้งครอบครัว..."

ลุงใจ อายุ 61 ปี ภูมิลำเนาเดิมเป็นชาวจังหวัดพิษณุโลก อาศัยอยู่ในเขตเมือง จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ไม่ได้เรียนต่อ เพราะฐานะทางบ้านยากจน ปัจจุบันยังอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ เคยประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นคนงานก่อสร้าง แต่เบื่อกับต้องทำงานตามคำสั่ง และไม่มีเวลาพักผ่อน เพื่อนเป็นสามล้อได้พุดคุยกันอยู่เรื่อย ๆ เคยลองถีบสามล้อได้รายได้ดีจึงยึดอาชีพถีบสามล้อมาได้ 30 ปีแล้ว รู้สึกว่าการถีบสามล้อนั้นใช้แรงงานน้อยกว่าเมื่อเป็นคนงานก่อสร้างและรับจ้างทั่วไป มีรายได้ต่อวันประมาณ 100 – 150 บาท จะจอดประจำหน้าโรงพยาบาลประจำจังหวัด ลุงใจเล่าว่า “...ที่บ้านจะอยู่รวมกัน เจอกันทุกวันไม่มีใครแยกตัวไปอยู่ที่อื่น จะเจอกันตอนเย็น กินข้าวก็กินรวมกัน ก็คุยกันตามประสาพ่อ แม่ ลูก แล้วก็แยกกันต่างคนก็ต่างพักผ่อนเอาแรงไปทำงานวันต่อไป แฟนลุงก็ทำขนมขายหน้าบ้าน และคอยดูแลเรื่องอาหารไว้ให้ทั้งลูกและของลุง ลูก ๆ ทำงานบริษัทเอกชน...” สำหรับคนอาชีพเดียวกัน ลุงใจบอกว่า “...รู้จักกันหมด แต่จะเลือกสนิทกับใครอยู่ที่เรา ก็ส่วนใหญ่คนอายุใกล้เคียงกันก็สนิทกัน รู้จักกันมานาน พวกรุ่นใหม่มายกอยู่ด้วยเมื่อก่อนสามล้อแถวนี้มีไม่กี่คัน พวกกินเหล้าก็รวมกลุ่มกัน พวกนี้อายุยังน้อยยังไม่คิดอะไร...” ในส่วนของคนต่างอาชีพและสามล้อได้ฟังพาอาศัยนั้น ลุงใจบอกว่า “...ส่วนมากก็จะเป็นตำรวจเพราะสามล้อชอบทำผิดกฎจราจร ต้องใช้ทางลัดรับ – ส่ง ผู้โดยสารไม่อย่างนั้นก็ไม่ทันคันอื่นเค้า บางเส้นทางจะให้รถเดินทางเดียว แต่สามล้อชอบย้อนศร ก็จะถูกจับมาตักเตือนจนคุ้นเคย เคี้ยวนี้ตำรวจเขาจะใช้วิธีเป่านกหวีดไล่ บางคนทำผิดบ่อย ถูกจับอยู่เรื่อย ๆ ก็จะวนเวียนแถวโรงพัก ชื่อของฝากไปให้ตำรวจ แต่เค้าก็ไม่รับให้เอาไว้กินเอง...สำหรับเพื่อนบ้านนะเหอ ต่างคนต่างทำมาหากิน เพราะรายได้มันไม่แน่นอน บางวันได้มากก็กลับเข้าบ้านเร็วหน่อย บางวันได้น้อยก็เข้าบ้านมืดหน่อย คนแถวบ้านก็ไม่ค่อยได้คุยกับใคร ระดับมันพอ ๆ กันแล้วมันก็ไม่มีเรื่องอะไรที่ต้องคุยกันด้วย มันเหมือนต่างคนต่างอยู่ นอกจากมีเรื่องที่ต้องช่วยกันทำ แถวบ้าน ก็จะออกมาช่วยกัน แต่มันก็ไม่บ่อยนัก นาน ๆ ครั้ง ป้าเขาจะได้พุดคุยบ่อยกว่าลุงเพราะเขาอยู่กับบ้าน จะรู้ความเป็นไปของเพื่อนบ้านก็ตรงป้าเขาเล่าให้ฟังนั่นแหละ แต่แถวบ้านก็ทำงานปากกัดตีนถีบกันทั้งนั้น จะว่าเหมือนที่เขาอยู่แออัดกันก็ได้...” เรื่องรายได้ลุงใจบอกว่า “...แต่ละวันไม่แน่นอน บางวันก็ได้มากบ้าง อย่างไม่ได้เลยก็ประมาณ 80 – 100 บาท แต่ที่หน้าโรงพยาบาลจะมีการจัดคิวให้ จะมีรายได้ทุกวันจะมากจะน้อยเท่านั้น พวกที่ถีบไปเรื่อย ๆ ก็จะได้บ้าง พวกนี้จะไม่ค่อยอยู่รวมกลุ่ม หาผู้โดยสารเอง เรื่องอาหารการกิน ก็มีป้าคอยทำให้ ก็ซื้อเนื้อไก่ หมู ผักสด จากร้านข้างบ้านบ้าง บริเวณบ้านก็ปลูกกระเพรา โหระพา พริก ไว้บ้าง ป้าจะทำ

แล้วในตอนเช้าหลังจากลงไปรับผู้โดยสารขาประจำเรียบร้อยแล้วแม่ค้าข้าวแกงหน้าโรงพยาบาล ก็จะกลับมากินข้าวบ้านและใส่แอบข้าวพวกไปกินตอนกลางวันอีก บางครั้งก็ไปซื้อกับข้าวที่ร้านแม่ค้าที่รับส่งเค้า ก็จะได้ราคาถูกเพราะพึ่งพาอาศัยกันอยู่ เขามีอะไรทำ ก็ช่วยเขาบ้างไม่นิ่งดูขาย บางครั้งเขาก็ให้กินเอง เรื่องเสื้อผ้าก็ได้รับบริจาคทั่ว ๆ ไป เช่น ร้านค้าเขามีของที่แลกกับบริษัทเครื่องคั้มไวย์อะ บางทีไม่มีคนนำผ้ามาแลก เขาเหลืออยู่ รู้จักกันเขาก็ให้เสื้อยืดบ้าง หมวกบ้าง ที่เราซื้อกินเองแล้วนำผ้าไปแลกก็มี ถึงเทศกาลเลือกตั้งก็จะมีจากพวกหาเสียงนำมาแจกบ้าง ก็ดีเนื้อผ้าก็ดี ๆ ทั้งนั้น เราไม่ต้องซื้อหา ยังเหลือกลับไปฝากป้า ฝากลูกได้ด้วย บางครั้งเขาให้เยอะเลย...” เรื่องเครื่องใช้ประจำวันและเรื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ลูกใจบอกว่า “...ก็มีนะ ตู้เย็น พัดลม โทรทัศน์ วิทยุ ทีวีสีพอนส่ง อย่างที่บ้านเวลาจะซื้อ ต้องเปรียบเทียบราคากัน ถ้าแพงก็ไม่ซื้อ ต้องราคาเท่ากันจะเลือกซื้อของที่ยังไม่เคยใช้ตามโฆษณา เช่น เครื่องคั้มซูกำลัง ปกติราคา 10 บาท ถ้ามีราคาถูกกว่าก็จะเลือกซื้อที่ถูกกว่า ถ้าออกมาใหม่ราคาสูงกว่า ก็จะเลือกซื้อที่ราคาปกติที่เคยใช้ เรื่องเครื่องใช้ไฟฟ้าที่บ้านจะช่วยกันผ่อน ลูกบ้าง เราบ้าง...” การใช้บริการรักษาพยาบาล ลูกใจเล่าว่า “...ป่วยหนักไม่ค่อยป่วย แต่ถ้าป่วยก็ใช้บริการแถวอนามัยใกล้บ้าน ขอยามาเก็บไว้ให้คนในบ้านบ้าง แต่เราต้องทำบัตรประกันสุขภาพปีละ 500 บาท ก็ดีเพราะเราไม่รู้จักเจ็บป่วยเมื่อไร แต่ลูกเองได้ทำฟรีแล้วเพราะอายุเกิน 60 ปี ก็จะมีป้าและลูก ๆ ที่ต้องทำบัตร ลูกเองไปใช้บริการมา 2 – 3 ครั้งแล้ว ปวดขา ปวดหลัง โรคคนแก่นั่นแหละ...” เรื่องของการประหยัด ลูกใจบอกว่า “...ประหยัดโดยไม่ซื้อของแพง ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น พอมีเงินเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นบ้าง ก็สอนลูก ๆ ให้รู้จักประหยัด บางครั้งเงินขาดมือก็ยืมลูกใช้บ้าง ลูกยืมเราใช้บ้าง ก็อยู่กันได้ไม่เดือดร้อน แต่ที่จะให้เก็บเป็นตัวแทนเงินจริง ๆ ไม่ค่อยมีหรอก บางครั้งพอมียังก็มีเรื่องต้องใช้ เอาออกมาใช้อีกแล้ว...”

ป้าไล อายุ 54 ปี ภูมิลำเนาเป็นชาวจังหวัดอุดรธานี สามีเป็นชาวพิษณุโลก พบกันตอนป้าไลมาทำงานก่อสร้าง เลยอยู่กับสามีและครอบครัวของสามีโดยเช่าที่ปลูกบ้านรายปี ๆ ละ 1,200 บาท อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ พ่อ สามี และลูก ลูกไม่ได้สืบสามล้อแต่ทำงานเป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน ป้าไลเองจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 3 อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เคยทำงานเป็นคนงานก่อสร้างและคนรับใช้อยู่หลายปีก่อนมาพบกับสามีและยึดอาชีพถีบสามล้อโดยพ่อสามีชวน ปัจจุบันถีบมา 30 ปีแล้ว จากที่พ่อสามีชวน ลองถีบดูเห็นว่ารายได้ได้เรื่อย ๆ เป็น

อิสระ ไม่มีนายจ้างเลยยึดเป็นอาชีพ ที่บ้านจะติดกัน 3 คน พ่อ สามี และตัวป่าเอง ตื่นเช้ามาก็มาเข้าคิวหน้าโรงพยาบาล พ่อสามีของป่าติดมานาน เลยได้รับเลือกจากพวกในกลุ่มให้เป็นตัวแทนเวลาไปประชุม และจัดคิวให้กับพวกในกลุ่ม การออกมาติดสามล้อของครอบครัวป่าโล ๆ เล่าว่า “...คนในบ้านก็พบกันตามปกติเพราะเราจะมีเวลาออกและกลับเข้าบ้านเป็นประจำทุกวัน แต่จะออกก่อนลูก ๆ เขาไปทำงานและกลับหลังเขาหน่อย ก็จะมีโอกาสพูดคุยกันตามปกติ ในบ้านจะแบ่งส่วนความรับผิดชอบกัน ค่าใช้จ่ายในบ้านจะช่วยกันออก บางครั้งขาดมือก็ยืมกันใช้ ลูกยืมเราบ้าง เรายืมลูกบ้าง อาหารก็กินเหมือนกันทั่ว ๆ ไป ที่บ้านจะทำกินกันเฉพาะตอนเช้า ลูกจะลูกมาทำให้ เรา 3 คนที่จะต้องออกไปติดรถก็จะกินกันก่อน แล้วเรื่องอาหารกลางวันก็เตรียมเฉพาะข้าวไป กับข้าวซื้อเค้า ต่างคนต่างมีติดรถตัวเองไป แต่เราจะซื้อได้ในราคาถูกกว่าคนอื่น เช่นกับข้าวคนอื่นซื้อถุงละ 15 บาท สามล้อจะซื้อได้ 10 บาท ของแพงจะไม่ซื้อกิน อีกอย่างร้านที่เราจะซื้อเราก็จะเลือกที่เราคุ้นเคย ส่วนใหญ่พวกสามล้อจะรู้จักกัน ก็อุดหนุนกันทุกวัน เครื่องดื่มชูกำลังบ้าง ขนมบ้าง หลายคน ทุกวันก็หลายเงิน ผลัดกันซื้อ และมีอะไรก็ช่วยกันทำ ไม่นิ่งดูคาบ บางครั้งก็ช่วยเหลืองาน ล้างจาน ยกของกันไปตามที่เห็นว่าน่าช่วย...” กับคนติดสามล้อด้วยกันป่าโลเล่าว่า “...จะรู้จักและสนิทสนมกับคนเก่า ๆ กับพวกหนุ่ม ๆ ก็รู้จักแต่ไม่อยากสนิทด้วยเพราะชอบยืมเงินกินเหล้า พวกหนุ่ม ๆ มันไม่ค่อยจะมีความรับผิดชอบต่อ ครอบครัว หาได้เท่าไรกินหมด บางคนมีครอบครัวก็ทิ้งมาอยู่กับเพื่อน เค้ามีที่ให้ทำมาหากินก็ ไม่เอา หนีมาติดสามล้อ ไอ้คนใส่กางเกงแดงได้เมียดี เค้าให้ไปทำไร่ที่จังหวัดแพร่ มันยังหนีมาติดสามล้อ...เรื่องตลกเตือนกันก็มีบ้าง บางคนที่เราเห็นว่าเตือนกันได้ และดูว่านับถือเชื่อฟังเราดี กับคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่อาชีพเดียวกับเรา ก็มีลูกค้า ที่เราพอจะคุยกับเขาได้บ้าง สำหรับที่ไว้พึ่งพาอาศัยกันก็ แม้คำที่เขาขึ้นรถประจำของเราและเราซื้อของเขากินประจำนั่นแหละ อีกส่วนที่ สามล้อพึ่งพาก็ก็น่ารำคาญนะ เพราะพวกเรบางทีก็ทำผิดกฎจราจรเสมอ ๆ ไม่อย่างนั้นก็ขับไม่ทันคันอื่นเขา ก็ต้องใช้ทางลัดบ้าง ตำรวจเขาก็ตื๊นนะ รู้ว่าถ้ามีเงินคงไม่มาติดสามล้อกัน จากที่เคยจับบ่อย ๆ บางทีก็ใช้เป่านกหวีดไล่อย่างเดียว แต่ก็อย่าทำบ่อย บางคนเขาจับไปจังกูกก็มี แต่ก็ปล่อยออกมา สามล้อจะมีคิวตามสถานที่ต่าง ๆ มีเสื้อคิวให้ใส่ ตำรวจเขาจะเป็นคนคอยคุมคิว จะได้ไม่มีปัญหา จะรู้ว่าใครอยู่คิวไหน เช่น หน้าโรงพยาบาลใช้เสื้อคิวสีอะไร หน้าธนาคารใช้เสื้อคิวสีอะไร หน้าขนส่งใช้เสื้อคิวสีอะไร ยิ่งเดี๋ยวนี้รถเยอะ แต่ละคิวมีรถมากคันเลย บางคนก็ขับอิสระ ก็ดีทำให้รู้จักกับเจ้าหน้าที่บางคนที่เคยพบกันบ่อย ๆ เวลาเขาขอให้เราช่วยอะไรก็ช่วย ๆ กัน เพราะเราเองก็ได้อาศัยเขาบ้าง

บางครั้ง ในแต่ละปีจะมีการจัดอบรมผู้ให้บริการสามล้อ จะมีทั้งการอบรมภาษาต่างประเทศที่ใช้สำหรับรับแขก การอบรมหลักการจราจร การให้ความรู้เรื่องการป้องกันโรคเอดส์ ก็อยู่ที่ว่าใครจะต้องการเข้าอบรม เพราะกลุ่มหลัก ๆ เขาจะอบรมให้กับพวกสามล้อทัวร์ แต่เราก็สามารถเข้าฟังได้ตามที่เราสนใจ ส่วนใหญ่ป้าจะเข้าฟังเรื่องกฎจราจร มารยาทการให้บริการมากกว่า จะมีหน่วยงานต่าง ๆ มาเป็นคนอบรมให้ โดยจังหวัดเป็นผู้จัด บางครั้งก็จัดร่วมกับโรงแรม สำหรับพ่อสามี จะเป็นตัวแทนเวลาประชุมกับผู้ว่าราชการจังหวัด พ่อจะได้รู้ระเบียบคำสั่งของทางการ ส่วนมากก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจราจร การลักเล่ห์ขโมยน้อย อย่าทำให้คนอื่นเดือดร้อน เมื่อพ่อไปประชุมมาก็จะเรียกพรรคพวกกันพูดคุยเพื่อถ่ายทอด... กับเพื่อนบ้าน ป้าไฉเล่าว่า "...ตอนเข้ามาอยู่ใหม่ ๆ ไม่มีที่หลัง เคียวนั่นคนอพยพเข้ามามาก ป้าอยู่มา 30 ปีแล้ว สภาพมันก็ต่างคนต่างอยู่ เพราะมันไม่รู้จักกันมาก่อน ลูก ๆ เราเมื่อเล็ก ๆ ก็ไปเล่นกับลูกบ้านอื่น มันก็เลยทำให้ผู้ใหญ่รู้จักกัน ก็เป็นเพื่อนบ้านกันไม่ใช่ญาติ จะให้สนิทกันมากก็ไม่ใช่ออย่างนั้น ทางการค้าก็เข้ามาจัดการเรื่องความสะอาด ขจัดขยะ แล้วก็มาแต่งตั้งหัวหน้ากลุ่มบ้านคอยเป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มเวลามีเรื่องที่ทางการแจ้งให้ทราบหัวหน้ากลุ่มก็จะมาบอกกลุ่มที่รับผิดชอบ ก็เลยทำให้รู้จักกัน ในส่วนประจำวันทุกวันก็ไม่ค่อยได้คุยกัน เพราะต่างคนต่างอาชีพและเวลากลับของแต่ละคนก็ไม่ตรงกัน ก็เลยไม่รู้จะคุยอะไรกัน..." รายได้ของป้าไฉเล่าว่า "...รายได้ขึ้นอยู่กับความโชคดียของแต่ละวัน บางวันก็ได้แต่เช้า บางวันเที่ยงแล้วยังไม่ได้สักเที่ยวก็มี ประมาณ 70 - 80 บาท แต่ที่บ้านก็ช่วยค่าใช้จ่ายกันก็เลยพอไปได้ สามล้อบางคนเคยมีรถเป็นของตนเอง มันขายกินหมด พวกนี้จะไม่เล่นการพนัน แต่จะกินเหล้า พ่อจะออกหาเงินก็ยืมเพื่อนผลักดันคนละเที่ยว พ่อได้แล้วก็จะหยุดเอาเงินมาซื้อเหล้ากินกัน พ่อเงินหมดก็ออกใหม่ รายได้แต่ละวันก็อย่างไม่ได้เลย 70 - 80 บาท วันไหนโชคดียังที่บอกก็ประมาณ 100 - 200 บาท ที่กลุ่มก็จะมีรถช่วยกันด้วย ทั้งที่มีการจัดคิวกันแล้วก็เออะ แต่บางครั้งเรามาตั้งแต่เช้าแล้วเราได้หลายเที่ยว บางคนเพิ่งออกมาแล้วยังต้องรอต่อคิว พวกเราก็จะหลีกเลี่ยงให้กันให้คนนั้นออกถัดคิวไปก่อน จะรู้ก็เพราะส่วนใหญ่ เวลาเจอกันจะถามไถ่กัน เช่น เป็นอย่างไร วันนี้ได้กี่เที่ยวแล้ว และสังเกตเขา หน้าตาคนมันปิดกันไม่ได้ หรือบางคนยังไม่ได้เที่ยวเลยหน้าตาจะแห้งเขียวແລະ ก็เอาไว้ฟังพาอาศัยกัน ที่เขาบ้างที่เราบ้างช่วย ๆ กันไป เรื่อง เสื้อผ้า ก็ได้รับบริจาคบ้าง ซื้อใส่บ้าง ที่ซื้อเองก็มี พวกเขาก็คงเอาไปให้ผ่อนถึงที่บ้าน ราคาไม่แพงหรอก ลูก ๆ ผ่อนเป็นรายเดือน ๆ ละ 40 บาท บ้าง 30 บาทบ้าง จะผ่อนสั้นผ่อนยาวแล้วแต่ราคาของผ้า ที่รับบริจาคมาก็จะคัดกันถ้าเก่า ๆ ก็เอาไว้ใส่ถึบสามล้อ ถ้า

ใหม่ ๆ ก็เอาไว้ใส่ไปไหนมาไหน พวกเราจะไม่ใช้ของแพงเพราะรายได้ไม่แน่นอน เรื่องเครื่องซักผ้า ตู้เย็น ทิว ก็มีที่บ้าน แต่ก็ใช่อีกยี่ห้อที่ไม่แพงนัก เมื่อลูก ๆ ทำงานถึงได้ช่วยกันผ่อน เอาไว้ใช้เพราะบางทีต้องรีบไม่มีเวลานั่งทำงานกันใช้เวลานาน ๆ อย่างสมัยก่อนหรอก ลูก ๆ เขาก็ทำงานของเขา ต่างคนก็ต่างมีงานอาศัยความสะดวกในบางเรื่องช่วยก็ประหยัดเวลาไปได้เยอะ แต่ก็ต้องช่วยกันไม่อย่างนั้นก็ไม่มีความเชื่อหรือ...” สำหรับการให้บริการรักษาพยาบาล ป้าโลบบอกว่า “...สามล้อจะทำบัตรประกันสุขภาพกันจากที่พ่อของสามีป้าไปร่วมประชุมมาเขาจะบอกว่ามีสวัสดิการอะไรให้ผู้มี รายได้น้อยบ้าง พอรู้กันก็เห็นส่วนใหญ่แทบทั้งนั้นทำบัตรประกันสุขภาพกัน โอ้พวกไม่ทำก็คือพวกอยู่คนเดียวไม่มีความรับผิดชอบนั้นแหละ 500 บาทต่อปี รักษาได้ทุกคนในบ้านที่มีชื่ออยู่ในสำเนาทะเบียนบ้าน ก็คิดที่ทางการเขาก็ยังเอาใจใส่ต่อคนรายได้น้อย หาวิธีการให้ได้มีความมั่นคงกับเขาบ้าง...เรื่องของการประหยัดก็จะเตือน ๆ สอน ๆ กัน ไม่ให้ใช้อะไรที่ไม่จำเป็นนั้นแหละ เช่น ไม่เล่นการพนัน ไม่กินเหล้า แต่ก็มีบ้างเรื่องเหล้า บางครั้งเขาเหนื่อยกันมากก็กินกันบ้างแต่ก็ไม่บ่อย และเป็นเหล้าที่ราคาไม่แพงนัก ถ้าขึ้นกินบ่อย ๆ ก็ไม่ไหว เดี่ยวเป็นหนี้เป็นสินเขาแย่เลย...”

น้ำสิน อายุ 43 ปี ภูมิลำเนาเดิมเป็นชาวจังหวัดนครสวรรค์ เป็นโสด มาอยู่กับญาติทำงานก่อสร้าง ได้รู้จักกับสามล้อคนหนึ่งจากร้านอาหาร ชวนให้มาถึบสามล้อ น้ำสินคิดอยู่นานเหมือนกัน พอลองถึบดู เห็นว่าได้เงินง่ายดี และไม่เหนื่อยมาก เหมือนทำงานก่อสร้าง เลยถึบเรื่อยมาได้ 7 - 8 ปีแล้ว น้ำสินพูดถึงการทำงานสามล้อถึบว่า “...ต้องตื่นแต่เช้า เพราะมีเวลารถไฟ รถทัวร์ เข้าก็ออกไปรอรับผู้โดยสาร พุดง่าย ๆ ก็เหมือนเพิ่มเวลาทำมาหากินให้ตัวเองนั้นแหละ ปัจจุบันน้ำเองจะออกประมาณ ติ 4 ครั้ง (04.30 น.) ไปรอหน้าสถานีรถไฟ ถ้าวันไหนออกเกือบตีห้า ก็ไปรอหน้าบริษัททัวร์ หรือแถว ๆ ขนส่งบ้าง แต่ถ้าเป็นเวลาปกติในตอนกลางวันจะจอดอยู่แถว ๆ หน้าโรงพยาบาล สามล้อจะมีเป็นกลุ่ม ๆ ตามที่ไปจอดรอรับผู้โดยสารกัน ก็จะคุ้นเคยกันในกลุ่ม บางคนก็ไม่เข้ากลุ่ม ไปหาที่จอดรอพักผ่อน เสร็จแล้วก็ถึบไปเรื่อย ๆ ส่วนดีก็คือบางคนก็เก็บของเก่า เช่น ถังกระดาด ขวดกระติ่งแดง กระป๋อง ไปส่งร้านค้าของเก่า มีรายได้เพิ่ม แต่ส่วนเสียก็คือ บางครั้งไปจอดรับผู้โดยสารทับคิวเขา ก็โดนรุมซ้อม แต่ส่วนใหญ่ก็จะรู้จักกันไม่ค่อยมีเหตุกันมาก แต่ละกลุ่มจะมีสามล้อรวมกันประมาณ 10 - 15 คัน จะมารวมกันหลังจากรับผู้โดยสารตอนเช้าแล้ว ใครคุ้นเคยตรงไหนก็จะไปรวมกันตรงนั้น ที่อื่นจะไม่ไป ถ้าเคยอยู่ตรง

ไหนก็จะอยู่ตรงนั้น กลุ่มอื่นก็มีที่รู้จักกัน แต่ก็ไม่ค่อยคุ้นกันเท่ากลุ่มเดียวกัน การจอด แรก ๆ ก็ลองกันดู พอคนอื่นเขาเห็นว่ามีคนขึ้นเยอะ ก็พากันมาจอดตาม เมื่อก่อนไม่มีรถมากเหมือนเดี๋ยวนี้ เดี่ยวนี้รถเยอะขึ้น มีคนมากขึ้น พอมารวมกันมาก ๆ ไม่มีผู้โดยสารขึ้นก็จับกลุ่มคุยกันบ้าง นอนหลับกันบ้าง กินเหล้ากันบ้าง เล่นการพนันกันบ้าง พอถึงเวลารับผู้โดยสารก็จะแยกย้ายกันไป แล้วก็มารวมกันใหม่หลังจากส่งผู้โดยสารเรียบร้อยแล้ว เป็นแบบนี้ทุกกลุ่ม เรื่องทะเลาะวิวาทกันก็มีบ้าง เพราะต่างคนต่างมาไม่ได้สติ บางคนก็คุยกันอยู่ดี ๆ พูดยาไม่ถูกหูกันก็ชกต่อยกันก็มี บางคนชวนเพื่อนกินเหล้าตั้งแต่เช้ายังไม่ได้ผู้โดยสารก็มี คนที่มีครอบครัวแล้วก็จะกลับบ้านหลังจากที่ออกรถกันได้เวลาพอสมควร ส่วนใหญ่ก็ 2 หุ่ พวกที่ไม่มีครอบครัวก็จะรวมกลุ่มกันกินเหล้าแล้วก็ตามไปพักด้วยกัน เช้าก็จะออกมาประจำที่ใครที่มัน กลุ่มนี้ก็ได้ย้ายไปไหน จอดที่นี้มาเกือบ 10 ปีแล้ว รายได้ต่อวันก็พออยู่ได้ โดยเฉพาะน้ำยังไม่มีการครอบครอง วันไหนขบมีแขกมากก็ประมาณ 150 - 200 บาท รายจ่ายก็ไม่มีอะไรมาก ก็ช่วยเหลือญาติ เรื่องค่าเช่าบ้านเป็นรายเดือน ๆ ละ 300 บาท ค่ากินอยู่ก็แบ่งกันออกเดือนละ 400 บาท บางครั้งเขาก็ซื้อเพิ่มบ้างเราบ้าง แต่เขาอยู่กันหลายคนกว่าเขาก็จะจ่ายมากกว่าเรา ลูก ๆ เขาก็ทำงานกันหมดแล้ว ทุกคนมีรายได้กันหมด เวลาทำกินก็ทำกินรวมกัน ส่วนใหญ่จะเป็นมือเย็น เพราะทุกคนจะอยู่กันพร้อมกินกันไปพูดคุยกันไป พ่อแม่ก็สอนลูกให้รู้จักประหยัด รู้จักระวังตัวเพราะอยู่ในเมือง แล้วก็เรื่องต่าง ๆ ทั่วไป น้ำเองก็อาศัยถ้าเป็นกับข้าวก็มือเช้า เย็น แต่ข้าวจะต้องเอาไปทุกมือ เย็นก็มากินรวมกันอยู่แล้ว กลางวันซื้อกับข้าวเอาเองร้านที่คุ้นกันราคาไม่แพง ร้านค้าที่สามล้อจะซื้อส่งเกตง่าย เป็นลักษณะเพิงหมาแหงน เวลาซื้อก็แกงถุง ผัดเผ็ด ถ้าทำเอาก็มี น้ำพริก ผักดัม ปลาอย่าง เก็บไว้กินได้นาน ๆ จะเอาแอบข้าวมัดไว้ใต้เบาะรถที่คนนั่งนั่นแหละไม่ถือหรอกเพราะไม่มีที่เก็บที่เหมาะสมกว่านั้นแล้ว กับเพื่อนบ้านก็ไม่ได้พบกันบ่อย เพราะเราต้องออกหากินแต่เช้า กลับมิด เขาเองก็ต้องทำมาหากินไม่ค่อยเจอกัน เรื่องเสื้อผ้าก็อาศัยเวลาเขามีการเลือกตั้ง จะได้เสื้อผ้าฟรี ๆ กับเจ้าบ้าง แต่ก็มีบ้างที่คนรู้จักกัน หรือถูกค้าที่เคยขึ้นกันอยู่หน้าของที่ครอบครองเขาไม่ใช้แล้วและยังพอใช้ได้มาให้ ก็ประหยัดไปได้ เรื่องเสื้อผ้าใส่ไปไหนมาไหนก็แบบเดียวกับที่เราใช้ดิบสามล่อนั่นแหละ การแต่งกายของเรามีผลกับอาชีพเหมือนกันนะ เพราะบางครั้ง คนเคยถามว่า ทำไมลูกค้าไม่ค่อยขึ้นรถ เราก็จะดูสภาพทั่วไป แล้วก็เตือนกัน บางคนแต่งกายสกปรก รถราไม่เคยทำความสะอาด กลิ่นเหล้าเหม็นตลอด ใครเขาจะขึ้น เป็นเราก็คงไม่ไว้ใจ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพวกไม่มีครอบครัว และติดเหล้า ไม่มีที่พักอาศัยเป็นหลักแหล่ง นอนและกินบนรถไปวัน ๆ บางคนเดือน

ไปก็ปรับปรุงตัวขึ้นบ้าง บางคนก็ไม่สนใจฟังแล้วก็ผ่านเลย ส่วนเรื่องเครื่องใช้ประจำวัน และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ก็เหมือนทั่ว ๆ ไป ตลาดเขาขายอะไรเราก็มีที่ซื้อใช้อย่างนั้น เช่น แป้ง สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน แป้ง แต่ของเราก็มีราคาไปอีกอย่าง เวลาใช้ก็ซื้อครั้งแล้วรอใช้งานกว่าจะหมดค่อยซื้อใหม่ ไม่ซื้อมาเก็บไว้นาน ๆ ส่วนเรื่องอำนวยความสะดวกก็ช่วยกันกับบ้านญาติซื้อรวมกัน ค่าไฟ ก็แบ่งกันออก แต่เขาอยู่กันหลายคนและมีเวลาใช้มากกว่าเรา เพราะเขารับจ้างขนของในตลาดผัก มีเวลาพักผ่อนมากกว่าเรา เขาเลยซื้อமாகอย่างกว่าเรา อีกอย่างเป็นบ้านเขาด้วย เราเองไม่คิดสะสมอะไรมากนัก ตัวคนเดียวด้วย อาศัยเพียงพอกับอยู่พอกินไปวัน ๆ ก็ใช้ได้แล้ว ถ้าเจ็บป่วยก็อาศัยหมออนามัยแถวบ้านเขา แต่ที่บ้านญาติเองเขาทำบัตรประกันสุขภาพกันเป็นรายปี ๆ ละ 500 บาท น้ำเองไม่ได้โอนชื่อในทะเบียนบ้านมาอยู่กับเขาเลยก็เลยไม่ได้ทำ อาศัยเจ็บป่วยก็เข้าอนามัยแถวบ้านที่เขาไม่คิดแพงนัก แต่จริงๆ ก็ไม่ค่อยป่วยหรอก เพราะได้ออกกำลังกายจากการถือสามล้อทุกวัน แต่ก็คิดไว้เหมือนกันว่าจะกลับไปทำบัตรประกันสุขภาพที่นครสวรรค์ เพราะซื้ออยู่ที่นั่น เอาไว้เผื่อแก่ตัวเกิดเจ็บป่วยขึ้นมาจะได้ไม่ต้องห่วงมากนัก...”

การปรับตัวของกลุ่มอาชีพคนถือสามล้อรับจ้าง

จากข้อมูล เห็นได้ว่า คนถือสามล้อรับจ้าง ได้ผ่านการประกอบอาชีพอื่นมาก่อน เช่น เป็นคนงานก่อสร้าง รับจ้างแบกหาม คนรับใช้ในบ้าน นับว่าเป็นกลุ่มอาชีพที่คุ้นเคยกับสภาพสังคมเมืองมากกว่าอาชีพอื่น ๆ การเปลี่ยนอาชีพเป็นการพิจารณาจากอาชีพที่เคยทำมาก่อนในด้านรายได้ ความเป็นอิสระและระยะเวลาในการพักผ่อน ซึ่งจะพบว่าผู้ประกอบอาชีพนี้ยังมีผู้สูงอายุให้เห็นเป็นอาชีพที่ไม่ใช้แรงงานที่หักโหม จึงมีระยะเวลาในการประกอบอาชีพยาวนาน และความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวของคนถือสามล้อรับจ้างเหมือนกับอาชีพอื่น ๆ มีการช่วยเหลือกันในด้านค่าใช้จ่ายในบ้าน เนื่องจากที่อยู่อาศัยในเมืองมีราคาแพง และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ต้องซื้อหามากกว่าผลิตได้เองในพื้นที่เขตเมืองที่ตนเองมีจำกัด รายได้ของบุคคลในครอบครัวไม่พอต่อการแยกตัวไปอยู่ตามลำพัง จึงอาศัยอยู่บ้านเดียวกัน และบริเวณใกล้เคียง ความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวจึงเป็นไปตามปกติ แต่ปรับเป็นลักษณะการปฏิสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาที่ว่างจากการทำงาน จึงมีโอกาสดูแลสนทนากันบ้างในเรื่องของความห่วงใย ด้านสุขภาพ การขอยืมเงินจากพ่อ แม่ เมื่อลูกถึงคราวขาดทุน และการขอยืมจากลูกเมื่อ พ่อ แม่ ถึงคราวขาดทุน

ในส่วนของความสัมพันธ์กับคนในกลุ่มอาชีพเดียวกันของคนดิบสามล้อรับจ้างมีลักษณะการสร้างความสัมพันธ์กันที่เครือญาติอยู่บ้าง จากการปฏิสัมพันธ์เชิงตักเตือนกันในการปฏิบัติและภายใต้ความสัมพันธ์นั้นมีเรื่องผลประโยชน์แลกเปลี่ยนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยจากการจัดคิว เพื่อประกอบอาชีพที่เป็นกฎ ระเบียบของกลุ่ม นับเป็นการปรับตัวจากการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการประกอบอาชีพที่ราบรื่นมากกว่า การคบกันตามปกติของผู้มีอาชีพเดียวกัน

เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้นทางอาชีพของคนดิบสามล้อรับจ้าง นอกจากการปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการที่ทำให้มีรายได้จากการว่าจ้างเพิ่มขึ้นแล้ว ยังมีความสัมพันธ์กับผู้รักษากฎหมายที่ต้องสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความสะดวกในการประกอบอาชีพ การจัดระเบียบทางสังคมให้กับคนดิบสามล้อด้วยการให้หัวหน้ากลุ่มคอยดูแล ทำให้กลุ่มอาชีพนี้อยู่กันอย่างเป็นสัดส่วน มีการจัดลำดับในการรับผู้โดยสารเพื่อป้องกันการแย่งจนถึงขั้นทะเลาะวิวาทเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองบ้านเมืองกับผู้ที่อยู่ใต้การปกครองให้การประกอบอาชีพเป็นไปอย่างมีระเบียบ ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่บุคคลอื่น ซึ่งโดยปกติแล้วอาชีพนี้ถือได้ว่ามีกฎ ระเบียบทางสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องน้อย ทำให้เกิดความเป็นอิสระในการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์กับผู้ปกครองบ้านเมืองเท่ากับการปรับตัวในการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดการพึ่งพาในการประกอบอาชีพของคนดิบสามล้อรับจ้างอีกทางหนึ่ง

ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านของคนดิบสามล้อรับจ้าง บริเวณที่อยู่อาศัยของคนดิบสามล้อรับจ้างจะอยู่ในบริเวณชุมชนแออัด เพราะที่อยู่อาศัยมีราคาถูก ชุมชนแออัดจึงเป็นแหล่งรวมที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานหลากหลายอาชีพ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในชุมชน เช่น อาชีพรับจ้างทั่วไป รับซื้อของเก่า ค้าขาย ยาม กรรมกร มีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากกว่าการแสดงออกอย่างสนิทสนมคุ้นเคยกัน ถึงแม้จะมีบ้านอยู่ในละแวกเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน การไม่เข้าใจที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน แต่ก็มีความสัมพันธ์กันบ้างในฐานะที่อยู่ใกล้กัน คนดิบสามล้อรับจ้างมีโอกาสได้สัมพันธ์กับเพื่อนบ้านเมื่อทางการ (เทศบาล) ได้เข้าไปจัดการวางระเบียบในชุมชน ได้แก่ การดูแลที่อยู่อาศัยไม่ให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ที่เป็นพาหะนำโรค การจัดขยะมูลฝอย การปลูกสร้างบ้าน แต่ก็ไม่บ่อยนักที่มีโอกาสได้สนทนาพูดคุยกัน และโดยลักษณะของผู้ใช้แรงงานที่นอกจากจะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำมาหากินแล้ว เวลาที่เหลือ

ก็จะใช้พักผ่อนมากกว่าที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน นับเป็นการปรับตัวมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านน้อยลง และการปฏิสัมพันธ์ในแต่ละครั้งต้องมีการประกอบกิจกรรมส่วนรวมเป็นตัวเชื่อมโยง

อาชีพสามล้อเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างฐานะให้กับคนที่ไม่มีความรู้ให้ดำเนินชีวิตอยู่ได้ในเมือง แต่หมายถึงว่าผู้ที่มาสร้างฐานะให้กับตนเองและครอบครัวได้ นอกจากจะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพอย่างจริงจัง และมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว จึงสามารถหาสิ่งอำนวยความสะดวกมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งก็ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากสมาชิกในครอบครัว โดยการส่งสอนอบรมในเรื่องของการรู้จักประหยัดและประมาณตนเองในเรื่องของการใช้จ่าย ครอบครัวของคนถีบสามล้อรับจ้างจึงเป็นครอบครัวใหญ่อยู่ร่วมกัน ด้วยสาเหตุที่มีรายได้ไม่แน่นอน ประกอบกับความเจริญเติบโตของเมืองที่มีอาชีพคู่แข่งที่มีความสะดวก และรวดเร็วกว่า ทำให้สามล้อต้องปรับตัวเพื่อให้มีรายได้เหลือเพียงพอต่อการดำรงชีพ โดยการที่คนในครอบครัวต้องทำมาหากินทุกคนซึ่งไม่เหมือนกับในชนบทที่ในครอบครัวหนึ่งจะมีรายได้เพียงผู้นำครอบครัวหลัก ๆ เท่านั้น อีกทั้งปรับในเรื่องเวลาพักผ่อนโดยต้องตื่นแต่เช้ามืดและใช้เวลาพักผ่อนตอนกลางวันแทน สำหรับสามล้อที่ไม่มีครอบครัวก็จะเข้ากลุ่มกับเพื่อนอาศัยอยู่ด้วยกัน ช่วยเหลือกันเพื่อให้อยู่รอดได้ในสังคมเมือง สามล้อโสคมมีความประหยัดและอดออมน้อยกว่าสามล้อในกลุ่มที่มีครอบครัวแล้ว แต่ทั้ง 2 กลุ่ม ก็อยู่ในชุมชนเมืองได้อย่างปกติ โดยการปรับตัวด้านการบริโภคอาหารที่ใช้การทำงานเพื่อแลกอาหารหรือเพื่อซื้อของได้ราคาถูกลงจากแขกที่ใช้บริการของตนเองเป็นประจำ เป็นลักษณะของการพึ่งพาทางอาชีพ และในรูปแบบของการกลับไปรับประทานอาหารที่บ้านพัก แล้วจึงออกรถต่อ

ในเรื่องของการใช้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย กลุ่มอาชีพถีบสามล้อรับจ้างปรับโดยไม่จ่ายเงินไปกับการซื้อหาเสื้อผ้า แต่จะยอมรับบริจาคจากหน่วยงานทางราชการ และเอกชน อีกทั้งต้องสร้างความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้น เช่น แม่ค้า นักการเมือง เพื่อการได้มาซึ่งเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และเป็นลักษณะของการสวมใส่ชุดทำงานชุดที่เขย่งเตี้ยๆกัน การใส่เสื้อผ้าเก่า ๆ เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มอาชีพที่ผู้พบเห็นต้องเกิดความสงสาร และเครื่องแต่งกายเป็นส่วนหนึ่งของการได้รับค่าจ้างเพิ่มขึ้น หากจะกล่าวว่าเป็นชุดทำงานของกลุ่มอาชีพถีบสามล้อรับจ้าง ก็น่าจะกล่าวได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนแบบการแต่งกายให้เหมาะสมกับอาชีพ

เกี่ยวกับการใช้เครื่องอุปโภค บริโภค ของกลุ่มอาชีพคนถีบสามล้อรับจ้าง การใช้เครื่องอุปโภค บริโภค และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีความจำเป็นสำหรับทุกคน เพียงแต่ต่าง

กันที่ลักษณะการใช้ในเรื่องของราคา ลักษณะการซื้อขาย ในส่วนของคนถือสามล้อรับจ้างนั้น มีการจัดหาซื้อของที่มีตามท้องตลาดและการทดลองใช้ของใหม่ที่มีราคาถูกกว่าหรือใกล้เคียงกับสินค้าที่เคยใช้อยู่เดิม ซึ่งนอกจากจะต้องซื้อเพื่อการบริโภคแล้ว ยังมีการใช้ผ้าเครื่องดัดที่มีเครื่องหมายได้ไฟในการแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภค บริโภค สามล้อที่ยังไม่มีครอบครัว จะไม่สิ้นเปลืองกับสินค้าอุปโภค บริโภค ส่วนสามล้อที่มีครอบครัวจะมีการใช้สินค้าอุปโภค บริโภค ตามแบบอย่างของผู้ที่อาศัยในเมืองที่มีโอกาสได้เลือกซื้อสินค้าตามสถานภาพและรายได้ของครอบครัว โดยต้องอาศัยการเฉลี่ยเงินรายได้ของคนในครอบครัว และแบ่งภาระความรับผิดชอบด้านต่าง ๆ ให้กันและกัน

เกี่ยวกับการใช้เครื่องอำนวยความสะดวก กลุ่มอาชีพคนถือสามล้อรับจ้างที่มีภาระหน้าที่ครอบครัวจะมีการใช้เครื่องอำนวยความสะดวก เพื่อให้แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตประจำวันในเมือง เช่น การใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เพื่อรักษาเวลาในการออกทำมาหากิน โดยอาศัยระบบการผ่อนส่งซึ่งเป็นธุรกิจที่เป็นที่นิยมและเปิดโอกาสให้ผู้มีรายได้น้อยสามารถซื้อหาได้ กลุ่มอาชีพคนถือสามล้อรับจ้างจึงมีการปรับตัวไปตามสภาพของชุมชนเมือง แต่ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของรายได้เป็นสำคัญ ส่วนคนถือสามล้อที่ยังไม่มีครอบครัว ไม่มีการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกให้พบเห็น

การให้บริการรักษาพยาบาลของกลุ่มอาชีพคนถือสามล้อรับจ้าง มีการจัดทำบัตรประกันสุขภาพในสถานพยาบาลของรัฐสำหรับประชาชนผู้มีรายได้น้อยโดยทั่วไป ที่มีการยกเว้นค่าใช้จ่ายสำหรับผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปด้วย กลุ่มอาชีพสามล้อถือจำเป็นต้องรับบริการทำบัตรสุขภาพดังกล่าวเนื่องจากเสียค่าใช้จ่ายเพียงครั้งเดียว สามารถรักษาพยาบาลได้ตลอด 1 ปีและคุ้มครองทั้งครอบครัว ซึ่งดีกว่าเมื่อยังไม่มีการทำบัตรประกันสุขภาพที่ต้องเข้ารับรักษาพยาบาลเป็นครั้งคราว ในแต่ละครั้งจำเป็นต้องใช้จ่ายตามอาการของความเจ็บป่วย ซึ่งทำให้สามล้อขาดความมั่นใจในการรักษาพยาบาลของตนเอง นับได้ว่าเป็นการปรับตัวในการดูแลสุขภาพของตนเองที่เป็นระบบมากขึ้นตามลักษณะของคนเมือง

ในเรื่องของการประหยัดและอดออม สามล้อถือมีการประหยัดและอดออมโดยการสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกในระบบผ่อนส่ง และการเก็บออมในรูปของการให้ความมั่นใจกับตนเองและครอบครัวในเรื่องของการให้สวัสดิการต่อตนเองและครอบครัวโดยการใช้รายได้ส่วนหนึ่งเพื่อจัดทำบัตรประกันสุขภาพ ที่จัดเป็นการประหยัดและอดออมแทนการเก็บเป็นเงินสด

ในเรื่องของการเรียนรู้นั้น คนถือสามล้อรับจ้าง ต้องเรียนรู้การบริการที่ทำให้ลูกค้าพอใจ นั้นหมายถึงการเรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับอาชีพในลักษณะของการเรียนรู้จากการทำงาน และประสบการณ์จากการประกอบอาชีพ เช่น การแต่งกาย การดูแลเครื่องมือทำมาหากินให้ดูน่าใช้ บริการ การต้องเรียนรู้แหล่งทำมาหากินว่าเมื่อไรต้องไปจอดรถที่ใดต้องเรียนรู้การยอมรับกฎเกณฑ์ของกลุ่มเพื่อการแข่งขันการประกอบอาชีพซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ที่ต้องจัดสรรรายได้ให้สมดุลกับรายจ่าย เพื่อความอยู่รอดในสภาพสังคมเมือง และในส่วนของความรู้ที่เป็นทางการนั้นจะมีการจัดให้ทุกปี แต่ก็ขึ้นอยู่กับความสนใจของสามล้อแต่ละคนที่จะสนใจเข้าฟัง เพราะไม่ได้เป็นการบังคับสำหรับสามล้อรับจ้างทั่วไป นับเป็นการปรับตัวจากที่อาชีพตามไร่ตามป่าลอยให้ดินฟ้าอากาศเป็นตัวกำหนด เป็นการเรียนรู้ทางอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้และลดความเสี่ยงมากขึ้น

ในเรื่องของการรวมกลุ่มสามล้อเพื่อเรียกร้องสวัสดิการในอาชีพไม่มีให้พบเห็น แต่จะเป็นลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์กับตัวแทนทางการเมืองท้องถิ่น จนถึงระดับประเทศ ในรูปของการเป็นช่องทางหาเสียงให้กับนักการเมืองดังกล่าว เป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนที่สามล้อจะได้รับสิ่งของหรือเงินเป็นเครื่องตอบแทน และการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองบ้านเมืองเพื่อช่วยเหลือในอาชีพเล็ก ๆ น้อย ๆ ในด้านการทำผิดกฎหมายจราจร นับเป็นการปรับตัวในการสร้างเครือข่ายทางอาชีพ

ส่วนที่ 3 กลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้ใช้แรงงานในชุมชนเมือง

การที่คนเราจะเปลี่ยนแปลงตนเองนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างที่เข้ามากระทบ ที่อาจมีผลทั้งดี และไม่ดี แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ บุคคลแวดล้อม เพราะคนเป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นตั้งแต่เกิด จะได้รับการกล่อมเกลาจากพ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง ก่อนจะพบเพื่อนและบุคคลภายนอกที่ห่างออกไป ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อให้เข้ากับคนรอบข้างได้ อันจะก่อให้เกิดความสุขนับเป็นรางวัลในการอยู่ร่วมกัน ถ้าใครที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากันได้กับกลุ่มต่าง ๆ ก็จะทำให้เกิดทุกข์หรือความคับข้องใจต่าง ๆ หรือบางคนก็จะแยกตัวออกไปอยู่ลำพัง การปรับตัวของกลุ่มอาชีพก็เช่นกัน ย่อมมีบุคคลหรือกลุ่มคนที่เป็นตัวแปรสำคัญต่อการปรับตัว ดังที่จะได้นำเสนอต่อไป

กลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพคนยาม

จากข้อมูลเห็นได้ว่า การที่คนยามมีการเปลี่ยนอาชีพเดิมของตนเข้าสู่อาชีพยามหรือบางคนเข้าสู่อาชีพยามนับแต่เริ่มแรกของการประกอบอาชีพเลยนั้น มีผลมาจากการชักชวนของญาติ พี่น้อง เพื่อน เช่น สมหวัง และเจ็ด ที่เปลี่ยนอาชีพจากเป็นคนงานก่อสร้างมาเป็นยามจากการชักชวนของเพื่อน และบุญมี เปลี่ยนอาชีพจากการรับจ้างทำงานในไร่อ้อยมาเป็นยามเพราะพี่ชายซึ่งเป็นยามอยู่ก่อนแล้วชักชวน ซึ่งนับว่าคนแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนอาชีพ สำหรับบางคนใช้ประสบการณ์ทางอาชีพที่เคยทำมาก่อน และการเห็นแบบอย่างจากผู้อื่นแล้วนำมามองตนเองเพื่อตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพ เช่น สนิท เข้าประกอบอาชีพยามเพราะไม่ชอบทำนาที่บ้าน ที่มีรายได้ไม่มากนัก และเห็นประกาศรับสมัครของบริษัท เริ่ม เคยประกอบอาชีพยามมาก่อนแต่เพราะต้องการหาแหล่งที่รายได้ของตนเองพอเหมาะกับรายจ่ายประจำวันจึงเปลี่ยนสถานที่ทำงานจากแหล่งเดิมเป็นแหล่งใหม่ แต่ยังคงประกอบอาชีพเดิมตามที่เคยมีประสบการณ์มา ชด เปลี่ยนอาชีพจากคนงานก่อสร้างมาเป็นยามเพราะมองเห็นอนาคตข้างหน้าว่าหากแก้ตัวลงอาชีพเดิมจะไม่เหมาะสม และเห็นประกาศรับสมัครของบริษัทยามจึงลองเข้าสมัครด้วยตนเอง จนได้ทำงานเป็นยาม และมนัส เปลี่ยนอาชีพจากที่เคยเป็นลูกจ้างในการทำเกษตรมาก่อน มาเป็นยามเพราะอาชีพเดิมมีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายของครอบครัว ดังนั้นการเคลื่อนตัวทางอาชีพของคนยามนี้ เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ภายใต้บทบาทของการเป็นเครือญาติ และเพื่อน อีกทั้งจากตัวผู้ให้แรงงานเอง นับเป็นกลไกสำคัญ และจากการเข้ามาทำงานในเมืองที่มีค่าครองชีพสูง ผู้มีครอบครัวแล้วบางครอบครัวต้องอพยพครอบครัวมาอยู่ด้วยกัน และภรรยาต้องหารายได้เสริมเพื่อช่วยในด้านค่าใช้จ่ายอีกทางหนึ่งนั้น ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทของภรรยาเกี่ยวกับการปรุงอาหาร เตรียมเครื่องแต่งกายให้สามีต้องลดลง สามีต้องมีหน้าที่ในการช่วยเหลือตนเองในเรื่องดังกล่าวมากขึ้น เกิดจากเงื่อนไขของการมีรายได้น้อย ไม่สอดคล้องกับค่าใช้จ่ายในสังคมเมือง และปัจจัยดึงดูดที่ต้องการหารายได้เพิ่ม ทำให้การกระทำของสามีต้องช่วยเหลือตนเองในด้านอาหารการกิน และการเป็นอยู่ จึงต้องเปลี่ยนไปตามหน้าที่ของภรรยา สำหรับคนยามบางคนเข้ามาทำงานตามลำพัง และต้องดูแลตนเองให้อยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงานทั้งในที่ทำงานและที่พักอาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อลดค่าใช้จ่าย และอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ ของหน่วยงานอย่างเคร่งครัดนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการพูดคุย ตักเตือนของพ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง เมื่อได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กัน และการปฏิบัติต่อกันของเพื่อนร่วมงานและเพื่อนร่วมที่พักอาศัย ตลอดจนเพื่อนบ้านในลักษณะของการต้องปฏิบัติงานให้

สอดคล้องกับระบบการทำงานของเพื่อนร่วมงานเพื่อนำงานราบรื่น การปรับตัวในเรื่องของการกินนอนร่วมกับเพื่อนร่วมอาศัย การปรับตัวในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อาศัยข้างบ้าน ให้เกิดความคุ้นเคยใหม่เพื่อช่วยเหลือกันในเรื่องของการช่วยเหลือทรัพย์สินเมื่อตนเองไม่อยู่บ้านและการพึ่งพาอาศัยเกี่ยวกับการใช้จ่ายในรูปของการซื้อสินค้าเงินเชื่อ ดังนั้น บุคคลแวดล้อมที่ทำให้กลุ่มอาชีพคนยามปรับตัวเองให้อยู่ในสังคมครอบครัว สังคมที่ทำงาน และสังคมเพื่อนบ้าน นั้น คือ ภรรยา บุตร พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนร่วมอาชีพ และเพื่อนบ้าน ที่เป็นองค์ประกอบของสถาบันต่างๆ ทางสังคม

การปรับตัวด้านเศรษฐกิจที่ต้องการรายได้เพิ่มขึ้นและความมั่นคงในอาชีพภายใต้เงื่อนไขของการเป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อครอบครัว นั้น ทำให้คนยามต้องปรับตัวให้อยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ ที่นายจ้างกำหนด และพยายามปรับตัวให้อยู่ร่วมกับเพื่อนร่วมงานได้อย่างปกติไม่ทะเลาะวิวาทกัน เพื่อให้การทำงานสะดวกยิ่งขึ้น จึงนับว่า นายจ้างและเพื่อนร่วมงานเป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ

การปรับตัวด้านการศึกษา การจ้างงานระบบองค์กรการบริการ ที่จุดมุ่งหมายอยู่ที่การบริการให้เป็นที่พึงพอใจของผู้รับบริการนั้น จำเป็นต้องมีการฝึกทักษะการบริการแก่พนักงานกลุ่มอาชีพคนยามก็เช่นกัน บริษัทรักษาความปลอดภัยที่ยามสังกัดอยู่จะจัดฝึกอบรมเทคนิคการบริการให้แก่พนักงานรักษาความปลอดภัยหรือยามทุกปี เพื่อให้เกิดทักษะนับแต่มารยาทการโบกรถเข้า - ออก การดูแลระวังรักษาทรัพย์สินของผู้เข้าใช้บริการ การระวังดูแลรักษาทรัพย์สินของสถานที่ทำงาน กฎ กติกาการเข้า - ออก งาน การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งบริษัทจะเป็นผู้ประสานเจ้าหน้าที่ทั้งของหน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ฝึกอบรมให้ในลักษณะของการพาทำ ดังนั้น นายจ้างจึงเป็นกลไกที่สำคัญในการปรับตัวด้านการศึกษาของผู้ใช้แรงงานอีกด้านหนึ่ง

การปรับตัวด้านการรวมกลุ่มเพื่อต่อรอง และเพื่อสวัสดิการต่าง ๆ ของกลุ่มอาชีพคนยามไม่มีสถานที่จ้างคนยาม เช่น โรงพยาบาลและบริษัทรักษาความปลอดภัยได้ตั้งกฎ ระเบียบปฏิบัติสำหรับคนยามใช้ เช่น ไม่ให้คนยามพูดคุยกับเพื่อนร่วมงานด้วยกันหรือกับบุคคลอื่นในเวลางาน ถ้าไม่เชื่อฟังจะถูกลงโทษ ทำให้คนยามยอมรับบทบาทของอาชีพคนยามและยอมรับระเบียบ กฎเกณฑ์ ของที่ทำงาน โดยไม่มีข้อโต้แย้งใด ๆ ทั้งสิ้น ทำให้คนยามปรับตัวให้ยอมรับบทบาทในอาชีพคนยามของตน

กลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน

กลไกทางสังคมด้านครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง มีผลต่อการเข้าทำงานเป็นคนรับใช้ของกลุ่มอาชีพคนรับใช้มาก เช่น ติมเข้าทำงานเป็นคนรับใช้ร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้าเพราะน้ำสาวแนะนำ มาลัยได้ถูกชักชวนจากพี่สาวที่เข้ามาทำงานในจังหวัดพิษณุโลกอยู่ก่อนแล้วให้เข้ามาเป็นคนรับใช้ในบ้านค้าขายส่ง และสำหรับรัตน์ กับ นุช ได้เข้าทำงานเป็นคนรับใช้จากการชักชวนของนายจ้างที่ต้องการแรงงานด้านนี้ จึงสรุปได้ว่า บุคคลในครอบครัวโดยมี พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง และบุคคลในกลุ่มของสถาบันเศรษฐกิจ คือ นายจ้าง มีผลต่อการเลือกอาชีพของกลุ่มอาชีพคนรับใช้

การปรับตัวในด้านความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว นายจ้างเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ทำให้คนรับใช้ต้องห่างจากครอบครัวเพราะความต้องการของนายจ้างต่อการทำงานของคนรับใช้ ในลักษณะของการอยู่ประจำที่บ้านพัก และลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติงานตลอดวัน ประกอบกับเป็นระบบของการทำงานที่มีเวลาเช้า – ออก งานมาเกี่ยวข้อง สำหรับผู้ที่ไม่ได้อาศัยกับนายจ้าง และในส่วนของการปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานและเพื่อนบ้านของกลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้าน ไม่มีให้พบเห็น เพราะลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติงานในบริเวณจำกัด และสถานที่ที่เป็นส่วนบุคคลประกอบกับสถานที่ทำงานบางแห่งนายจ้างห้ามไม่ให้พูดคุยกับคนข้างบ้าน หรือผู้มีอาชีพเดียวกันที่อยู่ใกล้ชิด แต่คนรับใช้ในบ้านมีการใช้เวลาว่างในการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง กับหน่วยงานของทางราชการ จึงทำให้พบกับกลุ่มคนอาชีพเดียวกันและปฏิสัมพันธ์กันในเรื่องของการแต่งกาย การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงาน การเปรียบเทียบเรื่องรายได้ การวางแผนอนาคตหลังจบการศึกษา ดังนั้น นายจ้างจึงเป็นผู้มีบทบาทในการกล่อมเกลาคคนรับใช้เกี่ยวกับการยอมรับบทบาทเชิงอาชีพมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ที่สำคัญ และในส่วนของผู้คนรับใช้ไม่มีผลในการปรับตัวในระบบงานเพราะลักษณะงานที่ไม่ใช่องค์กร แต่เป็นการจ้างงานส่วนบุคคล แต่เพื่อนร่วมอาชีพจะมีผลต่อการปรับตัวในเรื่องของแฟชั่นการใช้เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องอุปโภค บริโภค และการวางแผนอนาคตในการศึกษาที่สำคัญ

การปรับตัวด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับการต้องการรายได้เพิ่มขึ้น และความมั่นคงในอาชีพ ตลอดจนการบริโภคอาหาร นั้น กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้านต้องปรับตัวโดยการเชื่อฟังคำสอนของนายจ้าง และทำตนให้เป็นที่พอใจของสมาชิกในครอบครัวนายจ้าง แยกของนายจ้าง และบริโภคอาหารแบบเดียวกับนายจ้าง สำหรับการปรับตัวด้านการแต่งกาย การใช้เครื่องอุปโภค บริโภค

นั้น เพื่อนร่วมอาชีพมีบทบาทสำคัญในการปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้คนรับใช้ในบ้านใช้ของต่างๆ เหมือนคนเมือง

สำหรับการปรับตัวด้านการศึกษา คนรับใช้ในบ้านมีการศึกษาเพื่อการพัฒนาตนเอง โดยการเรียนการศึกษาสายสามัญกับการศึกษานอกโรงเรียนในเวลาว่างจากการทำงาน เกิดจากการแนะนำของนายจ้างเกี่ยวกับแหล่งที่เรียน และคนรับใช้บางราย นายจ้างสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเรียนด้วย และบางคนเกิดจากการมีประสบการณ์ของตนเองในการเห็นแบบอย่างคนที่มีการประสบความสำเร็จด้านการศึกษาสูง ๆ แล้วมีงานดี ๆ ทำ และเกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับคนกลุ่มอาชีพเดียวกันที่พบในที่เรียน ทำให้มีความคิดที่จะเรียนจบให้สูง ๆ ยิ่งขึ้นเพื่อหางานที่ดีกว่าอาชีพคนรับใช้ทำ ดังนั้น นายจ้าง เพื่อนกลุ่มอาชีพเดียวกัน และประสบการณ์ของคนรับใช้เอง มีผลต่อการปรับตัวด้านการศึกษา ลักษณะของการต้องการเรียนให้สูงขึ้นเพื่อยกระดับฐานะทางสังคมของตนเองที่ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือตามระบบงานของสังคมอุตสาหกรรม ในส่วนของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่สอนการศึกษานอกโรงเรียน นั้น เป็นเพียงช่องทางในการได้รับการศึกษาเท่านั้น

ในการเรียนรู้จากการทำงาน นายจ้างเป็นกลไกที่สำคัญ โดยการสั่งสอนและพาคนรับใช้ทำงานตามเนื้อหาของงานของการปฏิบัติทางอาชีพ เช่น การสอนลูกจ้างรีดผ้าโดยการปฏิบัติ การสอนการใช้เครื่องซักผ้า กริยามารยาทการรับแขกผู้มาเยือน และการกล่อมเกลாதำรงความคิดเพื่อนำสู่การปฏิบัติในเรื่องของกระบวนการพูดในการเข้าสังคมว่าด้วยการพูดให้ไพเราะ การวางท่าที ฯลฯ

การปรับตัวด้านการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองด้านสวัสดิการแรงงาน กลุ่มอาชีพคนรับใช้ในบ้านไม่มีการทำการในรูปแบบองค์กร ประกอบกับข้อห้ามของนายจ้างบางรายที่ไม่ให้คนรับใช้พูดคุยกับบุคคลอื่นนอกบ้าน อีกทั้งความช่วยเหลือด้านอาหารการกิน เครื่องแต่งกาย การรักษาพยาบาลที่นายจ้างมีต่อคนรับใช้ในบ้าน จากข้อมูลคนรับใช้ในบ้านสามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่นายจ้างกำหนดได้ แม้จะมีความอึดอัดบ้างในบางเรื่อง แต่โดยภาพรวมค่อนข้างพอใจในการปฏิบัติของนายจ้างมากกว่า และแม้คนรับใช้ส่วนใหญ่มีความคับข้องใจในสถานภาพของตนเองก็ตาม แต่ก็ยังเป็นลักษณะส่วนตัวไม่ใช่เกิดจากความไม่พอใจในการปฏิบัติของนายจ้าง จึงทำให้ไม่พบการรวมกลุ่มเพื่อการต่อรองแต่อย่างใด

กลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพกรรมกรก่อสร้าง

อาชีพกรรมกรก่อสร้าง ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ประกอบการอาชีพจะทำเป็นอาชีพเสริมหลังการว่างงานตามฤดูกาล และมีการอพยพเข้าทำงานก่อสร้างเป็นครอบครัวใหญ่ โดยการเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อหาคนงานของหัวหน้าคนงาน และการชักชวนกันในหมู่เครือญาติ เพื่อนบ้าน จากประสบการณ์ที่เคยทำในทุกฤดูกาลว่างงาน พอสรุปได้ว่า สมาชิกในครอบครัว ประกอบด้วย พ่อ แม่ สามี ภรรยา กลุ่มเครือญาติ กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มผู้นำทางอาชีพ เป็นกลไกสำคัญในการเข้าสู่อาชีพกรรมกรก่อสร้างและสำหรับการปรับตัวทางสังคมด้านครอบครัวของกลุ่มอาชีพ ไม่มีกลไกใดที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมความสัมพันธ์ในครอบครัว เพราะเป็นการอพยพเข้ามาทั้งครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ จึงเป็นลักษณะของการปฏิสัมพันธ์กันได้ใกล้ชิดเช่นเดิม เพียงเปลี่ยนที่อยู่เข้ามาอยู่ในเขตเมืองเท่านั้น

เกี่ยวกับการปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน คนงานก่อสร้างดูเหมือนทำงานในระบบการจ้างงานแบบองค์กรที่มีคนงานหลายแผนกในบริเวณงานเช่นองค์กรอื่น ๆ ก็ตาม แต่โดยพื้นฐานของเพื่อนร่วมงานที่มาจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติและเพื่อนบ้านมาก่อน ที่อพยพเข้ามาเป็นกลุ่มใหญ่ ทำให้การปรับตัวในด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานเป็นไปในลักษณะเดียวกับการปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน เพียงเพิ่มลักษณะของความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่มากขึ้นเท่านั้น นำมาซึ่งการปฏิสัมพันธ์ที่มีสาระเรื่องการทำงานเข้ามาเกี่ยวข้องเพิ่มขึ้น จึงไม่พบกลไกที่ทำให้เกิดการปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานที่เด่นชัด

ในส่วนของการปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้นทางอาชีพของกลุ่มอาชีพกรรมกรก่อสร้าง สรุปได้ว่า นายจ้างและผู้นำทางอาชีพ มีบทบาทสำคัญ เพราะนับเป็นการจ้างงานที่มีระบบควบคุมซึ่งมีการให้รางวัลและโทษโดยบุคคล มีกฎ กติกา ระเบียบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการกำหนดพฤติกรรม ดังนั้น การปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้นเพื่อพึ่งพาทางอาชีพและการปรับตัวด้านเศรษฐกิจในเรื่องความต้องการรายได้เพิ่มขึ้นและความมั่นคงในอาชีพนั้น นายจ้างและผู้นำกลุ่มอาชีพ เป็นกลไกที่สำคัญ ในเรื่องของการรักษาพยาบาลสำหรับกลุ่มอาชีพกรรมกรก่อสร้างนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐ มีบทบาทสำคัญในการนำกรรมกรก่อสร้างเข้าสู่ระบบประกันคุณภาพชีวิตโดยการใช้บัตรประกันสุขภาพกับระบบงานของรัฐมากขึ้น

ในเรื่องของการประหยัคคอคอม นั้น กรรมกรก่อสร้างได้รับการดักเตือนจากพ่อ แม่ พี่น้อง ที่เข้ามาอาศัยรวมกันในบริเวณที่ทำงาน สำหรับผู้ที่อพยพเข้ามาทั้งครอบครัว และสำหรับ ผู้

เดินทางไป - กลับบ้านพักก็ได้รับการพักผ่อนทุกครั้งที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในครอบครัว ให้รู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย เพื่อเก็บเงินส่วนหนึ่งเป็นทุนในการเกษตรต่อไป หรือ เพื่อเก็บไว้ใช้จ่ายยามฉุกเฉินต่อไปนั้น นับว่า พ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง เป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวด้านการประหยัดและออม โดยวิธีการกลมเกลียว

การปรับตัวในเรื่องของการศึกษา นั้น กรมการก่อสร้างมีการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างผู้รู้ ผู้ชำนาญการ และผู้สนใจ แล้วผู้สนใจนำมาปรับใช้กับอาชีพให้เกิดทักษะเพื่อการมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นการเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจ ดังนั้น กลไกในการปรับตัวทางการศึกษาของกลุ่มอาชีพกรมการก่อสร้างจึงจัดได้ว่า กรมการก่อสร้างที่มีความสนใจในเรื่องของการพัฒนาทักษะฝีมือด้วยตนเอง มีผลต่อการปรับตัวของตัวเอง จากการศึกษาลักษณะครุพักหลักจำ การถามไถ่ผู้รู้ ในเนื้อหาที่สัมพันธ์กับอาชีพ

การปรับตัวในเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อเกิดการต่อรอง ไม่มีให้พบแต่จากข้อมูล นายจ้าง และผู้นำกลุ่มอาชีพมีผลต่อการไม่เกิดกระบวนการกลุ่ม จากการที่นายจ้างและผู้นำกลุ่มอาชีพต้องปรับตัวในการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มคนงานก่อสร้างให้ลึกซึ้งกว่าการสั่งงานแล้วติดตามผลเท่านั้น แต่ต้องสร้างความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนและญาติมิตร โดยการใช้วงสนทนานอกเวลางานเป็นเครื่องมือ ที่นับเป็นการสกัดกันเหตุร้ายแรงที่อาจเกิดขึ้นได้ทางหนึ่ง

กลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพคนถือสามล้อรับจ้าง

กลุ่มอาชีพคนถือสามล้อรับจ้างนี้มีการปรับเปลี่ยนมาจากอาชีพที่อยู่ในระบบการจ้างงาน เกือบทั้งสิ้นด้วยเหตุผลเด่นชัดที่ว่า อาชีพถือสามล้อรับจ้างมีความเป็นอิสระมากกว่าอาชีพในระบบการจ้างงาน ซึ่งมีทั้งการเข้าสู่อาชีพโดยการถูกชักชวนจากผู้รู้จักกันในวงงานที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน และการชักชวนจากญาติพี่น้อง สามี ภรรยา ตลอดจนการตัดสินใจจากประสบการณ์ของตนเอง ดังนั้นจึงนับได้ว่า บุคคลแวดล้อมกลุ่มอาชีพ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว ญาติ เพื่อน และตนเอง เป็นกลไกสำคัญในการเลือกอาชีพ

การปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับครอบครัวนั้น คนถือสามล้อรับจ้างมีการปรับตัวโดยมีปฏิสัมพันธ์กับคนในบ้านน้อยลงและเป็นเวลาหลังเลิกงาน ที่พิจารณาอย่างละเอียดแล้วเป็นผลจากเงื่อนไขของการที่ต้องใช้เวลาในการประกอบอาชีพนานเพื่อรายได้ที่เพิ่มขึ้นและเงื่อนไขของ

ความรับผิดชอบต่อครอบครัวมากกว่ากลไกอื่น ดังนั้น กลไกที่ส่งผลต่อการปรับตัวด้านสังคม ครอบครัวจึงไม่มี

ในส่วนของกลไกที่ส่งผลต่อการปรับตัวยอมรับ กฎ กติกา ของกลุ่มอาชีพว่าด้วยการออกธดตามคิว เป็นลักษณะของการแบ่งปันการประกอบอาชีพซึ่งกันและกันนั้น คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจที่เป็นผู้นำในการจัดระเบียบทางสังคมด้านอาชีพให้แก่กลุ่มสามล้อรับจ้าง และผู้นำทางอาชีพที่มีหน้าที่ในการควบคุมการออกคิวของแต่ละกลุ่ม

กลไกที่ส่งผลต่อการปรับตัวด้านความสัมพันธ์กับคนต่างชนชั้นทางอาชีพ คือ ผู้นำกลุ่มอาชีพที่เป็นตัวแทนในการเข้าประชุมรับฟังนโยบายต่าง ๆ ของจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะหากคูผิวเผินจะเหมือนกลุ่มอาชีพสามล้อรับจ้าง ไม่มีความสัมพันธ์กับส่วนใดของสังคมเป็นเสมือนอาชีพอิสระที่อยู่โดดเดี่ยว แต่เมื่อได้ทราบข้อมูลแล้ว จะพบว่า กลุ่มอาชีพสามล้อรับจ้างเป็นอาชีพที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องประสานสัมพันธ์ด้วย เพื่อทำหน้าที่ดูแลจัดระเบียบให้อยู่ในสังคมได้อย่างเรียบร้อย สัมพันธ์กับทุกส่วนอย่างราบรื่น

กลไกการปรับตัวด้านเศรษฐกิจ กลุ่มอาชีพคนถีบสามล้อรับจ้าง มีการจัดคิวเพื่อแบ่งปันการประกอบอาชีพให้กันและกันในกลุ่มอาชีพโดยการจัดคิวเข้าออกธดนี้เริ่มต้นโดยการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้นำทางความคิดและจัดระเบียบให้กับกลุ่มอาชีพสามล้อรับจ้าง และผู้นำกลุ่มอาชีพเป็นผู้ดูแล ดังนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจและผู้นำกลุ่มอาชีพจึงเป็นกลไกในการปรับตัวด้านเศรษฐกิจที่สำคัญในด้านการจัดระเบียบทำมาหากิน

กลไกการปรับตัวด้านการศึกษา ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า กลุ่มอาชีพสามล้อรับจ้างนั้นเป็นอาชีพที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องประสานสัมพันธ์ด้วย เพื่อทำหน้าที่ดูแลจัดระเบียบให้อยู่ในสังคมได้อย่างเรียบร้อย สัมพันธ์กับทุกส่วนอย่างราบรื่น ประกอบกับอาชีพในกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสูง กล่าวคือ มีอัตราเสี่ยงต่อการเสพยาเสพติด และเป็นโรคเอดส์ ที่นับเป็นการทำลายองค์ประกอบของสังคมด้านหนึ่ง ดังนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเจ้าหน้าที่สำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัด ที่แยกได้เป็นเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่หน่วยงานของเอกชน ต้องเป็นกลไกหนึ่งในการปรับตัวโดยการจذبรวมให้แก่กลุ่มอาชีพดังกล่าว เช่น

มารยาทการให้บริการ การใช้ภาษาต่างประเทศในการบริการ การใช้กฎจราจร การป้องกันโรค
เอดส์ และยาเสพติด ที่นับเป็นการศึกษาอย่างเป็นทางการ

ในส่วนของการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ ที่กลุ่มอาชีพคนตีสามล้อรับจ้างได้รับก็คือ การ
เรียนรู้จากการประกอบอาชีพ เช่น การเรียนรู้ในเรื่องของการแต่งกายให้สอดคล้องกับอาชีพ การ
เรียนรู้เรื่องการรวมกลุ่มเพื่อเป็นจุดขายหนึ่งในการประกอบอาชีพ การเรียนรู้เวลาของแหล่งรับ
ผู้โดยสาร การเรียนรู้แหล่งขายสินค้าราคาถูกหรือการเรียนรู้การจัดสรรรายได้และรายจ่ายที่
สอดคล้องของตนเองเพื่อความอยู่รอด โดยมีการเรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว
เพื่อนร่วมอาชีพ และจากประสบการณ์ของตนเอง

กลไกการปรับตัวด้านการรวมกลุ่มเพื่อมีอำนาจต่อรองทางอาชีพ นั้น ไม่พบว่ากลุ่ม
อาชีพคนตีสามล้อรับจ้างมีการรวมตัวกันเพื่อต่อรองผลประโยชน์ของกลุ่มอาชีพ แต่พบใน
ลักษณะของการรวมกลุ่มแล้วเป็นจุดขายของอาชีพ และหากมองอย่างพิจารณาโดยละเอียดจะพบ
ว่าจากการรวมกลุ่มเพื่อเป็นจุดขายนั้นมีสาระของการรวมกันเพื่อกำหนดราคาค่าโดยสารตามระยะ
ทางที่บริการให้เป็นไปในแนวเดียวกันด้วย ซึ่งนับเป็นลักษณะของการเมืองท้องถิ่นของกลุ่มอาชีพ
อย่างหนึ่ง ซึ่งการรวมตัวกันเพื่อจัดคิวและเป็นจุดขายนี้เริ่มแนวคิดจากเจ้าหน้าที่ผู้ปกครองบ้านเมือง
และผู้นำกลุ่มอาชีพ อีกประการหนึ่งคือ การรวมกันเพื่อเป็นสื่อในการติดป้ายหาเสียง ให้แก่ นัก
การเมืองท้องถิ่น ที่อาจได้รับค่าจ้างหรือสื่อผ้าบริจาคเป็นเครื่องตอบแทน นับว่านักการเมืองท้องถิ่น
เป็นกลไกการปรับตัวของกลุ่มอาชีพคนตีสามล้อทางหนึ่งที่ผลักดันให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการ
เมืองด้านการประชาสัมพันธ์ และเจ้าหน้าที่ปกครองบ้านเมืองกับผู้นำกลุ่มอาชีพเป็นกลไกในการ
รวมตัวกันเพื่อเป็นพลังของกลุ่มอาชีพในการกำหนดราคาค่าโดยสาร